

คนบนดอยขัดแย้งกันบ่พอ คนที่ลุ่มก็ค่าคนบนดอยอีก พอกเป็นอย่างนี้คนบนดอยส่วนหนึ่งก็เปลี่ยนแปลงไป อันนี้สำคัญ ถ้าทำข้อมูลดี ๆ เขายังข้อมูลนั้นมาชี้แจงปัญหาได้ เขายังคงเอาข้อมูลเผยแพร่ให้คนสังคมรู้มากขึ้น อย่างบ้านป่ากลัวอยันนี้ชัดเจน (บ้านมังป่ากลัว หมู่ 2 ต. แม่สาย อ. จอมทอง จ. เชียงใหม่) เมื่อก่อนมีที่ดินทำกินเยอะแยะ อยู่ไปอยู่มาเมื่อ ๖-๗ ปีที่แล้ว มูลนิธิธรรมนາถ ก็เอารั่วลดหนานไปปลื้ม แบ่งพื้นที่ไป ๑,๐๐๐ กว่าไร่ ตอนนี้เหลือพื้นที่หมู่บ้านประมาณ ๖๐๐ ไร่ เปลี่ยนยะจะไปแล้ว คนห้าร้อยกว่าคน สัก ๖๐-๗๐ หลังคาเรือน ใช้พื้นที่ทำกินที่อยู่อาศัยประมาณ ๖๐๐ ไร่ อันนี้เปลี่ยนยะอะมาก บ่เหมือนเมื่อก่อนแล้ว

เมื่อสิบกว่าปีก่อน พื้นดองมังบ้านป่ากลัว ใช้ที่ดินประมาณ ๒,๐๐๐ ไร่ หมุนเวียนไปมาตอนนี้ลดพื้นที่ทำกินลงชัดเจน อันนี้ก็เป็นปามากขึ้น ชาวบ้านก็พยายามจัดการพื้นที่ตัวเก่าอยู่ บางครอบครัวก็ปลูกบัว ปลูกห้อ ปลูกไม้ผลเมืองหนาว ปลูกหญ้าแฟกป่องกันดินพังทะลายก็มี พื้นที่ป่าอนุรักษ์ก็มี ปลูกป่าเพิ่มก็มี อย่างนี้ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงชัดเจน ถ้าจะให้เลิกปลูกกระหล่ำทันทีทันใด ทำบ่ได้ เลิกปลูกกระหล่ำ จะเอาอะไรมากิน ข้าวก็มาจากกระหล่ำ เสือผ้า อาหาร รถยนต์ ทุกสิ่งทุกอย่างมาจากกระหล่ำ พุดง่าย ๆ ชีวิตเป็นชีวิตระหล่ำ อันนี้ต้องค่อย ๆ ให้เลิกปลูก ถึงจะเป็นไปได้ ถ้าจะให้คนมังเลิกปลูกทันที ตายแน่นอน ถ้าทำได้บริษัท ก็ปต้องขายเมล็ดกระหล่ำ อันนี้แน่นอน พื้นดองมังเลิกปลูกกระหล่ำแน่นอน ถ้าจะให้ดี รัฐบาลห้ามขายปุ๋ย ขายยา อย่างนี้สารเคมีก็หมดแน่นอน บ่มปุ๋ยบ่มปุ๋ยวิชาใช้ คนบนดอยกับคนข้างลุ่มก็บ่ต้องทะเลกัน

เสพดอยอย่างนี้บ่ดีเท่าได ความหมายของเขาก็คือ ปัญหาทุกอย่างเกี่ยวข้องกัน ปัญหาป่าไม้ปัญหาดินพังทะลาย ปัญหาสารเคมี คนบนดอยก็เป็นปัญหาส่วนหนึ่ง บริษัทในเมืองก็เป็นส่วนหนึ่ง รัฐบาลก็เป็นอีกส่วนหนึ่ง เรื่องสารเคมี เรื่องกระหล่ำ ถ้ารัฐบาลส่งเสริม เจ้าหน้าที่บ่ส่งเสริม มันก็บ่ขยายตัวแบบนี้ ถ้าพุดถึงต้นเหตุปลายเหตุ ทุกคนก็เป็นต้นเหตุปลายเหตุเหมือนกันหมด บ่ใช่ว่าชาวเขาเป็นสาเหตุ คนบนดอยเป็นสาเหตุ อันนี้บ่ถูกแน่นอน

๖. หนี้สินคนจน และบทบาทของรัฐบาล³

เส้าไปแอ่ວหาเจ้าหมู่ที่เวียงหนองล่อง (กิ่ง อ. เวียงหนองล่อง จ. ลำพูน) เจ้าหมู่เล่าว่า ที่อำเภอป่าಚัง มีหมู่บ้านหนึ่ง ช่วง ๓ ปีที่ผ่านมา คนในหมู่บ้านผูกคอตายหนีหนี้กีบอน ๒๐ คน เขายัง

³ หัวข้อที่ ๖-๘ เป็นการเรียนรู้จากการพูดคุยกับพัฒนา โอดเชา ที่บ้านหนองเต่า และเรียนรู้จากพูดของพัฒนา ในเวทีประชุมโครงการให้ชุมชนเป็นผู้เลือกทาง ที่ดำเนินงานโดยองค์กรพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ซึ่งได้จัดประชุมครั้งที่ ๑ ในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่วังชารีสอร์ต อ. ดอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ และครั้งที่ ๒ ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่สะเมิงรีสอร์ต อ. สะเมิง จ. เชียงใหม่

ฟังแล้ว เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ การม่าตัวตายบ่ใช่เรื่องธรรมชาติ คนเส้าคิดตายบ่ใช่จ่าย ๆ ความจริงแล้ว ตัวเสานมีสิทธิทำลายชีวิตตัวเก่า เพราะคนเส้าเกิดมา บ่ใช่เกิดมาเฉย ๆ แต่เกิดมาตามพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า เกิดมาแล้ว ทุกคนต้องทำหน้าที่ ตามที่พระผู้เป็นเจ้ามอบหมาย จนสิ้นอายุตามธรรมชาติ เรื่องนี้สำคัญ ถ้าคนจนม่าตัวตาย กิดอย่างนี้ ทำอย่างนี้ การต่อสู้ก็มีความหมายแล้ว ปัญหานี้สินต้องคุยกับรัฐบาล ทำตัวเองตายบ่ได้ พอดีเข้าไปประชุมที่ วาย เอ็ม ซี เอ จำบ่ได้ เรื่องอะไร คิดว่าประชุมของ UNDP ปัญหารือเรื่องหนึ่งสิน เขาเก็บเสนอว่า รัฐบาลต้องยกเลิกหนี้ให้กับคนจนทั้งหมด ประเทศร่ำรวย ต้องยกเลิกหนี้ให้ประเทศยากจนทั้งหมด

เสาพุดอย่างนี้ ฝรั่งสนใจ แต่คนไทยไม่สนใจ เรื่องนี้ เสาต้องเอาข้อมูลความเป็นจริงมาเปิด อันนี้ชัดเจน ใน ๓ ปีมีคนม่าตัวตายหลายสิบคน ม่าตัวตายเอาเงินค่าศพไปใช้หนี้ธนาคาร เรื่องนี้ รัฐบาลต้องแก้ไข อย่างหนึ่ง ธ.ก.ส. (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์) รัฐบาลเป็นเจ้าของ ธนาคาร ถ้าคนจนมีหนี้ เพราะทำงานคำแนะนำ เชื้อฟังเจ้าหน้าที่ แล้วบ่มเงินใช้หนี้ แบบนี้รัฐบาล ต้องแก้ไข ต้องพิจารณายกเลิกหนี้ให้ ถ้าจะแก้ได้จริง ๆ รัฐบาลต้องพิจารณายกเลิกหนี้ให้คนจน ไม่ยกเลิกไม่ได้ ถ้าคนจนอยู่ไม่ได้ รัฐบาลก็อยู่ไม่ได้ คนรายก็อยู่ไม่ได้ คนรายก็รายจากการกอบโกยในโลก กอบโกยจากชาวบ้าน ประเทศร่ำรวยก็กอบโกยจากประเทศยากจน ประเทศร่ำรวยก็ต้องยกเลิกหนี้ประเทศยากจน คนรายอยู่ได้เพราะคนจน ประเทศรายอยู่ได้เพราะประเทศฯ

สิ่งต่าง ๆ อย่างบ้าน รถยนต์ ที่คนร่ำรวยใช้ คนจนเป็นผู้ทำ แต่คนจนบ่ได้ใช้ เมื่อ ๒๐ กว่า ปีแล้ว เสาไปกรุงเทพฯ เห็นผู้หลังหลายคน กำลังก่อสร้างบ้านใหญ่หลังหนึ่ง หิ่วปูนก็มี หิ่วทรายก็มี เสาเก็บถามว่า สุหยังมาเป็นบ้านหลังใหญ่แต่誰ว่า ผู้หลังนั้นก็ตอบว่า บ่ใช่บ้านเสา เสารับช่างสร้างบ้านคนอื่น เสาเก็บถามว่า บ้านสูญญ์ไหน เขาเก็บบอกว่า บ้านเสอาอยู่อีสาน แห่งแล้ง อยู่บ่ได้ หมู่เสาเก็บมา รับช่าง คนหมุนบ่เป็นคนก่อสร้างบ้านหลังใหญ่ ๆ งาน ๆ แต่บ่ได้นอน เขายากให้คนอื่นอยู่ ทำให้คนอื่นนอน ความจริงแล้ว ในโลกนี้มีเงินมีเยอะแยะ แต่ไปกองอยู่ที่ใดที่หนึ่งท่านนั้น ถ้ากระจายก็ไม่มี ปัญหา รัฐบาลบ่ทำหน้าที่ให้ดี เรื่องนี้ถ้ารัฐบาลบ่แก้ไข คนจนก็อาจจะล้มโต๊ะก็ได้ คนจนก็มีจีด จำกัด ถ้าทนไม่ไหวจริง ๆ ก็ล้มโต๊ะ อันนี้จะเป็นปัญหาใหญ่ เรื่องอย่างนี้ คนເຜົ່າຄນແກ່ນອກວ່າ

“ອື່ສຸອື່ສີ ຕ່າປາແນອ ໂອ່ໂອ ໂອ່ເຣ ເປົ້ອ”

แปลว่า “หนูกระจីດ ตัวเล็กนิดเดียว ก็ทำให้วักระทิง และช้างตัวโต ๆ ล้มลงໄດ້เหมือนกัน” หมายความว่า การต่อสู้ของคนจนเกิดขึ้นได้ บ่ใช่ว่าเกิดบ่ได้ คนจนตัวน้อย ๆ บ่มีกำลัง บ่มีอำนาจ ถ้าทนบ่ได้ ก็สู้เหมือนกัน หนูตัวกระจីดទី មันยอมตาย วິ່ງເຂົ້າຮູຈຸກວັງວະທິງ วິ່ງເຂົ້າມູກ ช้าง ในที่สุดวັງວະທິງຕາຍໄດ້ ช้างก็ຕາຍໄດ້ คนราย คนມีอำนาจก็ล้มໄດ້

เรื่องอย่างนี้ เรื่องการล้มของอำนาจ มันเป็นธรรมชาติ โลกก็สิ้นสุดลงได้ การสิ้นสุดโลก สิ้นสุดแผ่นดิน มีหลายความหมาย การสิ้นชีวิตของแต่ละคน การสิ้นเพ้าพันธุ์ของแต่ละเผ่า การสิ้นชาติของแต่ละชาติ การสิ้นสุดของพระเจ้าแผ่นดิน การสิ้นสุดหมู่นี้ ก็เป็นการสิ้นสุดโลกอย่างหนึ่ง รูปแบบการสิ้นสุด บ่เหมือนกัน ที่สำคัญความหมายของการสิ้นสุดโลก บ่จะสิ้นสุดในรูปแบบ ไหน มันสิ้นสุด เพราะถูกครอบจำกัดว่าอำนาจ เงินตรา และคัมภีร อันนี้สำคัญ อย่างประเทศไทย การสิ้นสุดโลกก็เกิดได้ เพราะบ่ยอมแก่ปัญหา แต่เพิ่มปัญหาขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าจะว่ากันจริง ๆ โครงสร้างสังคมไทยทุกวันนี้ มันแก่ไขปัญหาบ่ได้ มันเป็นโครงสร้างอุปถัมภ์ แบ่งเป็นหมู่เป็นพวก หมู่ ไกรหมู่มัน ช่วยเหลือในหมู่เดียวกัน บ่ดูคนส่วนรวม ยังบ่พอ ยังเป็นโครงสร้างอาณาจักรแบบใหม่ อันนี้สำคัญ เมื่อก่อนหลายประเทศเป็นเมืองขึ้นตรง ๆ ฝรั่งเป็นผู้ปกครอง ทุกวันนี้ชาเป็นเมืองขึ้นแบบใหม่ เพราะต้องพึ่งเทคโนโลยีของฝรั่ง ยิ่งสมัยนี้ ยิ่งหนักขึ้นอีก เขาเก็บจะล้มแล้ว ฝรั่งก็เอาเงินตราเข้ามา เดียวเนื้อหาเป็นอาณาจักรอีกรูปแบบหนึ่ง

7. เทคโนโลยี, เงินตรา และอาณาจักรทางปัญญา

สองวันก่อนเขาไปปรานาการ เงินชาเม ๕,๐๐๐ บาท ไปเบิกซื้อสังกะสี เขายังคงแม่ป้าคนหนึ่ง เขาถามว่า แม่ป้ามาทำอะหัง แม่ป้านั้นก็ตอบว่า ข้าเจ้ามาฝากคืนเงิน เขายังถามว่า เอ !! จะได้แม่ป้านั้นกับกว่า ก่อนปีใหม่ไทย เจ้าถอน เอาเงินเก็บไว้ เจ้ากลัวภัยทุก วันนี้เอามาฝากคืน ส่วนหนึ่งเป็นลูก ๖,๐๐๐ บาท เงินของเจ้า ๑๐,๐๐๐ บาท พื้นปีใหม่แล้ว เอามาฝากใหม่ เก็บไว้ที่บ้าน เมินกับดี เขายังคงเดียว คนไทยหลงกลั่นฝรั่งแล้ว ลูกฝรั่งหลอกอาเจินชัชเดจน คุยกับคุณนาย ธนาการคนหนึ่งกับกว่า เขายังออกให้แม่ป้าแล้ว บ่เป็นหยัง (ไม่เป็นไร) แม่ป้ากับเขื้อ เขายังบอกว่า ฝรั่งต้องขายเครื่องคอมพิวเตอร์รุ่นใหม่ ขายเครื่องแก่ไขคอมพิวเตอร์บ่ดาย เครื่องเก่าขายบ่ออก ต้องการขายเครื่องคอมพิวเตอร์ท่านนี้ นายธนาการอีกคนหนึ่งได้ยิน ก็ถามว่า แต่ก้า ! (จริงหรือ !) คนนั้นกับกว่า จริง ๆ ธนาการในประเทศไทย หมดเงินไป ๕,๐๐๐ กว่าล้านแล้ว แก้ไขเรื่องภัยทุก เขายังบอกหนูนั้นว่า เอ !! นายธนาการก็โดนหลอกเหมือนกัน

เขามองว่า ความจริงแล้ว คนไทยเป็นอาณาจักรของฝรั่งอีกแบบหนึ่ง อาณาจักรปัญญา เรียนหนังสือแบบฝรั่ง ทำอะไรก็ยกเป็นฝรั่ง ตอนนี้ในโทรศัพท์ก็เป็นอาณาจักร อาณาจักรสื่อ แคนบอนกว่า ลิโพวิตันดี ! ดีจริง บ่ดีจริง เขายังรู้ คนก็ซื้อกินกันเยอะเยะ สมมติว่า วันหนึ่งมีคนซื้อคนละ恢ด ราคา恢ดละ ๑๐ บาท ทั่วประเทศไทย วันหนึ่งก็เป็นเงิน ๖๐๐ กว่าล้านบาทแล้ว เจ้าของกระทิงแดง แค่บอก กระทิงแดง ตู้ซ่า !! คนอยากซ่าซ่า ก็ซื้อของกิน จนเป็นนายทุนใหญ่ รายระดับโลกแล้ว แค่กระทิงแดงบ่ดาย เดียวเนื้อ ข้ามโลกข้ามทวีปไปเลย คนไทยอยู่ที่ไหน ก็ตามไป

ขายที่นั่น อันนีชัดเจน คนไทยเป็นอาชานิคมสื่อ อาชานิคมปัญญา สื่อครอบจักรภูมิไทย อีกเรื่องหนึ่ง เรื่องวายทุก (Y2K) อันนีชัดเจน เช่นเป็นอาชานิคม แค่ฟรั่งปล่อยข่าวเรื่องวายทุก คนไทยต้องเอาเงินลงทุนแก้ปัญหา เสียเงินไปหนึ่งกว่าล้านบาท ข้อมูลนี้เข้าเพียงจะรู้

โลกเป็นอย่างนี้ ชาวบ้านถูกครอบจักรภูมิแบบนี้ บไห้เรื่องง่ายที่ประชาชนจะแก้ไขปัญหาได้อย่างที่ติดอร์ อินโนเซีย มากันตายบ่รู้เท่าได ทหารยิงชาวบ้านตายไปหลายหมื่นคน ในที่สุดประธานาธิบดีคินนี ก็ให้เอกสารชาวดินอร์ ให้ทหารสหประชาชาติรักษาความสงบ ก็แก้ปัญหาได้แก้ได้บ่หมดบ่เลี้ยง ก็บีเป็นไร แก้ได้บ่ลัง ๐๐๐ เปอร์เซนต์ ก็บีเป็นไร ปัญหางางอย่างแก้ได้บ้างกีดีแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ถ้ารู้�述ลต้องการแก้ไข มันกีแก้ไขได้ ได้บ่หมดกีบรรเทาบ้าง ที่สำคัญรู้述ลต้องร่วมมือกับประชาชน ต้องร่วมมือกับคนอื่น ปัญหานายอย่างประเทศ ถ้าร่วมมือกัน ปัญหาแก้ได้ ถ้าแก้บีได้ปัญหากีเบาง อย่างประเทศอินโด คนหลายประเทศร่วมมือกัน กีบรรเทาบ้าง

8. ทางชีวิตคนจน และบทบาทของนักวิชาการ

ปัญหาประเทศไทย คงแก้ได้บ่ง่าย เสาฟังอาจารย์อันันท์ (ดร. อันันท์ กานุจันพันธุ์ อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) เขายอมมาก อาจารย์อันันท์คุยกว่า راكเหง้าปัญหางของสังคมไทย เกี่ยวกับคนไทยที่ชาตินิยม เป็นนักคิดชาตินิยม ถ้าเป็นนักวิชาการ ก็เป็นนักวิชาการแบบชาตินิยม อีกส่วนหนึ่งเป็นราชการปฏิบัติ ปฏิบัติขัดกับกฎรัฐธรรมนูญ บ่ดูหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญ พยายามเอกกฎระเบียบ กฎะหล่อนต่อนแต่น (กฎระเบียบหมายมหึมา) มาพูดมาใช้บังคับ บ่สนใจหลักการใหญ่ แต่สนใจเรื่องเล็กน้อย เอกกฎหมายลูกไปปิดกฎหมายแม่ เอกกฎหมายเล็กกฎหมายน้อยไปครอบกฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งว่ากันแล้วกีดี กฎหมายสูงสุด ที่ผ่านมากฎหมายรัฐธรรมนูญประกาศใช้แล้ว นักคิด นักวิชาการทั้งหลาย ลืมปัญหาตัวนี้ จะต้องเอาเรื่องนี้คุยกันวงกว้าง จริง ๆ แล้ว งานบางอย่าง น่าจะเดินไปไกลแล้ว แต่กีไปไหนบีได อันนึงงานของนักวิชาการ ต้องขยายความคิด ช่วยทำให้ชาวบ้านมองเห็นปัญหาให้ชัด

เรื่องนี้พูดยาก นักวิชาการ บางทีกีทำงานรับใช้ผู้ปกครอง รับใช้นายทุน บ่เข้าใจปัญหากัน งาน เวียนกฎหมายกีเขียนເອນປັບປຸງคนจน นักวิชาการคนจนนີ້ມีໄຍຂະ อันนີ້กีเป็นปัญหา รู้述ลกีหลอกประชาชนได้บ่ง่าย ปัญหานายเรื่องมันเข้าใจยาก นักวิชาการคนจนต้องอธิบาย อย่างเรื่องเศรษฐกิจ เสาฟังเข้าวิทยุ รู้述ลกีบ่อกว่า เศรษฐกิจประเทศไทยดีขึ้นแล้ว ในความคิดเข้า มันดีจะได !! ความจริงแล้ว รู้述ลไปยึดที่นั่นมาໄປที่นี่ ไปยึดที่นี่ใช่คืนที่นั่น ในที่สุดแล้ว ประเทศไทย ประชาชนไทยกีมีหนึ่งเหมือนเดิม มันเปลี่ยนเจ้าหนึ่งบ่ดาย มันเหมือนรับมือซ้ายจ่ายมือขวา รู้述ลบอกว่าเศรษฐกิจดีขึ้น อย่างนີ້กีໂກหกເຫຼາ นักวิชาการต้องอธิบายให้เข้าใจง่าย

ตัวอย่างที่บ้านหนองเต่า เสาคิดว่า ๖-๗ หลังคา ไปกู้เงิน ธ.ก.ส. (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์) ติดหนี้ธนาคาร ดูข้างนอกดี เมื่อเป็นคนรายสักน้อย บ้านก็หลังใหญ่ ในบ้านก็มีตู้เย็น ทีวี รถเครื่อง (รถจักรยานยนต์) พอดูข้างในแล้ว ในนาไปอยู่ที่ธนาคารโน่น⁴ ธนาคารจะยืดที่นาไปวันได้ก็ยังบรรจุ เดือนหนึ่ง ต้องหาเงินงก ๆ ส่งดอกเบี้ย ถ้าหาเงินไปใช้เข้าไปได้ ต้องขายนา มีความหวัง ก็ขายความหวัง ในที่สุดก็ยากจนลง มันรายระยะสั้น แต่ระยะยาว ถ้าหาเงินบ่ได้ ยุ่งแน่นอน คนจนหาเงินก็บ่ใช่เรื่องง่าย ทำงานเกือบตาย ได้เงินบ่ร้อยกี่พัน ยิ่งถ้ากู้มา ก็เสียดอกเบี้ย ทีวี ตู้เย็น รถเครื่อง ดอกเบี้ยทั้งนั้น อย่างนี้เท่ากับหาเงินให้กันอีน ตัวก่อต้องจน

เรื่องนี้ เสาเมประสมการณ์ตอนซื้อรถยนต์ เสาวางเงินสด ๑๐๐,๐๐๐ บาท เดือนหนึ่งต้องจ่ายให้ร้านอีก ๖,๐๐๐ บาท ระยะ ๔ ปี ตอนเอกสารยังต่อถอนมาขึ้นใหม่ ๆ ๒-๓ เดือนแรก ก็ม่วง ดูท่าจะโภกสักน้อย ปูເຜ່ານີ້ມีຮດຍນຕະບະເຂັ້ມ ຕອນໄຮ່ງມາທີ່ຍາເຍອະ ກົ່ນມີປັບປຸງຫາວະຫຍັງ ພອໄຮ່ງນໍ່ມາ ຫາເງິນກົບໄດ້ ເງິນກີ່ຕ່ອງສ່ຽງຮ້ານ ຕອນກາລາງຄືນອນຫລັບດີ ๆ ສະດູງຕື່ນເປັນຄວັງ ๆ ຕື່ນມາກິ່ນອນປ່າຍລັບຍື່ງຄ້າໂກລື່ງສ່ຽງວົດ ເງິນກົນມີເກີນ ນັກທ່ອງທີ່ຍາກໍຫາຍໝາດ ມານ່າຫຮອມຫຍ່ອມແຫຍມ (ນັກທ່ອງທີ່ຍາມາທີ່ລະຄນສອງຄນ) ເສານອາໄດ້ກຳດັ່ງໃນຊີວິຕເສາອາຍ ๕๖-๕๗ ປີ ນໍ່ເຄຍທຸກໆບໍ່ເຄຍດຳນາກທ່າກັນຫາເງິນສ່ຽງຮັດ ເດືອນหนึ่งຕ້ອງຫາເງິນໃຫ້ໄດ້ ๑๒,๐๐๐ บาท ຈ່າຍຄ່ານໍ້າມັນ ຄ່າໜ່ອມ ຄ່າຄູແລຮັກມາຮຍນຕໍ່ໜົມໄປ ๖,๐๐๐ บาท ທີ່ເໜີ້ອີກໍສ່ຽງໃຫ້ຮ້ານອີກ ๖,๐๐๐ บาท ທຸກເດືອນຕ້ອງຫາເງິນໃຫ້ໄດ້ຕາມນີ້ ຄ້ານຳໄດ້ເຂາກີ່ຈະມາຍີຄຣດ ອໍາຍຸ່ງນີ້ ມາເງິນໃຫ້ຮ້ານຫຍາຮຍນຕໍ່ຈິງ ๆ

เรื่องอย่างนີ້ ส່ວນหนึ่งນັ້ນເກີ່ຍັກັນການສຶກຍາ ເກີ່ຍັກັນກວິຊາການ ຄ້າຄນທີ່ມີຄວາມຮູ້ມີປັບປຸງຢັງບໍ່ທຳຫັ້ນທີ່ຂອງຄນມີຄວາມຮູ້ ມັນກີ່ຍາກ ສັງຄົມປັບປຸງຫາກີ່ເພີ່ມເຂົ້າ ນັກວິຊາການຕ້ອງເຂົ້າໃຈສັງຄົມໄຫ້ຕີແນະນຳສັງຄົມໄດ້ ຖຸກວັນນີ້ນັກວິຊາການບາງຄນ ກີ່ທຳຫັ້ນທີ່ຍ່າງນີ້ນຳງ ແຕ່ກີ່ນ້ອຍ ນັກວິຊາການ ໂດຍສ່ວນໃຫຍ່ ກີ່ຂອບອຳນາຈາ ແສງຫາອຳນາຈາ ຂອບໂກລື່ມືດົກນມີອຳນາຈາ ບາງຄນສອນຫັນໜັງສື່ອດີ ๆ ແຕ່ກີ່ຍອມເປັນມື້ອໜ້າ ມີອວາໄຫ້ກັນປະດີກີ່ມີ ຄ້າຄນມີຄວາມຮູ້ທ່າຍຸ່ງນີ້ ສັງຄົມກີ່ແຍ່ແນ່ນອນ

⁴

หมายความว่า หนังสือแสดงสิทธิครอบครองที่ดิน ลูกน้ำไปจำนำ หรือค้ำประกันเงินกู้

บทที่ ๖

ความรู้เรื่องป่า และการอนุรักษ์

“.....อนุรักษ์ป่า คนท้องถิ่น ต้องช่วยกัน คิดเอาเงินตัวเดียวบ่ได้ หวังพึ่งคนข้างนอกก็บ่ได้...คนท้องถิ่น ต้องทำ บ้านເຫຼວຍໆที่นี่ เกิดที่นี่ ต่อไปก็ฟังที่นี่ คนจนอย่างเรา จะໄປซื้อบ้านที่เชียงใหม่ ที่กรุงเทพฯ ก็บ่ได้ ໄປซื้อบ้านที่เมืองฝรั่งก็บ่ได้ແன່นอน ຈຶ່ນໄດ້ .....บ้านຂອງເຫຼວຍໆໃຫ້ຄົນອື່ນມາດູແລ ບໍລິການ..ທີ່ຍຸ້ທີ່ຕາຍຕັວເກ່າ...ໃຫ້ຄົນອື່ນມາບັນກັນ ໃຫ້ຄົນຂ່າງນອກບັນກັນ ໃຫ້ປ່າໄນ້ມາຄວບຄຸມ ອັນນີ້ບໍລິການ ບ້ານເຫຼວຍໆເຮືອນເຫຼວຍໆ ຄົນນອກບ້ານ ຄົນອື່ນດູແລຮັກຢາບໍໄດ້ ຕົ້ນທີ່ຕັ້ງກຳ ປະຕິບັດ ພົມວິຊາ ໃຫ້ປ່າໄນ້ມາຄວບຄຸມ.....”

ในช่วงทศวรรษ ๒๕๓๐ ประดิษฐ์ปัญหาคนกับป่า กลายเป็นวิวัฒนาการที่ร้อนแรงของสังคมไทย โดยเฉพาะวิวัฒนาการห่วงใยธรรมป่าไม้กับชาวเขา ในส่วนของธรรมป่าไม้เชื่อว่า คนกับป่าไม่สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ และ ได้พยายามดำเนินการทุกวิถีทาง ที่จะไม่ให้คนกับป่าดำรงอยู่ด้วยกัน แนวทางสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ การประกาศขยายเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ พร้อมกับอพยพโยกย้ายชาวบ้านให้ออกจากเขตพื้นที่อนุรักษ์ เช่น ในเขตอุทยานแห่งชาติแม่วง ที่อพยพชาวบ้านไปอยู่ที่อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร และอุทัยธานีแห่งชาติดอยหลวง ที่อพยพชาวบ้านไปอยู่ที่บ้านพาช่อง อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง เป็นต้น ในด้านตรงกันข้าม กลุ่มชาวบ้านกลับยืนยันถึงสิทธิในการทำนาหากิน และตั้งถิ่นฐานในเขตป่าของตน พร้อมกับรวมตัวเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินการแก้ไขปัญหา ในสถานการณ์ปัญหาความไม่สอดคล้องของความคิดดังกล่าว พัฒนาระบบสุขภาพชุมชนท้องถิ่นได้นำเสนอความคิดเห็น ซึ่งน่าสนใจและชี้ให้เห็นแนวทางแก้ไขที่เป็นจริงในหลายประดิษฐ์ กล่าวคือ

1. คนกับป่า : ชีวิตและวัฒนธรรม¹

คนอยู่ในป่า ถ้าต้องการมีชีวิตอยู่ ต้องการเลี้ยงลูกเมีย มันทำอย่างอื่นบ่ได้ มันต้องเก็บผักเก็บไม้ในป่าเป็นอาหาร ตัดไม้ทำบ้าน ถางต้นไม้ปลูกข้าว ทำไร่ ถ้าว่าชาวบ้านทำผิดกฎหมาย

¹ เนื้อหาของหัวข้อที่ ๑-๔ โดยส่วนมากเรียนรู้จากการพูดของพัฒนาระบบสุขภาพชุมชนกับ พื้นท้องชาวปกาclarifyที่อาศัยอยู่ในเขตกลุ่มน้ำแม่หลุ คือ บ้านแม่หลุ บ้านป่าเลา บ้านพาดึง และลุ่มน้ำแม่เจ้มตอนบน คือ บ้านแม่หยอด บ้านห้วยที่ป่า บ้านยอดไฝ บ้านบุน แม่ร่วม อ. แม่แม่น จ. เชียงใหม่ ซึ่งมาเยือนเมืองเชียงใหม่ บ้านที่เข้ามาพูดคุยแลกเปลี่ยนกับพัฒนาระบบสุขภาพชุมชนในช่วงปลายปี ๒๕๕๒ เนื่องจากประสบปัญหาที่คล้ายคลึงกัน คือ พื้นที่ลุ่มน้ำแม่หลุ กำลังถูกโครงการปลูกป่าของกรมป่าไม้เยี่ยงยืดพื้นที่ทำกิน ส่วนหมู่บ้านในเขตพื้นที่ดันน้ำแม่หลุ กำลังเผชิญกับ การห้ามไม่ให้ทำไร่ที่มีพืชผลทางการเกษตร และการปลูกป่าของกรมป่าไม้ ผู้นำชาวบ้านจำนวนหนึ่ง จึงมาพูดคุยกับพัฒนาระบบสุขภาพชุมชนที่เพื่อหาทางเลือกทางออก จากสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น

ใหม่ ถ้าพูดภาษาอีกภาษา ภาษาเจ้าหน้าที่ แన่นอนพิดกฎหมาย แต่ชาวบ้านทำอยู่แล้ว ทำนานนานแล้ว ทำมาหลายชั่วอายุคนแล้ว อยู่ในป่าในดอยถ้าป่าทำไร แล้วจะให้ทำอะไรมาก็ทำ น้ำไหลจากบนดอยมาในที่คุ่ม อันนี้เป็นธรรมชาติ เรื่องคนอยู่ในป่าในดอย เรื่องน้ำไหลลงที่คุ่ม อันนี้ชัดเจน เกิดขึ้นนานนานแล้ว ต้องเข้าใจตรงนี้ให้ชัดเจน เรื่องอย่างนี้ ถ้าเข้าใจชัดเจน ก็ปรับทิศทางตรงนี้ได้ ปัญหาการพังทะลายของดิน บใช่พังเมื่อวันสองวัน แต่พังทะลายมาหลายร้อยปีมาแล้ว คนชาวเขาเกือบอยู่ในป่าในดอยมาก็ร้อยปี ก็ไม่มีครรภ์ ตรงนี้ต้องใช้เวลา เรื่องนี้เป็นชีวิต เป็นประเพณี วัฒนธรรม บใช่เรื่องธรรมชาติ ถ้าเข้าใจ ในที่สุดก็เป็นไปได้ แก้ไขได้ ชาวเขาอยู่ในป่าเกือบแลบป่า พื้นที่ของตัวเองก็ต้องปรับให้เหมาะสม พื้นที่ทำกินก็ต้องมีขอบเขตอย่างนี้ ต้องมีขอบเขตชัดเจน ตรงนี้เป็นพื้นที่นา ตรงนี้พื้นที่สวน ทางนี้เป็นพื้นที่ทำไร่ ตรงนี้เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เป็นป่าใช้สอย ทำอย่างนี้คนชาวเขาทำได้ แต่บใช่ให้ทำในวันสองวัน ต้องใช้เวลาค่อยๆ ปรับไป เปลี่ยนทันทีทันใดบได้

ถ้าให้ดีจริง ๆ พูดอย่างเป็นธรรม เรื่องทรัพยากร เรื่องป่าไม้ ทุกคนต้องช่วยกันดูแล คนบนดอย คนพื้นราบ คนในเมืองช่วยกันดูแล หมายความว่า คนอยู่ในป่าในดอย ก็ต้องปรับปรุงตนเอง ต้องดูแลพื้นที่ป่า ดูแลธรรมชาติ คนทางคุ่ม คนในเมือง บใช่คิดสร้างตึกอย่างเดียว บเปลี่ยนพื้นที่ป่าลูกต้นไม้ บมีพื้นที่ป่าในเมือง คนในเมืองแต่ละบ้านต้องปลูกต้นไม้ ดูแลธรรมชาติ พื้นที่ในเมือง ๕ ส่วน ต้องแบ่ง ๒ ส่วนเป็นพื้นที่ป่า เป็นป่าในเมือง ส่วนพื้นที่บนดอย แต่ละหมู่บ้านต้องแบ่งพื้นที่เป็น ๓ ส่วน อันนี้พูดไปแล้ว ทำอย่างนี้ได้ ทรัพยากรห้างหมอด ก็จะดีได้แน่นอน

บนดอยต้องแบ่งพื้นที่เป็น ๓ ส่วน ทำอย่างแม่จะอยู่เขตต้นน้ำก็อยู่ได้ บมีปัญหา ต้นน้ำปลายน้ำก็เหมือนกัน ทำอย่างนี้ปัญหาทรัพยากรก็บมี ทุกวันนี้มีปัญหา คนต้นน้ำส่วนหนึ่งรักษาป่า ทำแนวกันไฟบ้าง อนุรักษ์ป่าบ้าง คนปลายน้ำ คนลุ่มน้ำส่วนใจ บรักษาป่า แบบนี้บเป็นธรรม คนที่คุ่ม (หมายถึง กลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐาน และทำมาหากินในเขตพื้นที่รบกวน, ผู้เรียนเรียง) คนกรุงเทพฯ ลองให้เข้ามายุ่งด้วยก็อดตายเหมือนกัน อย่างคนกรุงเทพฯ เอาไปอยู่ในป่าเกือบญี่ปุ่นได้ คนบนดอยเอาไปอยู่กรุงเทพฯ ก็เมื่ออยู่บได้ คนที่คุ่มอยู่ในที่คุ่ม คนบนดอยอยู่บนดอย ก็อยู่พร้อมๆ กัน บมีใครอยู่ก่อนอยู่หลัง พื้นที่ป่าบได้มีบดอยอย่างเดียว ในที่คุ่มก็มีป่าด้วย ในเมืองเชียงใหม่ เมื่อสี่สิบปีที่แล้วมีต้นไม้曳ะและ วันนี้มีบกันแล้ว พื้นที่รบกวนภาคกลาง สมัยก่อนก็เป็นป่า บใช่ป่าธรรมชาติ เป็นป่าใหญ่ด้วย แต่เดี๋ยวนี้หายไปหมดแล้ว การรักษาป่า ต้องทำทั้งพื้นที่คุ่มพื้นที่ในเมือง หมู่บ้านพื้นของพื้นราบทุกที่ หมู่บ้านพื้นของบดอย ต้องช่วยกันปลูกต้นไม้ ช่วยกันรักษาป่า ทำอย่างนี้ยังยืนแน่นอน บใช่ว่าพื้นของที่รบกวนลุยก็ป่า พื้นของบดอยลุยก็เป็นที่ใหม่ ถ้าลุยก็พื้นที่ใหม่อยู่เรื่อยๆ อย่างนี้ ก็อยู่บได้ ต้องช่วยกันควบคุมดูแล ในหมู่บ้านก็ต้องควบคุมกันให้ดี แน่นอนคนในหมู่บ้านบางคน ก็ว่าไม่ฟัง ชาวบ้านก็ต้องช่วยกันสอน ช่วยกันพูด และก็ปฏิบัติจริงด้วย

เมื่อก่อนนี้ ถนนดอยมีความเชื่อ มีประเพณีดูแลรักษาป่าอยู่ เมื่อมีถนนมีไฟฟ้า เจ้าหน้าที่ กีฬามาเยอะ ประเพณีอันนี้ก็ค่อย ๆ หายไป ถ้าดูอย่างนี้ ปัญหาป่าไม้เกี่ยวกับหลายอย่าง ต้องดู เป็นองค์รวม รัฐบาลก็เกี่ยวด้วยส่วนหนึ่ง ชาวบ้านก็เกี่ยวด้วยส่วนหนึ่ง ถ้าคิดอย่างนี้ รัฐบาลด้วย เจ้าหน้าที่ด้วย ชาวบ้านด้วย ต้องจับมือกัน ปัจจุบันเป็นอย่างนี้ รัฐบาลบุคคลจับมือชาวบ้าน บ่ส่ง เสริมให้ชาวบ้านดูแลรักษาป่า คิดแต่จับกุมชาวบ้าน เอาไปขังลูกเดียว ชาวบ้านพยายามเรียกร้อง กฎหมายอนุรักษ์ป่า กฎหมายป่าชุมชน เรียกร้องมา ๑๐ ปีแล้วก็ยังบ่มีผล ปี ๒๕๔๒ จับชาวบ้าน ปางแดง ๕๖ คน จับพะตีพล บ้านหนองใน (ต. ปิงโค้ง อ. เชียงดาว จ. เชียงใหม่) บ่ใช่เรื่องใหญ่ด้วย ไปภาคขอนไม้ ที่บริษัทสัมปทานตัดทิ้งไว้นาน ๑๐๐ ปีแล้ว เอามีดไปกางมาซ้อมบ้าน เจ้าหน้าที่ อยุธยา เจ้าหน้าที่ป่าไม้ก็ไปจับ จับแล้วก็ป่าได้รับคำสั่งให้ตรวจ พาเดินเข้าไปในป่าเป็นวัน ทำ แบบนี้ มันต้องการลุยกันอย่างเดียว บ่คิดจับมือกัน บ่คิดถึงชีวิตชาวบ้าน บ่คิดร่วมมือกับชาวบ้าน

เรื่องจัดการป่า รัฐบาลต้องยอมรับความจริง ชาวบ้านอยู่ในป่ามหาลายร้อยปีแล้ว อยู่มา ก่อนตั้งประเทศไทยได้ อยู่มา ก่อนตั้งรัฐบาล ก่อนตั้งกรมป่าไม้ พุดอย่างนี้ได้ ถ้ากรมป่าไม้ ถ้า รัฐบาลคิดว่าตัวเองเป็นเจ้าของป่า เป็นเจ้าของธรรมชาติ แล้วตัวเองจะรักษาธรรมชาติ รักษาป่าได้ คิดแบบนี้ผิดแน่นอน เป็นไปบ่ได้ที่รัฐบาล จะเป็นเจ้าของธรรมชาติ คิดแบบนี้เป็นไปบ่ได้ เจ้าหน้าที่ จะเอากำลังที่ไหนไปรักษา แค่เอาตัวเองให้รอดเป็นวัน ๆ ก็จะตายแล้ว

เรื่องนี้ ถ้าฟังอาจารย์อันันท์ (ดร. อันันท์ กานจนพันธุ์ อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) เขายกตัวว่าอาจารย์อันันท์พุดถูก อาจารย์พูดว่า กฎหมายป่าไม้ประเทศไทย เป็นกฎหมายที่บ่เข้าใจชีวิตชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ไปลอกมาจากประเทศไทยอังกฤษ ลอกเขามาแล้วก็ลอก บ่หมด ลอกมานิด ๆ หน่อย ๆ ลอกอย่างบ่เข้าใจด้วย เรื่องรักษาป่า ที่อังกฤษ เขาให้ชาวบ้าน ให้ชุมชนรักษาป่านานา ๔๐๐-๕๐๐ ปีแล้ว ประเทศไทยลอกมา เอาเฉพาะป่าไปเป็นของรัฐ พอทำเป็น กฎหมาย เจ้าหน้าที่ก็อ้างกฎหมาย พอชาวบ้านใช้ป่า เจ้าหน้าที่ก็บอก ทำผิดกฎหมาย ศาลก็ลงโทษ ชาวบ้าน ติดคุกก็มี ปรับเป็นเงินก็มี เขาอ้างกฎหมายทั้งหมด ถ้ากฎหมายบ่ถูกต้อง เรื่องอย่างนี้ แน่นอนชาวบ้านผิดเต็มประตู ที่สำคัญ ถ้าสังคมมีแต่เรื่องที่บ่ถูกต้อง กฎหมายบ่ถูกต้อง สังคมก็บ่มี ความเป็นธรรม ถ้าเกิดปัญหามากขึ้น เรื่องอย่างนี้ ความรุนแรงก็เกิดขึ้นได้

2. เรื่องของคน และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ปัญหาทุกวันนี้ เพราะว่า คนคิดง่ายเกินไป ผู้ปกครองก็คิดง่าย นักวิชาการก็คิดง่าย ๆ ชาวบ้านก็คิดง่าย ๆ ทำอะไรก็ทำง่าย ๆ คิดเหมือนไก่ ทำเหมือนไก่ ลองผ่อๆ ให้ดี ๆ เวลาแม่ไก่ห้าอาหารเลี้ยงชีวิต เลี้ยงลูก มันเปี่ยมหาหาร ออกตัวเอง อันใดบ่ชอบบดี มันเขี่ยออกไป เกี้ยงทึ่งไป

ຂ້າງໜັງດ້ວຍ ອັນໄດ້ຫອນອັນໄດ້ດີກິນ ບາງທີມັນກີເຮືອກລຸກນາກິນ ເຮືອກຖືກ ຖ. ສັນຍິນີ້ຄົດແບບໄກໆ
ມີເພອະ ອ່າງເຮືອກຮັກຢາປໍາ ເຮືອກອນຸຮັກຢ່າປໍາ ເອາໄປເອາມາ ທີ່ບັນດອຍກາລຍເປັນພື້ນທີ່ປໍາ ພື້ນຮາບນໍ່ເປັນ
ປໍາ ແລ້ມບໍ່ພອ ບອກວ່າພື້ນທີ່ບັນດອຍເປັນປໍາຕົ້ນນໍ້າ ມີຕົ້ນນໍ້າ ປລາຍນໍ້າ ຮັກຢາບນດອຍ ກົນບອກວ່າ ຮັກຢາປໍາ
ຕົ້ນນໍ້າ ຄວາມຈົງແລ້ວ ພື້ນທີ່ປໍາມີທັງບັນດອຍ ແລ້ມພື້ນທີ່ຮາບ ຕ້າໃຫ້ພື້ນທີ່ປໍາເປັນບັນດອຍຍ່າງເດືອຍ ຄົດ
ອ່າງນີ້ ຢູ່ງແນ່ນອນ ຝົນປັກ ນໍ້າມີນ້ອຍ ແທ້ງແລ້ງ ກົນບອກວ່າພຣະນະມີປໍາ ຝົນຕົກນໍ້າທ່ວມກົນບອກວ່າ ເພຣະ
ນະມີປໍາ ເອາໄປເອາມາກີສຽງປ່ວ່າ ເພຣະໜາວເຫາ ເພຣະຄົນບັນດອຍທໍາລາຍປໍາ ທໍາໃຫ້ເປັນປໍ່ມູ້ຫາຍ່າງນີ້ ຄົດ
ອ່າງນີ້ ພຸດຍ່າງນີ້ ຂາວເຫາຈົງລຸກເດືອຍ ຄົດຊຸດ ທໍາໃຫ້ຄົນບັນດອຍຮັກຢາປໍາ ນໍ້າຈະມີຍູ້ຍ່າງເດີມໄຫມ
ເຮືອນນີ້ ຜັບຜົນ ເກື່ອງກັນຫລາຍຍ່າງຫລາຍເຮືອງ

ອ່າງນຳຫ້ວຍແມ່ສະປົກ ເມື່ອ ៣០-៤០ ປີກ່ອນ ສັນຍິກ່ອນມີປ່າຍອະ ມີປໍາດີ ແຕ່ສາຍນຳກີແທ່ງ
ເໜືອນກັນ ແທ້ງເປັນໜ່ວງ ຈົ່າໃຫ້ໄຈຍາກ ຮັກຢາປ້າອ່າງເດືອຍ ຄົງຫ່ວຍໄດ້ນ້ອຍහັນໆ ເຮືອງຮຽນມາຕີ
ເຮືອງທຣພາກຮ ເກື່ອງຫ້ອງຫລາຍຍ່າງ ປໍ່ມູ້ຫາແທ້ງແລ້ງ ປໍ່ມູ້ຫານໍ້າ ຄົດວ່າສາຍນຳໄດ້ດິນອາຈນີ້ປໍ່ມູ້ຫາ ຈາ
ຮ້ອນເກີນນາດ ນໍ້າຫຼັກຕົກ ກລາຍເປັນໄອອູ້ໃນອາກາສ່າຍ ຈາກເກື່ອງຫ້ອງກັນກາຣທດລອງປ່ຽນມູ້ອັນນີ້
ເກື່ອງກັນ ສັງເກດຄູມເມື່ອ ៣០ ປີກ່ອນ ດັນບ້ານຫນອງເຕົ່າ ຖຸ່ງຫລວງ ຫ້ວຍຕອງ ປ່ວຍກັນແຍະເລຍ ປ່ວຍເປັນໄອ
ໄອຈົນເປັນເລືອດ ຕາຍໄປກີຍອະ ບາງຄນປ່ວຍເປັນຜົວຫນັງນົດ ເປັນຜົນຫົ້ນທັງຕົວ ທີ່ຫລັງກີ້ວ່າທີ່ປະເທດ
ຈີນ ທດລອງຮະບົດປ່ຽນມູ້ ສາຮພິມາຕາມລມ ຕອນນັ້ນເດືອນເມຍາ ລມໝານມາຈາກປະເທດຈີນ ເຮືອນນີ້
ສັງເກດໄດ້ຍ່າງຫັດເຈນ ບາງຄນນໍ່າຈະຕາຍ ຕາຍໄປກີມີ ຕອນນັ້ນປີ ២៥០២-២៥០៣ ເຫັນຫຼຸ່ມຍູ້
ເລືອດຈຸນູກໄຫລ ៣ ເດືອນນໍ່າຫຼຸດ ໄຫລນິດ ຈົ່າກັນຫຼຸ່ມຍູ້ ບາງຄນຜົນຄັນຫົ້ນເຕັມຕົວ ຄັນແລ້ວກີເກາ ເກາ
ຈົນເປັນແພດ ອັນນີ້ເປັນອ່າງໜຶ່ງ ເຮືອງຮຽນມາຕີເຮືອງສິ່ງແວດລ້ອມ ບ່ຽນມາຕີ ຜັບຜົນນໍ່າດູ

ອ່າງໜຶ່ງ ເດືອນນີ້ໜຸ່ມເຫັນນໍ້າໄດ້ດິນມາກ ໃນເມືອງກີສູນນໍ້າໄດ້ດິນ ນອກເມືອງກີ່ໜືອນກັນ ທີ່
ຈອນທອງຈຳເກອດເດືອຍ ມີບ່ອນາດາລນວ່າຖືກ່ອຍນ່ອ ສວນລໍາໄຍ ບຽກ່ອຍກີ່ພັນໄຣ ເລື່ອງໝູນບຽກ່ອມື່ນຕົວ ສູນ
ນໍ້າໄດ້ດິນທັງໜົດ ທໍາອ່າງນີ້ນໍ້າແທ້ງແນ່ນອນ ນໍ້າໄດ້ດິນ ນໍ້າບັນດິນໄຫລທາກັນໜົດ ເຮືອນນີ້ ດັນເຜົ່າຄນ
ແກ່ປາກະຄູນເລ່າວ່າ ໄດ້ດິນບ້ານຫນອງເຕົ່າ ມີແມ່ນໍ້າສານສາຍໄຫລຜ່ານ ສາຍຕື່ນສຸດ ເປັນນຳເຢັນ ອັນນີ້
ໄຫລຍູ່ນັ້ນດິນ ໄຫລອກທີ່ນັ້ນທີ່ນີ້ ກລາຍເປັນຫ້ວຍເປັນແນ້້າ ລຶກຄົງໄປນ້ອຍ ເປັນນຳອຸ່ນ ໂພລ່ອກທີ່ນັ້ນ
ບ້າງ ທີ່ນີ້ບ້າງ ເຫັນທີ່ນ່ອເກົ້ວ ສະເມີງ ອັນນີ້ເປັນນຳອຸ່ນ ທີ່ອູ້ລຶກສຸດ ເປັນສາຍນໍ້າຮ້ອນ ໂພລ່ອກທີ່ນັ້ນບ້າງ
ທີ່ນີ້ບ້າງໜືອນກັນ ໂພລ່ອກທີ່ຝາງ ທີ່ເຊີຍດາວ ທີ່ແມ່ແຕງ ລອດຜ່ານຫນອງເຕົ່າໄປໂພລ່ອທີ່ແມ່ແຈ່ນ ອູດ ຈົ່າ
ສາຍນໍ້ານີ້ອູ້ຮັບດັບເດືອຍກັນ ສາຍນໍ້າໜຸ່ນນີ້ ເກື່ອງຫ້ອງກັນ ຕ້າສູນນໍ້າໄດ້ດິນໃໝ່ ແນ່ນອນ ກົນຮະບົນນໍ້ານົມ
ດິນດ້ວຍ ຮະບົນນໍ້າໃນອາກາສດ້ວຍ ຮະບົນທຣພາກຮ ຮະບົນຮຽນມາຕີອັນອື່ນເອັກຍອະ ຄົດອ່າງນີ້
ເຮືອງທຣພາກຮ ເກື່ອງຫ້ອງຫລາຍເຮືອງ ຮັກຢາປ້າອ່າງເດືອຍ ບ່ຽກຢາຮຽນມາຕີອ່າງອື່ນ ສິ່ງແວດລ້ອມ
ອ່າງອື່ນ ປະເທດທີ່ຮ່າງວຽຍ ຍັງທດລອງຮະບົດປ່ຽນມູ້ ຈະທດລອງທີ່ໄຫນບຽກ ກລາງທະເລ

ราย แน่นอนบ้านเส้า ก็ได้รับผลกระทบเหมือนกัน เสาได้ยินหลายคนพูดว่า เดี๋ดูกอกไม้บันดิน ยัง กระเทือนถึงดาวนฟ้าได้ เสาคิดว่าอันนี้เป็นความจริง ทุกอย่างมันเกี่ยวกัน

เรื่องทรัพยากรธรรมชาติ ที่แน่นอน ความยั่งยืนของป่าสำคัญมาก อย่างที่ประเทศไทยเดียว เสาเคยไปคุณแม่แล้ว มี ๒ จังหวัด ตั้งอยู่ป่าใกล้กัน ตั้งอยู่บนภูเขาทึ่งคู่ รัฐหนึ่งจังหวัดหนึ่งบดแล รักษาป่า ขายป่า ใช้ป่านหมด รัฐนี้มีคนประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ คน เป็นคนขอทานทั้งหมดเลย แต่รัฐ หนึ่งมีคนอยู่เท่า ๆ กัน ดูแลรักษาป่าด้วย เป็นคนจนเหมือนกัน แต่ก็อยู่อย่างยั่งยืน มีคนขอทาน เหมือนกัน แต่ก็น้อยกว่าอีกรัฐหนึ่ง รัฐนี้มีป่า มีทรัพยากรธรรมชาติ เขาก็อยู่อย่างยั่งยืนได้ แท้จริง แล้ว คนจนต้องอาศัยธรรมชาติ อาศัยป่าเลี้ยงชีวิต กือหากินกับป่า พุดอย่างนี้ บ่ใช่ว่า ทรัพยากรธรรมชาติ จะช่วยแก่ไขปัญหาชีวิตคนจนได้ ๑๐๐ เปอร์เซนต์ แต่มันก็แก่ได้ ๓๐-๔๐ เปอร์เซนต์ อันนี้แน่นอน ชีวิตคนในป่า ถ้ามีทรัพยากรธรรมชาติ มีผักมีพืช มีป่า มีแม่น้ำ บ่มีอะไร จะกิน ก็ไปเก็บไปหาในหัวาย ในป่าได้ หากหาไม่ หาแมลง สัตว์ป่า สัตว์น้ำ ตัวเล็กตัวน้อย มาทำ กิน อยู่อย่างนี้ ทำเท่านี้ คนจนก็มีชีวิตดอยู่ต่อไปได้ อาจจะเดือดร้อนบ้าง แต่ก็มีชีวิตอยู่ได้

การอนุรักษ์ธรรมชาติ มองเชิงวิทยาศาสตร์ก็ได้ ความจริงแล้ว คนอยู่ป่าเกี่ยวข้องกับอะไร อย่างเดียวป่า ก็เกี่ยวข้องกับสิ่งที่คนนับถือ มันเป็นเรื่องวิญญาณ ลึก ๆ แล้ว ชีวิตคน เกี่ยวข้องกับ พากนี้ ป่ามีน้อยลง สัตว์ป่าก็เกือบหมดแล้ว อย่างนี้ต้องช่วยกันรักษาแน่นอน ในป่ามีเก็บอยู่ ๑ ตัว บางครั้งคิดว่า อยากจะได้ อยากเอามากิน ถ้าคิดอย่างนี้ ก็ต้องคิดถึงคนรุ่นหลังด้วย คนเสาต้องการ อะไร อยากได้อะไร ก็จะเอาให้ได้ในช่วงชีวิตตัวเก่า อย่างนี้คงบ่ได้ อย่างบ้านหนองเต่า หมู่บ้านที่ อยู่บริเวณนี้ เมื่อก่อนชาวบ้านก็ขายเนื้อเก็บ เนื้อกระทิง ต้นหวายก็ขาย เปลือกกลอกขาย หน่อไม้ออยู่ ในดินก็ขุดขาย ขายทุกสิ่งทุกอย่าง ขายหมดแล้ว ชีวิตคนแurenนี้ ก็จนอยู่เหมือนเดิม บ่มีไครวยขึ้น ที่นี่มีอะไรหลังขาย ก็ไปเอาอะไร คอกไม้ที่ขึ้นตามต้นไม้ (กล้วยไม้) ก็แกะเอาไปขายหมด ขาย อย่างนี้ ก็ยังไม่รวยอีก คนหนองเต่า คนทุ่งหลวงก็ยังจนเหมือนเดิม ขายจนหมดอย่างนี้ ต่อไปคน รุ่นหลังที่เกิดมาในนี้ เขาจะทำยังไง เขาจะมีอะไรขาย อย่างที่จอมทองขัดแย้งกันทุกวันนี้ ก็ เพราะว่า ขายเหมือนกัน ขายบ่รู้จักหยุด สมัยก่อนพื้นที่ร่านอำเภอ Jong ปลูกยาสูน ได้ที่หนึ่งเลย อาจจะ ปลูกเยอะที่สุดในจังหวัดเชียงใหม่ก็ได้ เมื่อปลูกยาสูน ป่ามีที่ไหน ต้นไม้มีที่ไหนก็ไปตัด เรียกว่า “ไม้เมตร” คือ ตัดไม้เป็นท่อนสูง ๑ เมตร กว้าง ๑ เมตร ยาว ๑ เมตร เอาไปเผาอบยาสูน หมาย ความว่า ปลูกยาสูนจนป่าหมดไปก็ได้ พอบปลูกยาสูนบ่ได พื้นของจอมทองก็ช่วยกันเผาถ่าน ส่งไฟ เชียงใหม่ พอต้นไม้หมดเผาถ่านบ่ได ก็บุกเบิกพื้นที่ปลูกลำไย ปลูกกันบ่รู้ก็เหมือนกีพันไร่ พอน้ำ บ่พอ ก็เริ่มจะบ่อนาคต สูบนำรอดต้นลำไย บ่ถึง ๑๐ ปีที่ผ่านมา นายทุนข้างนอก ก็มาลงทุนเลี้ยง หม้ออีก บ่รู้เลี้ยงกีหมื่นตัว นายทุนสูบนำรอดใช้อีก บ่รู้ว่าสูบนำกีสิบป้อ อยู่ไปอยู่มา สวนเกษตร

ของคนรวยมาอีก เมียนมาร์ (นายมนตรี พงษ์พาณิช) ยังมีส่วนสำคัญที่จอมทองเลย ถ้าใช้ธรรมชาติอย่างนี้ ใช้แบบบ่นใจฟ้า บ่นใจดิน มันบ่นเดือดร้อนก็ได้รู้ไป

เมื่อ ๕-๖ ปีแล้ว ตอนนี้เขามีโอกาสไปต่างประเทศ ไปลอนדון ขึ้นเครื่องบิน ๑๕ ชั่วโมง ถึงเวลา กินข้าว นั่งคิดคนเดียว ฝรั่งจะเอาอะไรให้กิน ตัวก่านบ่ เคยปี่เครื่องบิน เครื่องบินอยู่บนฟ้าตลอด ผู้หญิงทำงานบนเครื่องบิน ตามว่า จะกินอะไร เสาเก็บอกไปว่า กินปลา ฟิช ๆ ผู้หญิงนั้น กีอาจปามาให้กิน เสาดูปลา พลิกไปพลิกมา ดูแล้วกีเหมือนปลาบ้านหนองเต่า ดูไปดูมา กินแล้ว กีเหมือนได้กินปลาแคลหัวแม่สะปือ อาหารมีผักสดด้วย กีกินลูกสุกนีด้วย เสาเกิดเอ ! ลูกสุกนี มาจากบ้านหนองเต่าหรือเปล่า ดูใบผักสด กีเหมือนผักสดที่ปลูกบ้านหนองเต่า กิดมากขึ้น เอ ! แน่นอน ผักหมูนี ต้องปลูกที่บ้านหนองเต่า เห็นอย่างนี้ เรื่องนี้อยู่ในใจแล้ว

เสาอยู่ในเครื่องบินต่อ จนถึงเวลา กินข้าว ผู้หญิงอีกคนกีถามว่า จะกินอะไร เสาเก็บอกว่า อยากจะกินเนื้อไก่ ที่นี่คิดอยู่ในใจว่า จะได้กินไก่แบบไหน เขาเอาไก่มาให้ ดูไก่ ดูไปดูมา ไก่พวงนีกีเหมือนไก่บ้านหนองเต่า ที่นี่กีคิดมากขึ้น อยู่บนเครื่องบินเป็น ๑๐ ชั่วโมง ดูทางล่างกีป้าบ้านหนองเต่า ป้าใช่ประเทศไทย พอกินอะไรกีเหมือนที่บ้าน กิดดูแล้ว ฝรั่งกีดี นักวิทยาศาสตร์กีดี สร้างคอมพิวเตอร์ได้ สร้างเครื่องบินโลยกุ้ฟ้าได้ ดวงจันทร์ไปได้ ดาวอังคารกีไปได้ ในหน้าทะเลขีกบลึกสิ่งมีชีวิตอยู่บ่ได กีสร้างเรือด้านน้ำลงไปอยู่ได พอกินอาหาร ปลาตัวเล็ก ๆ กีสร้างบ่ได ไก่ตัวเล็ก ๆ กีสร้างบ่ได อยู่บนฟ้า อยู่ในน้ำ ยังเอาอาหารจากพื้นดินมากินอยู่ คน渺渺ร้างได้หลายอย่าง แต่แน่นอน สร้างธรรมชาติบ่ได กิดดูแล้ว นักวิทยาศาสตร์ กีบ่ไดฉลาดเท่าไร

เมื่อ ๒๐๐-๓๐๐ ปีแล้ว ประเทศไทยมีป้าไม่ดี อยู่ไปอยู่มารัฐบาลกีขายป้าไม้ ทำไม้ขายให้ ฝรั่งหมด ที่ประเทศไทยฝรั่ง ดูบ้านดูเมือง ตึกเก่า ๆ บ้านเก่า ๆ หลังงาม ๆ ทำด้วยไม้สักหมด บ้านเมืองฝรั่ง นานาบุพนา ขนาดน้ำยังเป็นน้ำแข็ง ไม้สักอยู่บ่ได เดิบโตนบ่ได บ้านเมืองฝรั่ง อยู่ได้มีไม้สน ไม้สักนี ฝรั่งต้องเอาไปจากประเทศไทย จากເອເຊຍอย่างแน่นอน ฝรั่งทำบ้าน ทำใหญ่บ่ใหญ่ ขนาดบ้าน ใช้ไม้หน้า ๘ หน้าเกือน ๒ นิวปู๊ บ้านเมืองເອເຊຍ บ่ทำอย่างนีแน่นอน เปลืองไม้ บ้านหลังหนึ่งทำ ๕-๖ ชั้น ใช้สักทุกชั้น ไม้แป้นปู (ไม้กระดานปู๊) ใช้ไม้หน้า ๑๐ หน้า ๒-๓ นิว ฝรั่งทำบ้านอย่างนี ต้องใช้ไม้เยอะมาก ทำบ้านแบบนี ป้าไม้มีเท่าไร ตันไม้มีเท่าไร หมดแน่นอน ตันไม้มีกีพันล้านตัน กีต้องหมด มีเท่าไรกีสร้างบ่พอ อยู่อย่างนี ทำอย่างนี เดือดร้อนแน่นอน ฝรั่งวัฒนธรรม ทำอะไรกีทำใหญ่ บ่ทำเล็ก ๆ สร้างตึก สร้างบ้านกีทำหลังใหญ่ กิดแบบนี ทำแบบนี แน่นอนว่า ต้องใช้คนเยอะ ต้องใช้ทรัพยากรเยอะ ที่เมืองฝรั่งบ่มี กีต้องไปอาจากที่อื่น เอาจากบ้านเขา จากพม่า อินเดีย จากหลายที่ วันนีบ้านเมืองที่ฝรั่งไปเอาทรัพยากรเดือดร้อนหมดเลย

เสาเห็นอย่างนี้ ก็ได้เลย ต้องกลับมารักษาชนบทบ้าน รักษาไว้ให้ลูกหลวง อันนี้เป็นป่า อันนี้เป็นนา อันนี้เป็นบ้าน อันนี้เป็นสวน อันนี้เป็นเมล็ดพันธุ์นี้ มีสัตว์ป่า สัตว์น้ำ เมล็ดพันธุ์พืช ผลผักผลไม้ ผลมัน ต้องเก็บรักษาไว้ ดูแลรักษาไว้ มันแพ้เทคโนโลยี คนไทยก็เหมือนกัน แพ้เทคโนโลยีเหมือนฝรั่ง แพ้จริง ๆ แพ้อายุไม่มีเงื่อนไขด้วย สมัยนี้ สาว ๆ บ้านบันดอย ก็เป็นแบบนี้ ถ้าเห็นบ้านที่รกร้าง (รถจักรยานยนต์) ใหม่ ๆ งาม ๆ ก็คุยกันด้วย ไปไหนมาเจ้า ถ้าบ้านเดินมาบ่มีอะไรสักอย่าง ก็บ่อยมากด้วย วัยรุ่นตอนนี้เป็นอย่างนี้ ถ้าเห็นคนในเมืองคนไหนมีเงินมา ก็สวัสดิ์เจ้า เห็นรถเครื่องงาม ๆ ดี ๆ ก็ก้าวขาไม่ออก เป็นอย่างนี้แล้ว อันนี้เป็นปัญหาจิตสำนึก เป็นสำนึกที่แพ้เทคโนโลยี ปัญหาอย่างนี้ อนุรักษ์ป่าอย่างเดียวบ่พอ ต้องฟื้นฟูวัฒนธรรมด้วย เรื่องนี้ทำยาก แต่ยากแล้วก็ต้องทำ บ่ใช่ยากแล้วบ่ทำ ต้องเริ่มท่อนุรักษ์ธรรมชาติก่อน

3. การจัดแบ่งพื้นที่ และการจัดการพื้นที่ป่า

การอนุรักษ์ป่า หมู่šeาเริ่มทำชัดเจนประมาณปี ๒๕๓๕-๓๖ ตอนแรก คนในหมู่บ้านก็กัดหูกันพอสมควร พอขึ้นไปตรวจป่า หมู่šeาเก็บเริ่มคุยกัน จะรักษาซังไง ที่นี่เป็นที่ป่าช้า พอถึงเวลาตายทุกคนตายแล้ว จุดจบก็จะอยู่ที่นั่น อย่างนั้นก็ต้องรักษาไว้ ก็พูดคุยกันอย่างนี้ แรก ๆ ก็เริ่มอนุรักษ์ งดเดียว บริเวณเดียว ดูว่ามีปัญหาอะไร ต่อมาก็ขยายพื้นที่อนุรักษ์มากขึ้น ต่อมาก็มาถึงในหลวงป咯อง ๕๐ ปี หมู่šeาคนจน บ'rุ'จะเอาอะไรกัน ก็ช่วยกันอนุรักษ์ป่าด้วย คนบันดอย คนพื้นราบ ช่วยกันอนุรักษ์ป่า บวชป่า ๕๐ ถ้านั้น ถาวรให้ในหลวง อย่างบ้านหนองเต่า มีพื้นที่ ๘,๐๐๐ ไร่ ก็แบ่งคร่าว ๆ ว่าอนุรักษ์ไว้ประมาณ ๔,๐๐๐ ไร่ เอาเฉพาะบุุนหัววัย ต้องการรักษาหน้า อันนี้สำคัญ มีในประเพณี มีความเชื่ออยู่แล้ว คนปกติจะภูมิเชื่อว่า ป่าบุนหัวยืนนี้มีผีร้ายแรง เป็นที่อยู่ของเจ้าป่า เจ้าเขา รบกวนบ'rุ'ได้ตัดฟันบ'rุ'ได้เด็ดขาด อันนี้ต้องอนุรักษ์ไว้ ดูแลรักษาเอาไว้

พื้นที่ใช้สร้างบ้านสร้างเรือนล้อมรั้ว ประมาณ ๑,๕๐๐ ไร่ พื้นที่เกี่ยวกับความเชื่อ ป่าช้า อันนี้ต้องอนุรักษ์แน่นอน ประมาณ ๑,๐๐๐ ไร่ พื้นที่ไร่ ที่สวนที่นา ที่ทำกินประมาณ ๑,๕๐๐ ไร่ แบ่งคร่าว ๆ อย่างนี้แล้วก็ค่อย ๆ สร้างกฎสร้างเกณฑ์ขึ้นมา ทำตรงนี้ได้หรือไม่ได้ ก็คุยกัน ดอยนี้ โล้น ดอยนี้เป็นที่ทำกิน และก็ดอยนี้นินนี้อนุรักษ์เอาไว้ อันนี้เป็นที่ไร่ หรือว่าที่นา ก็แบ่งเอาไว้ ไม่ใช่ว่าปัญหาจะหมดไป ปัญหาเกิดขึ้นมา ทำเฉพาะคนเผ่าคนแก่นี้ไม่ไหว ก็ให้เยาวชนเข้ามาช่วย เมื่อ ๕-๖ ปีก่อน ไฟป่าแรงมาก มีคนจุดไฟเผาป่ามาก ทำแนวกันไฟที่ไหน ไฟก็ลุกมา ทำแนวโน้นไฟก็ลุกมา ทำแนวนี้ไฟก็ลุกมา เยาวชนก็เลยไปนอนเฝ้า ทำอย่างนี้ก็แก้ปัญหาไฟป่าได้บ้าง เดียวนี่พื้นที่ป่าแก่ บางแห่งไฟก็บ่เข้าแล้ว แต่บางพื้นที่ก็มีปัญหาอยู่ เรื่องแนวกันไฟ หมู่šeาเก็บกัน ทำในวันเดือนดับเดือนเปี๊ง ช่วยกันหมวดทั้งหมู่บ้าน บ่แบ่งเป็นผู้หญิงผู้ชาย เด็กผู้ใหญ่ คนไหน

ขอบกีไปช่วยกันเลย บางครอบครัวชอบ คนในบ้านทุกคนไปหมด ไปช่วยกันทำ มี ๒ คนกีไป ๒ คน มี ๕ คนกีไป ๕ คน เรื่องนี้เป็นสำนัก กิตสำนักรักบ้านตัวเอง รักห้องถินตัวเอง หมู่บ้านหนองเต่า กีมี ๒-๓ ครอบครัว บ่เคยไป บ่เคยช่วยคนอื่น ถ้าดูลึก ๆ คนหมู่นี้ ข้ามจากที่อื่น บ่ใช่คนบ้านหนองเต่า บ่ใช่คนห้องถินดังเดิม บ่ใช่ที่เกิดที่ต้ายของเข้า พุดยากสักน้อย

เรื่องทำแนวกันไฟ ต้องประสานกับคนในเมือง อย่างปีนี้ (๒๕๔๗) เขาเก็บร่วมประชุมกับพี่น้องพื้นราบ หมู่เขาเมืองทุน ปีนี้เขาจะมาทอดผ้าป่าที่วัดหนองเต่า เงินส่วนหนึ่งก็จะเอาไปซื้ออาหาร กินร่วมกันในวันทำแนวกันไฟ หรือวันดับไฟป่า อีกส่วนหนึ่ง ก็กันไว้เป็นค่ารักษาพยาบาล บางทีตอนดับไฟป่า อันตรายมาก บางคนตกดอยเจ็บ แขนหัก ขาหัก เงินส่วนนี้ก็เอาไปช่วยเป็นค่ารักษาพยาบาล ชื้อยาเหลืองยาแดง ยาแก้ปวด ส่วนนี้จำเป็นมาก เรื่องนี้ ถ้าจะให้ดีจริง ๆ อ.บ.ต. (องค์กรบริหารส่วนตำบล) ต้องเข้ามาช่วยเหลือ ต้องจัดงบประมาณให้ เดียวนี้ อ.บ.ต. ยังบ่ได้คิด ต่อไปต้องคุยกัน ทำเป็นเรื่องราว การทำแนวกันไฟ อ.บ.ต. ต้องรับผิดชอบด้วย

การอนุรักษ์ป่า ชาวบ้านเป็นคนห้องถิน ต้องช่วยกัน กิดอาเจินตัวเดียวกีบ่ได้ หวังพึ่งคนข้างนอกกีบ่ได้ อย่างเจ้าน้ำที่ป่าไม้ บ่ใช่คนห้องถิน เขาดับไฟป่า เขายังต้องการเงินเดือน บ่มีเงินเดือนให้ เขายังบ่ทำ หมู่เขาเป็นคนห้องถิน ต้องทำ บ้านເຫຍ້ອງที่นี่ ก็ต้องที่นี่ ต่อไปกีฟังที่นี่ คุณจนอย่างหมู่เขา จะไปซื้อบ้านที่กรุงเทพฯ กีบ่ได้ ไปซื้อบ้านที่เมืองฟรังก์บ่ได้ อันนี้ແນ่นอน ซื้อบ่ได้ อย่างนี้ ก็ต้องอยู่ที่นี่ ต้องเห็นความสำคัญของบ้านตัวเก่า ชีวิตເຫຍ້ອງที่นี่ ตายที่นี่ ลูกหลานอยู่ที่นี่ อันนี้ชัดเจน บ้านของเขางจะให้คนอื่นมาดูแล อันนี้บ่ลูกແນ่นอน ที่อยู่ที่ต้ายตัวเก่า ต้องคุ้มแล้วง บ้านตัวเก่า ให้คนอื่นมาบังคับ ให้คนข้างนอกบังคับ ให้ป่าไม้มาควบคุม อันนี้บ่ลูกต้อง บ้านเขาเรื่องเขา คนอื่นดูแลรักษานะบ่ได้ ต้องทำเอง บ่ต้องให้คนอื่นมาควบคุม บ่ต้องให้คนอื่นมาดูแล

4. เครื่องข่ายชาวบ้าน และสำนักในการรักษาป่า

การอนุรักษ์ป่า เขายังแห่งเดียวหมู่บ้านเดียวบ่ได้ อนุรักษ์บ้านหนองเต่าที่เดียวบ่ได้ ต้องพยายามขยายไปบ้านอื่นป่าอื่นด้วย อย่างลุ่มน้ำแม่วงศ์ กีค่อย ๆ ขยายไปบ้านอื่น อย่างหนึ่ง เพราะเป็นเขตติดต่อกัน เป็นพื้นที่ป่าติดต่อกัน จาก ๑ หมู่บ้านกีเป็น ๒-๓ หมู่บ้าน ขยายไปหมู่บ้านอื่นเรื่อย ๆ กิดว่าเดียวนี้อาจมี ๒๐ หมู่บ้าน กลายเป็นเครือข่ายลุ่มน้ำแม่วงศ์ ตอนนี้ การอนุรักษ์ป่า กีลงไปถึงหมู่บ้านพื้นบ้านเมืองแล้ว ปีนี้พื้นบ้านเมือง ก็มาประชุมร่วมกับพื้นบ้านดอย ๒ รอบแล้ว

ถ้าจะให้ดี การรักษาป่า อย่างที่หนึ่ง ต้องกำหนดขอบเขตหมู่บ้าน กำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ให้ชัดเจน ถ้าบ่ทำอย่างนี้ เมื่อมีปัญหาแล้ว มันจะแก้ปัญหาบ่ได้ ขอบเขตป่าอนุรักษ์ บ่ใช่

หากคนเดียว ต้องประชุมชาวบ้านอย่างน้อย ๕๐ ครั้ง ที่ไหนจะอนุรักษ์ ที่ไหนจะใช้สอย ที่ไหนจะทำไร่ ต้องถอยเข้าถอยออก จากหัวยนีถึงหัวยันน์ ถึงสันดอยนัน พื้นที่นี้ห้ามเด็ดขาดบ่ให้ล่าสัตว์ จากหัวยนีจนถึงหัวยันน์บ่ให้ตัดต้นไม้ เรื่องอย่างนี้ต้องคุยกัน ทำความเข้าใจกับพี่น้องชาวบ้านให้ดี ผู้หญิงผู้ชาย เยาวชน คนเฒ่าคนแก่ เด็กนักเรียน ต้องเอามาคุย มาปรึกษา ตกลงกันให้หมด โครงการนี้ด้วยบ่เห็นด้วย คุยกันแล้วคิดบ่ได้ บ่เป็นที่ตกลงกันด้วยกันเดินสำรวจป่า เดินให้เห็นของจริง เมื่อทำของเขตชัดเจนแล้ว ก็แก้ไขปัญหาบางอย่างได้ อย่างที่บ้านขุนวาง การขัดแยกกับพี่น้องมัง ถ้าแบ่งเขตชัดเจน พี่น้องมังก์ต้องอนุรักษ์เหมือนกัน บ่อนุรักษ์ก็อยู่บ่ได้ ไปที่ไหน หมู่บ้านอื่น ทางหนีอทางใต้ เขอนุรักษ์หมด หมู่บ้านตัวคนเดียวบ่อนุรักษ์ อยู่ได้อย่างไร ไปตัดไม้บ้านอื่น เขาบึ้งให้ เป็นอย่างนี้ ไม่จะใช้กับมี จะทำลายป่า จะตัดไม้ที่ไหนก์ทำบ่ได้ อย่างนี้พี่น้องมัง ก็ต้องเริ่มอนุรักษ์ เดียวโน้นพี่น้องมังก์ตั้ง เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมมังแล้ว อันนี้ชัดเจน

เรื่องอย่างนี้ต้องประสานงาน ต้องใช้เวลาแก้ไขนาน อย่างเรื่องการเกยตรของชาวบ้าน ก็พยายามประสานงานกับโครงการหลวง ตั้งแต่ปี ๒๕๑๕ เมื่อ ๖-๗ ปีก่อน เจ้าหน้าที่โครงการหลวง "ไปดูที่ไร่หมุนเวียนของคนปากะญอ" ไปดูเมล็ดพันธุ์พืชในไร่หมุนเวียน ช่วยกันนับดูด้วย มีเมล็ดพืชถึง ๓๐ กว่าชนิด ทำแบบนี้ก็คือ การพยายามให้ความรู้กับเจ้าหน้าที่โครงการหลวง ทุกวันนี้เจ้าหน้าที่ยังบ่เข้าใจเท่าได้ ยังส่งเสริมปลูกพืชเงินสด ปลูกพืชชนิดเดียว ใส่ปุ๋ย ใส่ยา ใช้น้ำก็酵母 ทำอย่างนี้มาก ๆ ระยะยาว ไปบ่รอด ถ้าเสียหาย ถ้ายังบ่ได้ แน่นอนคนบันดอยมีปัญหา

คนปากะญอเป็นคนอยู่ในป่าดั้งเดิม เรื่องอนุรักษ์เป็นชีวิตเป็นวัฒนธรรม การเกยตรก็บ่ใช้เกยตรแบบทำลาย ปัญหาที่เกิดขึ้นต้องเข้าใจประวัติศาสตร์ หมู่ເสาลีมตัวเก่าไประยะหนึ่ง บ่ใช้คนปากะญอลีมตัวเก่าคนเดียว คนเมือง คนไทยก็ลีมตัวเก่าด้วย อย่างกรมป่าไม้ เคยขายไม้ให้ฟรี นานา ๑๐๐ กว่าปีแล้ว ขายไปเรื่อย ๆ ก็ได้เงิน พอนำขายไม้บ่ริเวณนี้ ชาวบ้านก็เห็นว่าได้เงินมาก ได้เงินง่าย ได้เงินดี ระยะหนึ่งชาวบ้านก็ถึงมีด ทิ้งหวาน ทิ้งขอบ ทิ้งเลี่ยม ไปทำงานรับจ้างกรมป่า ไม้เข้าป่าตัดไม้ขาย ลุยเข้าในป่า ขายไปเรื่อยไปเทื่อย เห็นต้นไม้ก็คุยกันเป็นเงิน บ่ได้คุยกันว่าเป็นที่อยู่ของนางไม้เทวดา บ่สนแล้ว ต้นนี้บอกว่า ๒๐๐ บาท ต้นนี้ ๕๐๐ บาท ๓๐๐ บาท ลุยอย่างนี้จนไม่มหมดป่าเลย ทำอย่างนี้ป่าใหญ่แค่ไหน หมดไปไม่ถึง ๑๐ ปี

ถ้าว่ากันตามจริง จะทำทะเลขรายให้เป็นป้าก์ได้ ป้าใหญ่จะทำให้เป็นทะเลขรายก็ได้ อยู่ที่จิตสำนึก คนบ่รู้ว่าอยู่ที่ไหน ฟรังที่ว่าเก่ง คนญี่ปุ่น คนจีน คนไทยที่ว่าเก่ง ถ้าจิตสำนึกมีปัญหา ใช้ทรัพยากรอย่างบ่คิด แบบนี้เก่งแต่ตลาดแบบลั้น ๆ บ้านหนองเต่าก็เป็นอย่างนี้ มีคนเก่ง แต่ก็ตลาดลั้น ๆ หลายคน การคุ้มครองป่าอนุรักษ์บ้านหนองเต่า บ่ใช่ว่าจะสมบูรณ์ ๑๐๐ เปอร์เซนต์ มีคน

ส่วนหนึ่ง ต้องการเงินอย่างรวดเร็ว บ่ายองลงทุนเวลานาน ก็ไปตัดไม้ในป่าเลือยขายก็มี เศรษฐาไม่ได้ประโภชน์ พยายามไปลักเลือยก็ไม่ในเขตป่าอนุรักษ์ ชาวบ้านรู้ กรรมการรักษาป่าจับ ต่อสู้กันอย่างนี้ ๒-๓ ครั้ง คนเลือยก็ไม่ ก็บ่ทำแล้ว เรื่องรักษาป่า ต้องช่วยกันดูแลจริง ๆ ถึงจะเป็นไปได้ การอนุรักษ์ จิตสำนึกสำคัญมาก สำนึกรักห้องถิน ต้องรู้ตัวเก่าๆ เป็นคนห้องถินที่นี่ เกิดที่นี่ บรรพบุรุษตายที่นี่ ฝังที่นี่ ตัวเก่าก็ฝังที่นี่ ลูกหลานก็จะอยู่ที่นี่ ตัวเราไปทั่วโลก ที่อื่นบ่ใช่ที่เรา ที่ของเขารู้สึกที่หนองเต่า มี ๘,๐๐๐ ไร่ มีคนอยู่ ๕๐๐ กว่าคน ๕๐ กว่าครอบครัว คิดได้อย่างนี้ ต้องช่วยกันรักษาบ้านหนองเต่าจนสุดชีวิต ปลา ปู หอยอยู่ในน้ำก็เป็นของหมู่เรา สัตว์ในป่าก็เป็นของหมู่เรา มีคนไปล่าไปป่าไม้ ก็ต้องป้องกัน บางทีคนในหมู่บ้าน บ่มีสำนึกห้องถิน ไปติดตอกับกลุ่มนักลงช่อนักลงจากหมู่บ้านอื่น ไปล่า ส่องสัตว์ในเขตป่าอนุรักษ์ มีครั้งหนึ่ง ไปชวนพี่น้องคนพื้นราบเป็นเจ้าหน้าที่ไปล่าสัตว์ในเขตป่าห่วงห้าม ชาวบ้านก็ไปยึดรรถ และก็ปรับใหม่ กีเลิกไป มีอีกรั้งหนึ่ง กีอาไฟฟ้าไปช้อตปลาในลำห้วย ปลาตายเยอะแยะเลย ชาวบ้านก็รวมตัวกันไปจับ ปรับใหม่อีก พอทำอย่างนี้ ทำจริง ๆ ทีหลังเลิกเลย ยอมรับกฎหมายท่องหมู่บ้านแล้ว

กฎหมายท่อนุรักษ์จริงจัง มีมาตั้งแต่ปี ๒๕๑๕ ตั้งแต่ดังเป็นหมู่บ้าน อ.พ.ป. (หมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง) คนเป็น อ.พ.ป. มีอำนาจ มีอาวุธด้วย พุดไปแล้วก็ต้องฟังกันบ้าง คิดว่าจะเบี่ยบบ่สำคัญเท่าไหร เป็นเรื่องของจิตสำนึก และการมองเห็นประโภชน์ระยะไกล อันนี้หมู่เราต้องคุยกัน ต้องมองเห็นว่าเกี่ยวข้องกับความเชื่อ วัฒนธรรมด้วย เศรษฐกิจด้วย บางทีถ้าคุยมาก ค่ากันก็มี อันนี้บ่เป็นหยัง เรื่องการงานในหมู่บ้าน ถ้า ๑๐ คนเอาด้วย อีก ๓๐ คนบ่เอาด้วย แบบนี้เป็นเรื่องดี เพราะมีทำงานกับฝ่ายค้าน ฝ่ายทำงานก็เหมือนโคนจับตา ทำบ่ดีก็อาจจะโดนค่า ที่สำคัญฝ่ายทำงาน ต้องยึดหลักศีลธรรม ใจต้องมีศีลธรรม ระเบียบกฎหมายก็ดี ถ้าจะให้ดีจริง ๆ ต้องยึดหลักศีลธรรม อันนี้ดีที่สุด ถ้าคนบ่ดีหลักศีลธรรมเป็นที่ตั้ง ปัญหาทั้งหลาย ก็บรรเทาลง

อีกอย่าง การรักษาป่า ต้องแบ่งบทบาทให้ดี คนเฒ่าคนแก่มีบทบาทอย่างไร กลุ่เมียวชนมีบทบาทอย่างไร เรื่องเหล่านี้ต้องทำให้ชัด ตู้เจ้า (พระสงฆ์) วัดศรีโสดา มาอยู่ที่นี่ มีงานกีฬาสานกัน ตู้เจ้าไปเดินป่าด้วย ประสานงานกันตั้งแต่ตู้องค์ก่อ ตู้องค์นี Mao Yut'òk ไปเดินป่า อันนี้ต่อเนื่องกันมา ตู้เจ้านี้ก็ดี เยาวชนมีเรื่องประชุมกัน ตู้เจ้าก็เข้ามาร่วมเยาวชน เยาวชนทำอะไร ตู้ก์สนับสนุนเต็มที่ กลางคืนก็สอนหนังสือให้ชาวบ้าน เรื่องของหมู่บ้าน เรื่องช่วยกันทำให้คนดีขึ้น แก่ปัญหาของครอบครัว ของหมู่บ้าน อย่างนี้ต้องช่วยกัน ต้องประสานกัน ต้องประสานกันเจ้าหน้าที่ ประสานกับครู กับหมอ คนหมุนเวียนคนเข้าใจชาวบ้าน ช่วยทำงานพัฒนาหมู่บ้านได้ คนบ่เข้าใจขาดของก็มี เรื่องแบบนี้เป็นธรรมชาติ บ่ใช่ปัญหาใหญ่ ที่สำคัญเราต้องตั้งใจให้ดี พุดคุยกันให้เข้าใจอาจจะบ่ใช่ ๑๐๐ เปอร์เซนต์ คุยกันໄตี ๖๐-๗๐ เปอร์เซนต์ ก็ดำเนินการได้แล้ว

การดูแลรักษาป่า การดูแลรักษาทรัพยากร ต้องเป็นเรื่องของห้องถิน ลักษณะในห้องถินนั่น ช่วยกันรักษา บช่วยกันคุ้มครอง เป็นไปได้ ความจริงแล้ว คนในห้องถินเป็นคนที่ดูแลรักษาป่าดีที่สุด แต่รัฐบาลกำหนดนโยบายบดี บชี้เข้าใจชีวิตห้องถิน บศึกษารายละเอียดของห้องถิน เรื่องป่าเรื่อง ทรัพยากร ก็กล้ายเป็นปัญหาที่รัฐบาลแก้ป์ติกจนถึงทุกวันนี้ เรื่องอนุรักษ์ทรัพยากรห้องถินเป็น เรื่องยากที่คนภายนอก จะทำอย่างจริงจังได้ อย่างกรณป่าไม้ จ้างคนคุ้มครอง เอาคนนอกห้องถินมาดู แลรักษาป่า คนหมู่นี้ ความจริงแล้ว เพียงทำงานรับจ้างอาชีวเดือนเท่านั้น เรื่องรักษาห้องถิน รักษาตัว ป่า รักดันไม้ อย่างนี้ไม่สน ลุยแหลก อาชีวเดือนเป็นใหญ่ ความรับผิดชอบพื้นที่ รับผิดชอบห้องถิน อย่างนี้ ถ้าจะว่าไปแล้ว เป็นเรื่องพูดยาก อย่างเรื่องไฟป่า ถ้าพูดมากก็ว่า โจนตีเจ้าหน้าที่ป่าไม้ โจนตีกรรณป่าไม้ ไฟไหม้ป่าบางที่ อย่างที่เคยอินทนนท์ เจ้าหน้าที่นั่นแหละคือ คนจุดไฟ เพราะว่า ตัวเองจะได้เงิน ได้เบี้ยเลี้ยง ได้เงินประมวล ไฟป่าหลายแห่งเมืองอย่างนี้

5. พิธีบวงป่าชุมชน : การรักษาป่าที่ยั่งยืน

การรักษาป่า เรื่องแบบนี้ บางทีต้องมีอุบายน อย่างบ้านหนองเต่า หมู่ฯ ต้องหาอุบายน อย่าง เรื่องบวงป่าชุมชน อันนี้ก็เป็นอุบายนรักษาป่าอย่างหนึ่ง ก่อนหน้านี้นั้น ก็คิดบ่ได้ พอดีเมื่อปี ๒๕๒๘ ไปคุยงานที่พะ夷ฯ มตุเจ้า ที่พะ夷ฯ ตอนนั้นที่ใกล้ๆ กว้านพะ夷ฯ รัฐบาลอนุญาตให้บริษัทสัมปทาน ไม่ ตุเจ้านี้เป็นคนพะ夷ฯ ปูย่าตามลายของตุเจ้าก็เป็นคนพะ夷ฯ พอร์รัฐบาลอนุญาตสัมปทานป่า ตุเจ้า ก็บ่ค่อยพอใจ ตุเจ้ากับล้าน้ำบ่มี ตัวเก่าจะเดินบนประทวีก์ทำบ่ได้ ไปขอเจ้านายไฟกับฟัง ตุเจ้าก็ เลยประชุมครัวทราญาติโอม ทำพิธีบวงต้นไม้ เอาผ้าเหลืองไปห่อมรอบต้นไม้ในป่าสัมปทาน ชาวบ้านมีเชือลักษันน้อย ตุเจ้ากับครัวทราญาติโอม ก็ทำพิธีบวงป่า ช่วยกันเอาผ้าเหลืองไปห่อมรอบต้นไม้ เดิมป่าเลย บริษัทก็กลัวชาวบ้าน บ่กล้าตัดต้นไม้ ป่านนี้ก็บ่ถูกทำลาย บริษัททำได้อย่างเดียว ออกข่าวโจนตุเจ้าและเทศบาล ถนนบ่มีแล้วก้า ทำไม่ต้องไปบวงป่า ตุเจ้านี้เป็นผีบ้า บริษัททำลายอย่างแต่ทำอย่างใด ศรัทธาญาติโอมกับฟัง ในที่สุดป่าก็เหลืออยู่

ไปเห็นแล้ว ดูเข้าท่า เข้ากับวัฒนธรรมประเพณีของคนภาคกลาง ความเชื่อดั้งเดิมมีอยู่แล้ว ต้นไม้บางอย่างตัดบ่ได้ ป่าบางพื้นที่ตัดบ่ได้ พิธีบางอย่างก็มีอยู่แล้ว อย่างเลี้ยงผีป่า เลี้ยงผีบุนน้ำ เลี้ยงผีดูแลหมู่บ้าน คุยกันไปคุยกันมา ก็เลยขยามทำที่ห่นองเต่า พอดีปี ๒๕๑๖ ในหลวงเป็นพระเจ้าแผ่นดินครบรอบ ๔๐ ปี ชาวบ้านก็กัน ทุกปีที่ผ่านมา พ้อวันที่ ๕ ธันวาคม ก็ไปพัฒนาถนน บุคคลที่นั่น ถางหญ้าที่นี่ ถ้าจะว่า ดีทำแบบนี้ก็ดีอยู่ แต่ว่าดีแบบสั้นๆ ปีนี้หมู่ฯ ก็ตกลงกัน ทำพิธีบวงป่าชุมชน พอมีประชุม ค.ก.น. หมู่ฯ ก็คุยกันเรื่องบวงป่า คุยกันไปคุยกันมา พื้นที่บวงป่า ก็ขยายมากขึ้น เจ้าหมู่คุณพื้นราบก็เอารื้ว หมู่บ้านที่มีป่าชุมชนเอารื้วเกือบทุกหมู่บ้าน เป็นอย่างนี้

หมู่เฮา ก็เลยปรึกษาหารือกันว่า ปีนี้ในหลวงเป็นพระเจ้าแผ่นดินครบ ๕๐ ปี หมู่เฮาคนจน คนอยู่ในป่า บ่มีอะหังความไว้ในหลวง หมุน่ำจะรักษาป่าความไว้ในหลวงก็น่าจะดี หมู่เฮาก็ไปปรึกษาผู้หลักผู้ใหญ่ที่กรุงเทพฯ เป็นก็เห็นว่าดี ในที่สุดก็เป็นพิธีบวงสรวงปีใหม่ ๕๐ ถ้าดัน ความในหลวง

จริง ๆ แล้ว ปักกับชีวิตคน ผูกกันหลายระดับ อย่างหนึ่งก็เป็นอาหาร เป็นสิ่งทำให้ชีวิตอยู่ รอด อย่างหนึ่งมีความเชื่อ อย่างหลังนี้สำคัญ เมื่อก่อนคนเชื่อจริง ๆ ในปัจจุบัน มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จะเข้าในปักษ์ของอนุญาตฝีเข้าของป่า จะตัดต้นไม้ก็ของอนุญาต อยู่ไปอยู่มาความเชื่ออย่างนี้เปลี่ยน พอกลาง เชื่อเปลี่ยน ที่นี่ยังกันไปหมด เมื่อก่อนคนปากกาจะย่อ เกิดมาต้องมีต้นไม้ประจำตัว โครงการบ้านได้ ตอนเกิด พ่อแม่เลือกเอาต้นไม้ใหญ่ และว่าสาวยะสะดือไปผูกไว้ คนอื่นเห็น คนอื่นรู้กันบัดดับ บ่ทำลาย เดียวนี่โครงการเกิดลูกก็ไปโรงพยาบาล สายสะดือเด็กก็บ่เห็นแล้ว เด็กก็บ่มีต้นไม้ประจำตัวแล้ว เป็นอย่างนี้ข้อปฏิบัติเปลี่ยน ความเชื่อ ก็เปลี่ยน

อันนี้สำคัญ ถ้าความเชื่อคนเปลี่ยน ยุ่งมากเลย เมื่อก่อนในป่าในดง คนเฒ่าคนแก่ก็สอนว่า ป่าที่นั่น คงที่นั่น ตัดไม่บ่ได้นะ ถางไรรบ่ได้นะ มีฝือยุ่นนั่น ที่ภูเขาหนึ่นผูกขาดอยู่ บุนหัวยันนั้นก็มีพิชุน หัวขออยู่ บดีไปที่นั่นนั่น เมื่อก่อนอุ้ยเฮา พ่อเฮาก็สอนอย่างนี้ เดียวนี่ไม่มีโครงการกลัวแล้ว คนบ่สนใจผี แล้ว สนใจเงิน ชาวบ้านก็เลือยก็ไม่ขาย รัฐบาล นายทุน ขายตัน ไม่ในป่าได้เงินทอง ขายกันอย่างสนุกสนาน ขายป่าก็มีหลายรูปแบบ อันนี้ก็ต้องดูให้ดี แบบหนึ่งขายตันไม้ตรง ๆ เลย อีกแบบหนึ่งขายแบบกรรมป่าไม้ แบบนี้เป็นการขายแบบลีก กรรมป่าไม้บ่อกว่า พื้นที่นี่เป็นโครงการปลูกป่า จากนั้นก็ยึดพื้นที่ป่าเป็นของตัวเก่า แล้วก็ไปบ่อกว่า คนไทยต้องช่วยกันอนุรักษ์ป่า ช่วยกันปลูกป่า บางพื้นที่ก็อาจบ่ประมาณรัฐบาลมาทำ แบบนี้เป็นการปลูกป่าขายให้รัฐบาล บางทีก็อาจบ่ประมาณบริษัทมาทำ แบบนี้ก็เป็นการขายให้บริษัท จริง ๆ แล้วรักษาป่าแบบนี้ทำไม่ได้ ปลูกป่าทำไม่ได้ มนุษย์ปลูกป่าไม่ได้ ป่าบ่ใช่ต้นไม้ ป่าเป็นธรรมชาติ พระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้สร้าง

6. ระบบของป่า : ธรรมชาติ และการเกื้อตูกู²

ถ้าເຫຼືອຢູ່ໃນປ້າ ຕ້ອງຝຶກເສີຍປ້າໃຫ້ດີ ๆ ອູປ້າຍ່າງລະເອີຍດ ອູຕັ້ນໄມ້ ອູທິນ ດິນ ຖຣາຍ ພາ ອູມດ ອູແມງ ສິ່ງມີຈິວິດເລື້ອງ ທ່ານ້ອຍ ອູລົ່ງບໍ່ມີຈິວິດດ້ວຍ ປ່ານໃຊ້ธรรมชาต ເປັນຂອງພິເສຍ ອ່າງພະສົງໝໍທີ່ດີ ກໍ່ຂອນໄປນັ່ງອູຢູ່ໃນປ້າ ຂາວບ້ານທີ່ບໍ່ມີอะຫັງສັກອ່າງ ບໍ່ມີໄຮ່ບໍ່ມີນາ ກີ່ທາກິນກັບປ້າ ຄ້າອູຍ່າງນີ້ ແນ່ນອນ ປ້າເປັນສິ່ງທີ່ພິເສຍນາກ ຖຸກສິ່ງທຸກອ່າງອູຢູ່ໃນປ້າ ຮ່ວມກັນ ນາງອ່າງກີ່ຮ່ວມກັນທີ່ຈິຕິວິຫຼາມ ນາງ

² หัวข้อที่ ๖-๑๐ เรียนเรียงจากการพูดคุยของพะดีຈองกับชาวบ้านแม่กີ และคริสตชนจากกรุงเทพฯ ที่ໄປเดินป่าตามโครงการเดินป่าในเขตคำลแม่กີ อ. บุนยวน จ. แม่ฮ่องสอน เป็นเวลา ๓ ຄືນ ๔ ວັນ โครงการดังกล่าวดำเนินการโดยคณะกรรมการภาคอุบลแห่งประเทศไทย เพื่อการพัฒนาชนพื้นเมือง สถาคาดอาลືກແຫ່ງประเทศไทยเพื่อการพัฒนา

อย่างกีร่วมกันหากิน มนุษย์ทำป่า ๓ ชั้นไม่ได้ ป่า บ่ใช่อาจต้นไม้มานปลูกเป็นแค่ มีระบบของตัวเก่า เป็นธรรมชาติ ดูให้ดี ๆ ปามี ๗ ชั้น ช่วยเหลือกันด้วย ป่าชั้น ๑ ชั้นต่ำที่สุด ชั้นผิวดินหน้าดิน ชั้นนี้เป็นที่อยู่พืช เล็ก ๆ แมลงเล็ก ๆ อย่างเห็ด รา ไสเดือน หนอนคิน จิงหรีด Müd ปลากราย พวกนี้ สำคัญ ถ้าบ่มแมลงพวกนี้ ป่าจะยุ่ง ปลากรายในไม้ กินกิ่งไม้ ช่วยทำให้ป่าโล่ง พืชอื่น สัตว์อื่นก็อยู่ได้ อย่างหนึ่ง ช่วยกินใบไม้หล่นอยู่บนหน้าดิน หน้าแล้ง ไฟป่าไหม้หน้าดินบ่ลิก ใหม่มีบ่เมิน (ใหม่ไม่นาน) สัตว์เล็กสัตว์น้อย เชื้อเห็ด เชื้อรากกับตาย พอฝนตกเชื้อเห็ด เชื้อรา เชื้อพืชเล็ก ๆ พืชน้อย ที่ฟังตัวอยู่ในดิน ก็อก ออกลูกหกานต่อไป จริง ๆ แล้ว สิ่งอยู่ในป่า ออยู่กันซับซ้อนน่าดู

ป่าชั้น ๒ เป็นต้นไม้เล็ก ๆ ไม้คลุมดิน เป็นไม้ชั้นนี้เฟร้น ผักฤดู ไม้หนูนี้สำคัญ มันคลุมดิน ทำให้ดินมีชีวิต บางที่เลือยไปเลือยมา ไม้ชั้นนี้หมูเสาก็นเป็นอาหารได้เกือบทุกอย่าง ในป่าขุนห้วย ที่ริมห้วย พืชอย่างนี้จะมีมากที่สุด อย่างที่เรียกว่า “คุย โพ ข้อ หล่อ เดี๋ยว” อันนี้กินกับน้ำพริก อร่อย บางอย่างก็เป็นยาสมุนไพร ในป่าเล็ก ๆ ก็มีอีกอย่าง ไม้พวงนี้ขึ้นกับชนิดป่า อย่างป่าผู้ชาย ป่า ก่อ เนอ พา ก็เป็นอย่างหนึ่ง ป่าชั้น ๓ เป็นไม้พุ่มเตี้ย ส่วนมากมีหัวฝังตัวอยู่ในดิน หน้าแล้งคำตันที่พื้นดินตายไป พอหน้าฝนก็แตกหน่อแตกกอ อย่างหน่อถูก จิง ขา เป็นต้นไม้พุ่มเล็ก ๆ ก็มี

ชั้น ๔ ชั้นต้น ไม้ใหญ่ ต้นไม้ที่ก่อ ก้านสาขางูน ไป อันนี้ก็มีอีกหลายแบบ ไม้บางอย่าง ก็เป็นไม้แข็ง อายุนาน ไม้บางอย่างเป็นไม้อ่อน อายุสั้น ไม้บางอย่างตอนที่เล็ก ๆ พึงพาผู้อื่น พอแข็งแรง ให้กลูโตแล้ว กินไม้อ่อนจนตาย อย่างต้นไทร คนปากจะลูมีบกกลอนว่า

“เคลือ ห้า ถ่อ บี เส่ เซอ ส่อ เส่อ เอี้ย สี เคลือ ลี แจ หลอ”

หมายความว่า สมัยก่อน เมืองไทยเคยไปในอากาศ ไปลงต้นไม้ต้นหนึ่ง ก็พูดว่า “เขากออาศัยเชืออยู่ ๓ วันนะ ความจริงแล้ว ต้นไทรอาศัยอยู่ จนต้นไม้มีน้ำตาล ต้นไม้มีน้ำตาลแล้ว ต้นไทร ก็บ่หนี กลายเป็นต้นไม้ใหญ่ต่อไป” ต้นไม้นี้ ถ้าว่าไปแล้ว เบรียบเหมือนระบบทุนนิยม ตอนแรก ยังบ่เข้มแข็ง ก็ขออาศัยคนอื่นก่อน พอตั้งตัวได้บ้าง ก่ออย ๆ กินคนอื่น ครอบจำคนอื่น หากินเอง เป็นบางส่วนด้วย แล้วก็ค่อย ๆ ขยายพื้นที่ควบคุม ต้นไม้ที่ไปอาศัยอยู่ ในที่สุดต้นไม้มีน้ำตาล อันนี้เหมือน ระบบทุนนิยม ที่ค่อย ๆ บอกให้ชาวบ้านเชื้อวัตถุ หาซื้อย่างนั้นแล้ว ต้องซื้อย่างนี้ แล้ว ก็ค่อย ๆ กินกำไร พอธุรัตวอึกที่ ชาวบ้านก็โคนกิน ใจลักษณะเดียว จริง ๆ แล้ว ธรรมชาติก็สอนอยู่ แต่คนบ่ค่อยได้คิด พอเห็นต้นไทร โดยทั่วไปก็คิดว่า ต้นไม้นี้สวยงาม ไปยืนค่ายรูปไปต้นไทรก็มี

ชั้น ๕ ชั้นตะ ไครร์น้ำ ชั้นนี้ก็มีอีกหลายแบบ แบบหนึ่งต้นเล็ก ๆ เกาะที่เปลือกไม้ อันนี้ ทำให้เปลือกไม้ต้นไม้ชุมชื้น เป็นที่อยู่ของด้วง แมลงหลายชนิด แบบหนึ่ง เป็นสีขาว ๆ พวกที่เกาะ

ติดเปลือกไม้ บางทีก็ขึ้นคลุนตัน ไม่ทิ้งต้นเลย อย่างหนึ่งช่วยให้เป็นที่อยู่มดแมลงเล็ก ๆ อย่างหนึ่ง ช่วยให้เปลือกไม้ชื้น อาจจะช่วยให้อาڪาศบริเวณนั้นชื้นด้วย ถ้าเป็นอย่างนี้ ก็เกี่ยวข้องกับพืชอื่น ๆ อย่างพวกรหวย พวกรตัว อะไรหลวยอย่าง เดิบโตดีก็ได้

ชั้น ๖ ชั้นดอกເອື້ອງ ชั้นกาฝາ ชั้นນີ້ມີລັກນະພິເສຍ ต้องพຶ່ງຄນອື່ນ ກາຟາກມີໜົວຕອບຢູ່ໄດ້ ຂຶ້ນອູ່ກັບຕົ້ນໄມ້ທີ່ໄປອູ່ດ້ວຍ ອຳກົດອົກເອື້ອງ (ກລ້ວຍໄມ້) ກີ່ເໝືອນກັນ ມີໜົວຕົກເກະຕິດຕົ້ນໄມ້ ດັບນີ້ຕົ້ນໄມ້ເກະຕິດ ດອກເອື້ອງກູ່ອູ່ນີ້ໄດ້ ດອກເອື້ອງນາງອ່າງ ຮາກນັນບໍ່ຫ້ອຍ ກູ່ອູ່ນີ້ໄດ້ ອາຈະຕາຍດ້ວຍກີ່ໄດ້

ชั้น ๗ ชັ້ນເຄາວລົມ ມີ ๒ ແບນ ແບນທີ່ເລື່ອພັນຕົ້ນໄມ້ໄປທາງຂວາ ອົກແບນທີ່ພັນໄປທາງໜ້າຍ ທັນເຄາວລົມນີ້ກີ່ມີລັກນະພິເສຍ ຕ้องພຶ່ງພາຕົ້ນໄມ້ອື່ນ ຕັ້ງຕົວອອກເດີຍວິບໄດ້ຕອງກະຄນອື່ນ ອາຍາກເຫັນທ່ອງຝ້າ ອາຍາກໄດ້ແສງແດດ ກີ່ຕອງກະໄມ້ຕົ້ນອື່ນ ເຄາວລົມນາງອ່າງກີ່ພິເສຍ ຈຳຮ່ອນໄດ້ ຜູ້ເຂົ້າທີ່ບ້ານຫອນເຕັ້ນນີ້ ອູ່ຖາງແມ່ອ່ອງສອນ ທາງດໍາເກອຂຸນຂວາມ ລູກຂອງໄມ້ນີ້ເອົາປິ່ງໄພກິນໄດ້ ມີນ້ຳນັນອອກນາເໝືອນປຶ້ງເນື້ອໝູ່ແລຍ ກິນອ່ອຍ ຕອນທີ່ນີ້ຈົ່ງວາລາອອກດອກອກລູກ ເລື່ອຍໄປບັນດິນຍ່າງເດືອກ ພອຕົ້ອງກາຮອດດອກ ເລື່ອຍຂຶ້ນບັນຕົ້ນໄມ້ທັນທີ່ອ່າງນີ້ກີ່ມີ

7. ໄຮ່ໜຸນເວີຍນ : ກາຮອນຮຸກຍໍປ່າຂອງຄນອູ່ກັບປ່າ

ເຮືອງໄຮ່ໜຸນເວີຍນ ຈົງ ຈ ແລ້ວເປັນກາຮອນຮຸກຍໍ ເຮືອນນີ້ຕ້ອງຄູທັ້ງໝາດ ບໍໃຊ້ຄູຕອນທີ່ຄາງພື້ນທີ່ຄ້າຄູຕອນຕັດຕົ້ນໄມ້ ບໍ່ຄູໃຫ້ຮົບ ກີ່ຄູເປັນກາຮ່າຍປ່າ ບໍໃຊ້ກາຮອນຮຸກຍໍ ເຮືອງອ່າງນີ້ຕ້ອງຄູໃຫ້ຮົບຄູໃຫ້ຕົວດ ພື້ນທີ່ປ່າທັ້ງໝາດ ບໍໃຊ້ປ່າແກ່ອ່າງເດືອກ ຕ້ອງມີປ່າເລີກປ່ານ້ອຍ ມີທີ່ປ່າທີ່ມີຕົ້ນໄມ້ເລີກຕົ້ນໄມ້ ນ້ອຍດ້ວຍ ອ່າງພື້ນທີ່ປ່າອນຮຸກຍໍບ້ານຫອນເຕົ່າ ເມື່ອກ່ອນກີ່ເປັນໄຮ່ໜຸນເວີຍນໝາດ ຕ່ອມາໜຸ່ງເຫັນທີ່ໄຮ່ໜຸນເວີຍນ ບຸກເບີກທີ່ນາກີ່ມີ ປັບປຸງທີ່ນາກີ່ມີ ຕອນນີ້ຫາວ້າບ້ານກົ່ງຢູ່ໄດ້ແລ້ວ ຄວາມຈົງແລ້ວ ພື້ນອັນປາກະລູອຄາງປ່າ ທຳໄຮ່ທ່າສວນ ເປັນພື້ນທີ່ນິດເດືອກ ບໍໃຊ້ທ່າເປັນພື້ນທີ່ກ່ວາງ ອົກອ່າງພື້ນທີ່ບັນດອຍກີ່ຈຳກັດ ບໍ່ເປັນພື້ນທີ່ໂລ່ງເໝືອນນາ ດ້າທ່າໄຮ່ປຸກູກ້າວ ຕ້ອງຄາງປ່າແນ່ນອນ ປຸກູກ້າວ ๑ ປຶກ໌ທິງແລ້ວ ພອທິ່ງໄວ້ ๕-๖ ປີ ທີ່ໄຮ່ກີ່ພື້ນຄືນເປັນປ່າເໝືອນເດີມ ເຮືອນນີ້ນັກວິຊາການບໍ່ເຂົ້າໃຈ ບາງປີເຫັນຕົ້ນໄມ້ຄູກໂດ່ນລົມ ພື້ນທີ່ປ່າບາງແໜ່ງກລາຍເປັນໄຮ່້າວ ໄຮ່້າວໂພດ ກີ່ສຽງປ່ວ່າປ່ານີ້ຄູກທ່າຍແລ້ວ ອັນນີ້ແສດງວ່າ ນັກວິຊາການສ່ວນຫຼັງນີ້ ບໍ່ເຂົ້າໃຈໜົວຕົກນປາກະລູອ ບໍ່ເຂົ້າໃຈໜົວຕົກນອູ່ກັບປ່າ

ຄ້າຄົດຄູດີ່ ຈ ໄຮ່ໜຸນເວີຍນນີ້ສຳຄັນມາກ ເກີຍວ້ອງຫລາຍດ້ານ ອ່າງໜີ່ເປັນທີ່ອູ່ຂອງສັຕິປາ ອ່າງໄກປ່າ ຊ້າງ ເກີ່ງ ກວາງ ວວ ຄວາຍ ອູ່ໄດ້ໝາດ ອ່າງໜີ່ເກີຍວ້ອງກັບຄນ ອ່າງກາຮັງແນກ ກີ່ເປັນກາຮ່າຍແລ້ວກັນ ກາຮາງໄຮ່ ເພາໄຮ່ ປຸກູກ້າວກີ່ດີ ເກີຍວ້າກີ່ດີ ອັນນີ້ເປັນຄວາມສຸກທີ່ເກີດຈາກໄຮ່ໜຸນເວີຍນ ອ່າງໜີ່ມີອາຫາຍເຍອະ ມີແຕງກວາ ເພື່ອກ ພັກຫລາຍສົບໜິດ ພື້ນຜັກໄຮ່ໜຸນເວີຍນມີກິນໄດ້ຕົວດ

ปี อย่างหนึ่ง เลี้ยงวัว เลี้ยงควายก็ได้ จริง ๆ แล้ว ไร่หมุนเวียนนี้ ใช้ประโยชน์ต่อเนื่องกันตลอด บ' ใช้ปล่อยทึงไว้เลย ๆ แต่รูปแบบการใช้เปลี่ยนไป อันนี้ต้องดูให้ดี ๆ ปีหนึ่งพื้นที่นั้นใช้ปลูกข้าว ปลูกพืชอาหาร ปีต่อไปก็เก็บพืชผักอาหารพริก มะเขือ หัวเผือก หัวมัน จากนั้นก็เป็นที่อยู่ของนก หนู หมู เสาเก็ไปจับนกจับหนูเป็นอาหาร รูปแบบการใช้พื้นที่เปลี่ยนไปตามระบบของธรรมชาติ

ไร่หมุนเวียนนี้ใช้มีรูปแบบเดียว อันนี้ต้องเข้าใจ อย่างพื้นที่ปลูกข้าว ปลูกผักอาหารในแต่ละปี คนปกากะลุยเรียกว่า “คี” อันนี้สำคัญ “คี” หมายถึง ไร เป็นไรที่กำลังปลูกข้าวอยู่ พื้นที่นี้ เกี่ยวข้องกันหลายเรื่อง เรื่องผู้ชายผู้หญิง เรื่องนิเวศน์ ถ้าจะพูดรื่องไร ที่เรียกว่า “คี” พุด ๓ วัน ๓ คืนก็จบ อย่างหนึ่ง เมื่อก่อนคนปกากะลุย บ'ใช้คนทำนา ทำไรอย่างเดียว ความรู้รื่องไรก็มีมาก กว่าความรู้รื่องนา อย่างเลือกพื้นที่ทำไร แบบนี้ต้องใช้ความรู้แล้ว ถ้าบ่มีความรู้เลือกบ'ได้ หัวไปแล้ว คนปกากะลุยเกือบทุกคนจะรู้ว่าพื้นที่ไรแบบนี้ สูงขนาดนี้ คินเป็นอย่างนี้ หลุมมีอย่างนี้ จะปลูกข้าวพันธุ์อะไร พอกางไรเพาไรเรียบร้อยแล้ว พื้นที่ไรแต่ละแห่ง ที่ตรงนั้นจะปลูกอะไร ตรงนี้จะปลูกอะไร อย่างที่ก่อไฟกันนี้ปลูกยาสูบ ที่ตօไม่นั้นปลูกพริก ปลูกงา ที่ตօไม้แบบนี้ปลูกหัวเผือกหัวมัน พื้นที่ไรตรงนี้ ชั้นนิดหน่อย ต้องเอามันสำปะหลังไปปลูก เอาอ้อยไปปลูก ไร่หมุนเวียนปลูกพืชหลายอย่าง เรื่องอย่างนี้ผู้หญิงรู้ดี ที่สำคัญไร่หมุนเวียนเป็นที่เก็บเมล็ดพันธุ์พืชด้วย

พื้นที่ไร่หมุนเวียนที่ทึงไว้ หมู เสาบ'เรียกว่า “คี” แล้ว เรียกว่า “ฉก” อันนี้แปลว่า พื้นที่ที่คนเคยทำกินแล้ว บ'ใช่ป่า บ'ใช่ “ป่า” แล้ว คนปกากะลุยเรียก “ป่า” หมายถึง ป่าที่ยังบ'เคยถูกใช้บ'เคยถูกตัดให้เป็นพื้นที่ไร แต่ “ฉก” เป็นพื้นที่ป่าที่คนเคยใช้ประโยชน์ ใช้ปลูกข้าว ปลูกผักแล้ว ถ้าให้พูดริง ๆ ในหมู่คนปกากะลุย ถ้าพูดว่า “ฉก” ทุกคนก็รู้ว่ามีหลายอย่าง เรียกตามเวลาที่ผ่านไป อย่างที่หนึ่ง ปรกติกนปกากะลุย ทึงไร ไรประมาณ ๗-๘ ปี แล้วก็กลับไปถางปลูกข้าวครั้งหนึ่ง หมุนเวียนอย่างนี้ตลอด บ่มีที่ไหนที่ทำไรติดต่อกัน ๒ ปี แบบนี้คินปกากะลุยบ'ทำ

พื้นที่ทำไร ทึงไร ๑ ปี เรียกว่า “ฉก อ้อ เม” แปลว่า ไร่เหล่ากินข้าว หมายความว่า ไรนี่ยังเป็นไรที่ทึงไว้ใหม่ ทึงไร ๑ ปี ในไรยังมีพืชผักอาหารยอดจะ มีหัวเผือก หัวมัน พริก มะเขือ ชาวบ้านไปเที่ยวป่า ไปหาปุบลาในลำห้วย ก็จะมาเก็บ มาบุดหัวหัวเผือกหัวมันอยู่ “ฉก อ้อ เม” ไรเหล่ากินข้าว เป็นที่หากินของชาวบ้านทุกคน โครงการเก็บพืชผักที่อยู่ในนี้ไปกินได้ ผู้หญิงก็มาเก็บผักอาหารได้ ผู้ชายก็มาดักนก ไก่ป่า สัตว์พวนนี้ชอบหากินที่กองฟางข้าวคำ

พื้นที่ไรที่ทึงไร ๒ ปี ก็เรียกว่า “ฉก วา” แปลว่า ไร่เหล่าสีขาว หมายความว่า ถ้าเอาอยู่บนดอยสูง มองลงมาที่ไร ยังเห็นเป็นไร่เก่าอยู่ มีกองฟางข้าวสีขาวเป็นหย่อม ๆ ตօข้าวเกิด ตօไม่ท่อนไม้ เป็นสีขาวหม่น ถ้าอยู่บนดอยสูง มองเห็นอย่างนี้ ลงมาได้เลย แน่นอนที่นี่มีอาหาร มีน้ำ

แน่นอน พริก มะเขือ หัวมัน หัวเผือก บางที่ถ้าก็มี ความจริงแล้ว “ฉก บ่อ เม” กับ “ฉก วา” เป็นที่อยู่ที่กินของชาวบ้านด้วย เป็นที่อยู่ที่กินของสัตว์ด้วย พวคนก หนู จะอยู่บริเวณพื้นที่นี้มากที่สุด ถ้าคุณไม่ บางต้นก สวยงามหัว แตกกิ่งแตกใบเป็นพุ่ม เป็นที่อยู่ที่นอนของนกตัวเล็กตัวน้อยได้ นกบางอย่าง ชอบนอนที่อย่างนี้ บ่นอนต้นไม้ใหญ่ บ่นอนป่าใหญ่

ถ้าที่โรง ๓-๔ ปี ก็เรียกว่า “ฉก บ่อ พู” แปลว่า พื้นที่ไร่เหล่าต้นไม้มากใหม่ ไร่เหล่านี้ทิ้งไว้ ๓-๔ ปีแล้ว ต้นไม้มากจากตอ ของจากรากคลุมพื้นที่แล้ว หญ้าก ขึ้นรกร阿里巴巴 ต้นหญ้ากับต้นไม้มีสูง พอ ๆ กัน พื้นที่อย่างนี้หมูป่าก็มาอยู่ ไก่ป่าก็ชอบหากินพื้นที่นี้มาก เก็บก ชอน เอาไปล่าไปยิง กีจากนิดหน่อย เถาวัลย์ก ลีดอยขึ้นตอไม้ต้นไม้แล้ว มองจะไรก ไม่ค่อยเห็น พอหมูป่า สัตว์ป่าได้ยินเสียง คนเหยียบหญ้า เหยียบไปไม้ก หนีทัน บางที่รกราก หญ้ากับต้นไม้ลีดขึ้นหนา เท้าไปเกี่ยวหญ้า เกี่ยวถาวัลย์นิดเดียว ไก่ป่า หมูป่าก รู้แล้ว สัตว์เหล่านี้ดีมาก บางที่ก มนกหลายอย่างอยู่เยอะ พื้นที่แบบนี้ จะมีนกอย่างหนึ่ง พอเห็นคนเดินมา ก ร้องบอกให้สัตว์ป่าอื่น ๆ หนีไปก นี ถ้าว่าไปแล้ว “ฉก บ่อ พู” เป็นที่อยู่ที่หากินของสัตว์ป่า อีกอย่าง ถ้ามีพายมีลมแรง ๆ ถ้านอนที่นี่ ก็ปลอดภัย ก งไม่ ก งตอกต้นไม้ใหญ่ต้นไม้แก่ ก บหักโคนใส่

อีกอย่าง “ฉก ลู ถ่อง” อันนี้เป็นไร่เหล่าที่ทิ้งไว้ ๕-๖ ปี “ฉก ลู ถ่อง” แปลว่า พื้นที่ต้นไม้เอาชนะหญ้าได้แล้ว ต้นหญ้าถูกต้นไม้คลุมไว้ บ่ ได้แสงแดดเท่าไร ก แห้งตาย พื้นดินก ดูโล่ง ๆ “ฉก ลู ถ่อง” เป็นที่ไก่ป่า นกเขา กระรอก ชอบมาอาศัยนอน ถ้าไปเที่ยวในป่า อยากรังเสียงกร้องเพลง ตอนเช้า ๆ ถ้าค่อย ๆ ย่องไปที่ “ฉก ลู ถ่อง” ก จะได้ยินเสียงกร้องเพลง คุยกันเยยะแยะ พอเข้าหน้าแล้วก็ไม่ หน่วยไม้ (ผลไม้) เล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เป็นอาหารนก ก มากด้วย อากาศก ดูเย็นสบายด้วย “ฉก ลู ถ่อง” ก เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ ถ้าจะว่าไปเป็นที่อยู่ที่ดีสุดของมันก ได้

พอทิ้งที่ไร่เป็น ๗ ปี อย่างนี้เรียกว่า “ดู เทยะ โพล” ต้นไม้โตเท่าแขนเท่าขา สูง ๒-๓ เมตรแล้ว พื้นดินก ดูดูสมบูรณ์พอดี บางคนก ถางปลูกข้าว จริง ๆ แล้ว ยังไม่ได้ เท่าไร ต้องทิ้งไว้อีก ๑ปี ปล่อยให้เป็น “ดู หละ” ก่อน หมายความว่า ทิ้งพื้นที่ไว้ ๑ ปี พอขึ้นปีที่ ๘ ก ไปถางทำกิน ถ้าทำได้อย่างนี้จะดีมาก อย่างหนึ่งดินมีความอุดมสมบูรณ์มากแล้ว ไม่ต้องถางพื้นที่เยอะก ได้ข้าวมาก ข้าวพอกิน อีกอย่างหนึ่ง ต้นไม้ รากไม้ที่อยู่ในดินก แข็งแรง เข้มแข็ง เมื่อไปตัดก ดี แพกก ดี ก ถือหายใจไม่มาก มันต่อสู้ให้มีชีวิตต่อไปได้ดี พุดง่าย ๆ มันพร้อมที่จะให้ตัดได้ เพาได้ ตัดแล้วแพ้แล้วก ไม่ตาย การทำไร่หมูเวียนก เหมือนทำร้ายต้นไม้ ๑ ปี เว้นไว้อีก ๗-๘ ปี ใน ๑ ปีแรก ที่เราปล่อยทิ้งไว้ ต้นไม้ก กลัวตาย มันก เติบ โตอย่างรวดเร็วเลย ต้นไม้บางอย่าง กลัวตายมาก พอมันมันแตกก แตกตกร ได้ในปีนั้น พอกล ลีนปี มันออกดอกออกผลเลยก นี

ถ้าว่าไปแล้ว ไร่หมุนเวียน เป็นระบบการใช้ป้าอย่างยั่งยืน เสาตั้ดตันไม้ แล้วทิ้งต่อไว้ ปีต่อไปต้นไม้ก็โผล่ขึ้นอีก ลูกตั้ดครั้งที่หนึ่ง ตอกก็เตี้ยติดิน สูงขึ้นมาก็เป็นการตัดครั้งที่สอง สูงอีกหน่อยก็เป็นการตัดครั้งที่สาม สูงอีกหน่อยก็เป็นการตัดครั้งที่สี่ อย่างพื้นที่ที่เสาเห็นนี้ ลูกใช้ทำไรมาไม่น้อยกว่า ๒๕ ปี คนที่ไม่รู้ก็คิดว่าที่นี่เป็นป่า ความจริงแล้วเป็นพื้นที่ทำไร่หมุนเวียน ปกติคนปากกาจะชอบทำไร่หมุนเวียน ๑ ปี เว้น ๓-๘ ปี การทำไร่แบบนี้ มันเป็นการเปลี่ยนรูปแบบการใช้ประโยชน์ มันบ่ใช่การทำลายป่า ทำลายธรรมชาติ มันเป็นรูปแบบการอนุรักษ์ป้าอย่างหนึ่ง

เรื่องนี้แน่นอน อย่างแรก พอพื้นที่นี่ลูกปล่อยไว้ ต่อไม้ก็จะโผล่ยอดทันที راكไม้ก็จะโผล่ต้นอ่อนทันที อย่างที่สอง ลูกไม้ที่อยู่บนยอดดอยจะกลับลงมา พอได้ฝนได้แฉก ก็อกเป็นต้นไม้พอเป็นอย่างนี้ทิ้งไว้ ๑-๒ ปี ก็เป็นป่าแล้ว ป้าอย่างนีก หนู จะเข้ามาอยู่เยอะเยะ มีอาหารเยอะอีเก็บก็เข้ามาอยู่ หมูป่าก็มาอยู่ ล้านเป็นป่าใหญ่ ต้นไม้ใหญ่ สัตว์ป่าพึ่งไม่ได้ ทำไม้พึ่งไม่ได้ เพราะว่าเดือนเมษา-พฤษภาคม ลมมาแรงก็ไม่กิ่งตอกที่แห้ง จะตก สัตว์ป่ารู้ จะหลบไปอยู่ที่ไร่หมุนเวียน จะรุนมาอยู่ที่นี่ ทำไม้มาอยู่ที่นี่ เพราะว่า ลมจะแรงขนาดไหน ต้นไม้ จะไม่หัก ถ้าหักก็ไม่ล้ม ไม่ทับใส่เขา กิ่งไม้ก็ไม่ตกใส่ เพราะต้นไม้ กิ่งไม้ยังน้อยซังอ่อน ไม่ล้ม ล้านเป็นไม้ใหญ่ไม้แก่ จะล้มสัตว์ป่าทุกตัว ถ้าถึงช่วงลมพัดแรง ช่วงหน้าร้อนต่อหน้าฝน พายุจะแรง สัตว์ป่าจะหนีมาพึ่งที่ไร่หมุนเวียนหมด อย่างนก พื้นที่ไหนมีไร่หมุนเวียน นกหนู สัตว์ป่า ก็จะอยู่เยอะ อันนีชัดเจน

เสากิดว่าสำคัญที่สุด ไร่หมุนเวียนรักษามาเม็ดพันธุ์พืชด้วย อย่างพวงงา ยาสูบ ผักกาดมะเขือเทศอย่าง มะเขือส้ม (มะเขือเทศ) บัว พืชพัดลายชนิด ทิ้งไว้นาน ๓ ปี หลังจากถางไร่ เพาไร์เรียบร้อยแล้ว พอฝนตกพืชพวงนี้ก็จะเริ่มงอกเลย บ่มไครเอาไปหัววน เอาไปปลูก พืชพวงนี้จะออกคนเดียว เม็ดพวงนี้ฝังตัวอยู่ในดิน พอได้โอกาสกึ่งอก พันธุ์พืชพวงนี้แข็งแรงมาก ข้าวก็เหมือนกัน ในไร่หมุนเวียนมีพันธุ์ข้าวแปลง ๆ เยอะ บางชนิด บ่ได้ปลูกสักน้อย พอถึงเวลาเกี่ยวก็จะเห็น คิดว่า ข้าวบางชนิดอาจเป็นข้าวป่า เชื้อพันธุ์เดิมฝังตัวอยู่ในดิน พอมีโอกาสเหมาะสม ก็งอกขึ้นมา แล้วสมข้าวที่เอาไปปลูก ข้าวพันธุ์ใหม่ก็เกิดขึ้น คิดว่าเป็นแบบนี้ ข้าวป่าหลายชนิดฝังตัวอยู่ในดิน ได้นาน ถ้าที่ไหนมีคนที่คัดพันธุ์ข้าวเก่ง หมู่บ้านนั้นจะมีข้าวพันธุ์ใหม่ทุกปี

พุดอย่างนี้ คนที่บ่เคยทำไร่หมุนเวียนอาจจะเข้าใจบ่ได้ นักวิชาการก็เหมือนกัน ถ้าบ่สนใจเรื่องไร่หมุนเวียนจริง ๆ กิ่งเข้าใจบ่ได้ เพราะว่าไปศึกษาไร่หมุนเวียนบีเดียว บางทีก็ไปตามชาวบ้านวันเดียว บศึกษา บ่ตามละเอียด เจ้าหน้าที่ป่าไม้ กิ่งเข้าใจ พอชาวบ้านย้อนกลับมาทำไร่ กลับมาลงพื้นที่ที่ทิ้งเอาไว้ ทุกคนก็มองว่า ชาวเขาทำลายป่า ทำอย่างนี้ผิดกฎหมาย ทำไม่ได้ต้องจับกุม อีกอย่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ชอบถ่ายรูปทางอากาศ เห็นพื้นที่ไร่หมุนเวียนก็บอกว่าเป็นป่า พอเห็น

พื้นที่ทำไร่ บ่มีต้นไม้กึบอกกว่าชาวเขาทำลายป่า ไม่ได้บอกกว่า พื้นที่นี้เป็นที่ไร่ที่บ่ทันพื้นตัว ชาวบ้านกลับมาทำใหม่ แต่บอกอยู่อย่างเดียวว่า ชาวเขาทำลายป่า ตัดป่า เผาป่า ความจริงแล้ว การทำไร่หมุนเวียนเป็นแค่การขอฟื้นฟิชธรรมชาติ ขอฟื้นฟิชเจ้าป่าเจ้าเขา เพื่อเลี้ยงดูชีวิตเท่านั้น

8. ຄູກໜ້າງ: ກອໄຟ' ແລະ ວິລູງລູານໝາວ

การเลือกที่ทำไร่ถ้าเป็นไปได้ คนปากจะเลือกที่ป่าไผ่ก่อน หมายความว่า พื้นที่ทำไร่ ถ้ามีกอไผ่ขึ้นอยู่ โดยทั่วไปหมู่ชาวบ้าน พื้นที่ทำไร่ ต้องมีกอไผ่ขึ้นแทรกอยู่กับต้นไม้เล็กถ้าเป็นป่าไผ่อย่างเดียว หมู่ชาวบ้านค่อยทำพื้นที่ไร่ถ้ามีต้นไผ่ ข้าว ก็จะดี อันนี้มีคำขอว่า

ប៉ូ អម្លៀ ទី	ូវ់ ពេរ នាំ	ប៉ូ ពុរ ទី	ូវ់ ពេរ នាំ
ប៉ូ អម្លៀ ទី	លោ ខ្លោ នាំ	ប៉ូ ពុរ ទី	លោ ខ្លោ នាំ
អា បុ គុំ	តាគ ចុំ នាំ	កី អម្លៀ នាំ	ទី ពិធី នាំ

บทชอนนี้แปลว่า “ต้นข้าวมาจากที่ไหน ตอข้าว จะสวย จะงาม มาจากที่ไหน” อีกคนก็ตอบว่า “ต้นข้าว จะสวยจะมาจากที่ป่าไฝ่ ในข้าวจะสวย ก็มาจากที่ป่าไฝ่ ต้นข้าวจะมีลำงาน มีเมล็ดเยอะ พอให้คนแต่คนแก่ แม่เมย และเด็กกำพร้า กินตลอดปี เป็นที่ป่าไฝ่” หมายความว่า การทำไร่หมุนเวียน ถ้าจะให้ดี ไร่ข้าวควรทำในพื้นที่ที่มีต้นไฝเข็นอยู่ ที่บริเวณป่าไฝ่ ต้นข้านี้งามແன່นอน ได้ข้าวเลี้ยงคนแต่คนแก่ เลี้ยงเด็กกำพร้า และแม่เมยได้ คนปกากะญูเชื่อว่า ต้นไฝเป็นวิญญาณของต้นข้าว มาจากที่เดียวกัน อันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นชีวิตเดียวกัน แต่เป็นชีวิตคนละรูปแบบ แต่จิตวิญญาณเป็นอันเดียวกัน อาจารย์ อี ໄล แอนท์ บอกว่าต้นไฝกับต้นข้าว เป็นพืชที่อยู่ในตระกูลเดียวกัน เป็นพืชตระกูลหลักฯ หมายความว่า เป็นหลักเมื่ອอกัน

ອີກອຍ่างຕ້ອງດູ “ ຕິນສູ່ ເລ ໂບ ” ຕິນເໜືອນຕິນໄຟ ແຕ່ເລື້ອກວ່າ ຕິນມັນເປັນປັ້ງຍາວສັກ ໂຄນ ພຶ້ນຂອງຄນເມືອງເຮົາໃຈ ດັກກະລຸອເຊື່ອວ່າ ຕິນ “ ສູ່ ເລ ໂບ ” ມັນເປັນເໜືອນປູ້ອອງຕິນ ຂ້າວ ຂ່ວຍດູແລຮັກຢາຕິນຂ້າວໃຫ້ອກງານ ດ້າຕິນຫຼັກແບນນີ້ທີ່ໃນໄຣ່ຂອງຄນປັກະລຸອ ເພາະໄຟ່ຄາງ ໄມ່ຕັດ ໄມ່ຄອນທີ່ ແຕ່ປ່ລ່ອຍໃຫ້ທີ່ນີ້ອູ່ກັບຂ້າວ ອູ່ທີ່ໄຫວ໌ໃຫ້ອູ່ຍ່ອງຍ່າງນັ້ນ ຄນແຕ່ຄນແກ່ນອກວ່າ ຕິນສູ່ ເລໂບ ເປັນເໜືອນປູ້ຜົາດແລລຸກຫລານ ດູແລຕິນຂ້າວໃຫ້ອກງານ ນີ້ແມ່ລຽນຮັບກວນ

ໄວ່ຮຸນເວີຍນ ຈຣີງ ຈ ແລ້ວ ເກື່ຂວ້ອງກັນຄວາມເຫຼືອດ້ວຍ ຄນປກາກະລູອເຫຼືອວ່າ ຕັ້ງເອງເປັນລູກ
ໜ້າ ການທຳໄວ່ຮຸນເວີຍນຂອງຄນປກາກະລູອ ດູດີ ຈ ຈະທຳແໜ່ມອື່ນໜ້າທາກິນ ພື້ນທີ່ໄວ່ຮຸນເວີຍນ ເສາ
ຕ້ອນເລືອກພື້ນທີ່ໃຫ້ດີ ໄວ່ຮຸນເວີຍນມີປະວັດສາສຕ່ຣ ຄນປກາກະລູອເປັນລູກໜ້າ ການທຳໄວ່ຮຸນເວີຍນ ດູ
ດີ ກີ່ເໜ້ມອນຮອຍທ້າໜ້າ ທຳເປັນຫລມ ຈ ທຳທີ່ນີ້ ກະໂດດໄປທີ່ນັ້ນ ແໜ້ມອນໜ້າເດີນ ແໜ້ມອນຮອຍຕືນ

ช้าง บางพื้นที่ก็ทำเป็นพื้น เมมื่อนช้างหากิน มันเป็นอย่างนี้ ช้างมันจะค่อย ๆ กิน กินเป็นพื้น รูปร่างของไร่หมุนเวียน ก็เป็นรูปรอยเท้าช้าง เป็นวงกลมเมมื่อนเท้าช้าง บ่เป็นรูปสามเหลี่ยม รูปสี่เหลี่ยม เสาทำไร่เป็นวงกลม ถ้าอธิบายแบบวิทยาศาสตร์ เป็นการลดการพังทะลายของหน้าดินได้อย่างหนึ่ง น้ำฝนที่ไหลจากป่า บ่ไหลเป็นทางยาว แต่ค่อย ๆ ไหลออกจากป่า ตรงนั้นนิด ตรงนี้หน่อย อายุน้ำฝนก็ไหลไปที่ไร่ไม่แรง หน้าดินก็ไม่ไหล อันนี้มีบทกลอนว่า

“จอก่อ ซอ โโค แห่ ข่อ หมือ แซ ข่อ เด่อ อ่อ หมือ”

แปลว่า “อ้ายเป็นลูกช้าง รักถิน ค่อย ๆ กิน ค่อย ๆ เหยียบ ทีละก้าว สองก้าว ทีละหย่อน สองหย่อน” หมายความว่า การทำไร่หมุนเวียนของชาวกะเหรี่ยง ทำเมมื่อนช้างหากิน ไร่หมุนเวียนบางที่ จะเห็นเป็นเหมือนรอยเท้าช้าง ถอยเข้าถอยออก เป็นหลุม ๆ คนปกากะญอ ไม่ทำไร่บนสันเขา เป็นทางผิดเดิน กิ่วขาเกี๊ยเป็นทางผิดเดิน คนแผ่คนแก่ห้ามทำไร่ ห้ามตัดต้นไม้เด็ดขาด ที่ไร่ต้องเลือกให้ดี เลือกสูงเกินไปก็ไม่เลือกติดคำหัวยก็ไม่ได้ ต้องเลือกตรงกลาง

วิธีเผาไร่หมุนเวียน อันนี้ก็สำคัญ ต้องเผาจากข้างบนลงข้างล่าง หมายความว่า เสาต้องจุดไฟเผาข้างบนลงมา ก่อน แล้วก็ค่อย ๆ เผาข้างล่าง ให้ไฟไปพนกันกลางไร่พอดี เพาอย่างนี้ ไฟไม่แรง ต้นไม้ที่อยู่ใกล้ไร่ไม่ตาย ถ้าเผาไปเรื่อยไปเรื่อย ต้นไม้ในป่าที่อยู่ใกล้ไร่ก็ตายหมด อย่างนี้ คนปกากะญอไม่ทำ พื้นที่ขอบไร่หมุนเวียน ต้องทำแนวกันไฟทั้งหมด ไร่หมุนเวียนปกากะญอ จะไม่ชุดดิน พอถางไร่ เก็บเศษไม้ในไร่เสร็จ ก็จะเอาเสียมเล็ก ๆ เจาะเป็นหลุมเล็ก ๆ หยอดเมล็ดข้าวในหลุม หยอดเมล็ดพืชต่าง ๆ ในหลุม ปล่อยให้อก เสาทำไร่ทำอย่างนี้ รากไม้ก็ไม่เสียหาย ต้อไม้ก็ไม่เสียหาย ทำอย่างนี้ ถ้าปล่อยไร่หมุนเวียนทิ้งไว้ ๑-๒ ปี ต้นไม้ใหญ่ขึ้นแน่นอน

เวลาเผาไร่ ไฟก็ไม่แรง มันบ่เมมื่อนทำไร่เป็นรูปสี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม พอไฟลุกก็แรง เป็นวงกลม ก็มีน้ำหนักแบบหนึ่ง ถ้าเป็นเหลี่ยม ก็มีน้ำหนักแบบหนึ่ง รูปกลม เป็นรูปที่แสดงถึง ความไม่รุนแรง บ่เมมื่อนรูปเหลี่ยม สามเหลี่ยมก็ดี สี่เหลี่ยมก็ดี เป็นรูปมีด รูปดาบ รูปหอก เป็นเรื่องของการใช้อำนาจ การใช้ความรุนแรง เรื่องอย่างนี้ คนแผ่คนแก่สอนว่า

“คอด โล คุย ที งา ตือ โซ ชา หมือ โโค โน ลา กือ โน”

หมายความว่า “ถ้าว่าคนที่จะใช้ความรุนแรงสู้กัน ในโลกนี้ต้องดีชีวิต ต้องดีชาติ ไม่มีใครแพ้ใครชนะ ถ้าว่าใช้หน้าแข้ง มาแตะกัน ต้องดีชีวิตนิรันดร บ่มีใครแพ้ใครชนะ การต่อสู้ที่ใช้ด้ามปืน ด้ามมีด เป็นกระดูก เป็นศอกเป็นขา สู้กันไม่มีใครชนะ” ผู้แผ่ผู้แก่สอนอย่างนี้ แม้แต่หมู่เรือน ถางพื้นที่ไร่ ก็จะถางเป็นรูป ๓ เหลี่ยม บ่ถางเป็นรูป ๔ เหลี่ยม หมายความว่า บ่ใช้ความรุนแรง

ความหมายลึก ๆ แล้ว ผู้เฒ่าผู้แก่นกว่า คนเราเป็นสิ่งตัวเล็ก ๆ เท่านั้น ตัวเล็กนิดเดียว บ่อต้องทำตัวใหญ่ ต้องอ่อนน้อมล่อมตน ต้องการพัฒนาตัว

การใช้ทรัพยากรึด การใช้ธรรมชาติรึด บใช่ร่าใช้ลูกเดียว จะเอาชนะลูกเดียว บสนใจว่า จะมีปัญหาอะไรเกิดขึ้น จริง ๆ แล้ว ชีวิตคนอยู่ได้ บใช่ร่าใช้ความรุนแรง ความอาชญาเป็นที่ตั้งการทำไรรึเมื่อนขอธรรมชาติกิน ขอพึงธรรมชาติ ขอสิ่งที่พระเป็นเจ้าสร้างขึ้นให้เลี้ยงดูชีวิต อันไหนอย่างไหน ที่ทำให้มีความรุนแรง ทำลายชีวิตอื่น ๆ อันนี้ต้องคิดแล้ว อย่างไร่หนูเวียน อันนี้ ขัดเจน เป็นการขอพึงพึงธรรมชาติ การใช้ป่าปลูกข้าว ก็ใช้อย่างควรพ อย่างเข้าใจ หมู่เรือนเลือกพื้นที่ทำไร่ ถางไร่ เพาไร่ คนเฒ่าคนแก่สอนไว้หมดแล้ว เลือกพื้นที่ทำไร่ที่ไหน บทำลายธรรมชาติ ถางไร่อย่างไร เพาไร่ อย่างไร บทำให้สิ่งอื่น ๆ มีความเดือดร้อน เรื่องนี้นักวิชาการต้องศึกษาให้ชัด ศึกษาความคิดชาวบ้านให้ชัด จากนั้นจะเอาอย่างไรก็ว่ากันได้ถูกต้อง ที่สำคัญเรื่องพวณี ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความเป็นจริง คือ ชีวิตของชาวบ้าน ชีวิตของท้องถิ่นด้วย

๙. ชีวิตเจียดแล้ว : ฉินไครอินมัน³

ทำไมคนปกกะญูอรักษายาป่า มันตอบได้หลายอย่าง อย่างหนึ่งเป็นเรื่องของการรักถินที่อยู่รู้ว่าตัวเก่าเป็นคนที่นั่นที่นี่ อีกอย่างพื้นที่แต่ละแห่งก็อยู่กันนาน หลายชั่วอายุคน ถ้าจะว่าไปหมู่เรือน ก็เหมือนเชียดแล้ว อยู่ที่ไหนก็อยู่ที่นั่น รู้เรื่องที่นั่น เมื่อก่อนมีพะตีคนหนึ่ง ไปเที่ยวหาพื้นที่ที่กำแพงขุนยวม ตอนกลับบ้านก็จับເطاเจียดแล้ว ๒ ตัว เอามาปล่อยที่บุนวาง แต่เจียดแล้วบ่ต้องการอยู่ที่นี่ พยายามกลับไปกำแพงขุนยวม มีคนเห็นถูกรถทับตายที่ถนนขึ้นไปบุนวาง บริเวณนี้บ่ใช่ที่อยู่ของเจียดแล้ว ที่อยู่ของเจียดแล้วมีที่น้ำยวม น้ำสาละวิน พอข้ามมาทางนี้ เจียดแล้วบ่มี อาจจะอยู่บ่ได้ ถ้าอย่างรู้เรื่องเจียดแล้ว ต้องไปตามคนกำแพงขุนยวม อย่างผู้หลงคุณหนึ่ง บ้านอยู่ที่บ้านเปียงหลวง ก่อนถึงบ้านหัวยศตันนุ่น (บ้านเปียงหลวง ต. แม่กี อ. บุนยวม จ. แม่ฮ่องสอน) ผู้หลงคุณนี้ รู้เรื่องชีวิตเจียดแล้ว ดีจริง ๆ รู้จักเจียดแล้วแบบองค์รวมก็ได้ ผู้หลงคุณนี้เล่าให้ฟังว่า

เดือนนี้ (เดือนกุมภาพันธ์) เจียดแล้วจะฝังตัวในน้ำ จะฝังตัวอยู่ข้าง ๆ ฝังแม่น้ำ ตอนกลางคืนจะลงมา และบุดหลุน ตอนนี้เอารัวแซ่ในน้ำ เรียกว่า “อาหว” ไปบุดหลุนໄວ อยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง หลังจากนั้นก็จะลงมาฝังไข่ ฝังไข่แล้ว ก็เอาราย ก่อทันไปໄว ตัวจะไปอยู่ที่ตาฝัง ฝ่าໄว ส่องดูໄว ที่ฝังໄว ฝ่ามองໄว ในช่วงนี้ สมัยก่อนคนเฒ่าคนแก่บ่ให้จับเจียดแล้ว ให้ปล่อยໄว ให้ฝ่าน้ำ แซ่น้ำໄว ตอนที่ฝ่าໄว จะอยู่เป็นคู่ กกໄว ใจลูกออกมา ก็กลับขึ้นไปอยู่บนฝั่งเหมือนเดิม

³ เจียดแล้ว คือ กบภูเขาชนิดหนึ่ง อาศัยอยู่ใกล้กับแม่น้ำสาละวิน และแม่น้ำสาขาวา เช่น น้ำယาม น้ำปาย

ช่วงเดือนที่ผ่านมา เดือนธันวา มกราคม จะอยู่ที่หลุม จะปโคล่มาให้เห็นตัว เจียดแล้ว จะโคล่ตัวออกมานะแคร์ ๒ เดือน พฤหิสแล้ว ลูกออกแล้ว ก็จะหายไป ตอนนี้ต้นเดือนกุมภาพันธ์ จะแซ่ตัวในน้ำ ช่วงนี้ไปจับมากินได้ แต่ต้องเลือกเอาตัวแก่ ๆ ตัวใหญ่ ๆ อีกหน่อยจะขาดหลุม ขาดหลุม อีกหน่อยจะไป ไปแล้วจะกดหลุม จะฝ่าดู จนลูกออกกว่ายน้ำได้ ถ้าตัวใหญ่ จะทำหลุม ๑ ศอก จะช่วยกัน ๒ ตัว ร่องเสียง มือ ๆ บริอุ ๖ มือ ๆ บริอุ ๖ เมื่อก่อนคนปากกาจะซื้อ จะกินเจียดแล้วตัวที่เหล่า ๆ แก่ ๆ ตัวเล็ก ๆ คนເฒ່າคุณแก่ห้ามจับกิน แต่เดี๋ยวนี้พื้นท้องพื้นราบ พื้นของไทยใหญ่ ชอบกิน ตัวเล็กตัวน้อยก็จับกินหมด คิดว่าต่อไปเจียดแล้วอาจจะสูญพันธุ์ได้

ถ้าอย่างไรก็ต้องไปตามคนบุญยาม บริเวณนี้มีเมืองแล้ว เขาก็บรูเรื่องของ คนที่ไหนก็จะรู้เรื่องที่นั่น คนบ้านแม่วางก็รู้เรื่องแม่วาง คนแม่เจ้มก็รู้เรื่องแม่เจ้ม คนบุญยามก็รู้เรื่องบุญยาม รู้เรื่องดันไม่ต้นตอก เครือไม่เครือตอก อันนี้ก็บໍาเพ็ญอกัน ตันไม่บางอย่างที่แม่เจ้ม ไปคุ้เล็กว่าปู่จักกี้มี บางทีหมาสามุนไฟรุณแม่เจ้ม มาดูดันไม่บ้านเสานบู่จักกี้มี คนปกากะลูกอีกหนึ่งก็เหมือนเบียดแล้ว ถินอยู่ไหนก็อยู่ที่นั่น รู้เรื่องที่นั่น บ่ใช่ถินตัวเก่าก็อยู่บ่ได เรื่องอย่างนี้สำคัญ ว่าไปแล้ว ถ้าเจ้าหน้าที่เข้าใจท้องถิน เข้าใจชาวบ้าน รู้ว่าชาวบ้านคิดอะไรทำอะไร รู้จริง ๆ ปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาทะเลกันก็บໍาเกิดขึ้น ชาวบ้านก็ปต้องลำบากอย่างทุกวันนี้

10. ป้า : ความหลอกหลอนของสรรพสิ่ง

ถ้าตามว่า อะหยังคือป่า เรื่องนี้ตอบยาก ที่แน่ ๆ ป่า ที่ภูเขาปากะญอเรียก “ป่า” บ่ใช่มีต้นไม้อย่างเดียว มีสิ่งที่ม่องเห็นด้วย มีจิตวิญญาณด้วย อย่างต้นไม้ก็บ่ได้มีต้นไม้ชนิดเดียว มีหลายชนิดอยู่ด้วยกัน ลิ่งที่ม่องเห็นอย่างอื่น ก็อยู่กันหลาຍอย่าง ต้นไม้ สัตว์ป่า แมลง บ่ใช้มีอยู่อย่างเดียว สิ่งต่าง ๆ อยู่คุณเดียวบ่ได้ อย่างบริเวณพื้นดิน ผิวน้ำดิน ก็มีตัวในดิน ไส้เดือน หนอน แมลง หอย นก ปลา พวกนี้อยู่ด้วยกัน สัตว์แมงพวงนี้เป็นอาหารนก หนู กระอก พอบนต้นไม้ ก็เป็นที่อยู่ของนก ลิง ช่านี ค่าง บ่าง พวกนี้อยู่บนต้นไม้ หากินบนต้นไม้

สัตว์ใหญ่ก่ออุบัติเหตุในป่า สัตว์หมูน้ำ ที่อยู่ต้องกว้าง อยู่ในป่าทึบ ป่าแก่ป่าคงอย่างเดียวบ้าได้ ป่าก็มีหลายแบบ ป่าทึบก็แบบหนึ่ง ป่าทุ่งหญ้าก็เป็นอีกแบบหนึ่ง อย่างที่บริเวณปางอุ่ง เบทแแม่แจ่มต่อ อำเภอชุมภูมิ บริเวณนี้ เมื่อก่อนอุดมสมบูรณ์มาก ป่าทึบอยู่ล้อมรอบป่าหญ้า พื้นที่นี้ คนเฝ้าคน แก่ปากะลูกอ ห้ามอยู่อาศัย ห้ามถางพื้นที่ทำไร่ รักษาไว้เป็นที่อยู่ของสัตว์ป่า เป็นที่เลี้ยงช้างด้วย ที่น่องปากะลูกอ ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณนี้ อย่างเช่น บ้านห้วยงง หัวยพักกุด แม่หยอด (ต. แม่ศึก อ. แม่แจ่ม จ. เชียงใหม่) ชาวบ้านแคลนนี้ เลี้ยงช้างเยอะ ต้องรักษาป่าไว้ให้ช้างด้วย ก่อนที่พื้นท้องมีน้ำ จะเข้ามารอยู่ ที่บริเวณนี้อุดมสมบูรณ์มาก สัตว์ป่าก็มาก ชอบที่นี่จริง ๆ หากินป่าทึบได้ ทุ่งหญ้าก็

ໄດ້ ໄກສະແລ້ວກີ່ໄດ້ ປຳມື້ຫລາຍແບບ ສັຕິວົປ້າກີ່ມື້ຫລາຍໜົດ ພື້ນທີ່ບໍຣິເວັນນີ້ຄົນປົກກະລຸອ ກົ່ອນຊັກຍ໌ດ້ວຍ ຕອນທີ່ພື້ນໜຶ່ອນມັງອພຍພມານຸກເບີກທີ່ປາງຄູ່ໃໝ່ ບາງຄນບ່ອຍາກໃຫ້ພື້ນໜຶ່ອນມັງອຍ່ ເຄາວາຍໄປໄລ່ຂວິດ ກົມື ຈົງ ຈ ແລ້ວຄື່ອ ບ່ອຍາກໃຫ້ພື້ນໜຶ່ອນມັງນາອຍ່ ຄົນປົກກະລຸອທີ່ອຍ່ໃນພື້ນທີ່ບໍຣິເວັນນີ້ ມີຊີວິຕອຍ່ເພື່ອໄຮ່ ໜຸ່ມເວີຍເຫັນນີ້ ບໍ່ມີທີ່ທຳນາ ຕ້ອງທຳໄຮ່ໜຸ່ມເວີຍອ່າງເຄີຍ ຂີວິຕເປັນແບບນີ້ກີ່ຕ້ອງພື້ນປ່າ ຕ້ອງເຂົ້າປ່າ ລູກເຄີຍ ຕ້ອງອາສີຢ່າ ອາສີທຣັພາກຮຽນໜາດີ ຄ້າປ່ານົດ ປ່າປ່າສົມບູຮົມ ຂີວິຕກົ່ອຍຸ່ນໄດ້

ຄ້າຂີວິຕເປັນແບບນີ້ ປ່າກີ່ມື້ຫລາຍອ່າງ ປ່າໄມ້ກົມື ປ່າສັຕິວົກີ່ມື ປ່ານໍາ ປ່າປ່າລາ ເປັນອ່າງນີ້ ປ່າພວກນີ້ຕ້ອງອຍ່ຮ່ວມກັນ ແກ່ກັນບໍ່ໄດ້ ຄ້ານອກວ່າ ປ່າອຸດນສົມບູຮົມ ຕ້ອງມີປ່າໄມ້ດ້ວຍ ປ່າສັຕິວົດ້ວຍ ປ່ານໍາ ປ່າປ່າລາດ້ວຍ ຕ້ອງອຍ່ຮ່ວມກັນ ຖຸກອ່າງໃນໂລກ ອາສີກັນ ອ່າງໜູ່ທີ່ອຍ່ໃນປ່າ ນກອາສີຕັນໄມ້ ຕັນໄມ້ກີ່ ອາສີຢັກ ຄົນອາສີຢ່າ ປ່າກີ່ອາສີຄົນ ເປັນກຸ່ລົງຮຽນໜາດີ ຕັນໄມ້ນັບາງອ່າງ ຄ້ານົມືນັກ ໜູ້ ລົງ ກະຮອກ ຂໍາຍາພັນຮູ່ນີ້ໄດ້ ອ່າງຕັນໄທຣ ຄ້ານົມືນັກໄປກິນລູກ ແລ້ວບົນໄປຈີໍຕິດ ໄວບົນຕັນໄມ້ອື່ນ ກົ່າຍາພັນຮູ່ນີ້ໄດ້ ລູກໄມ້ອ່າງໜ່ວຍໜ້ອ ໜ່ວຍກ່ອ ມະນາມປົ້ມ ໜ່ວຍສ້ານ ເກັ້ງ ກວາງ ກິນລູກ ກິນທີ່ນີ້ໄປຄ່າຍທີ່ໄນ່ ຕັນໄມ້ນັ້ນກັ່ງອົກເປັນຕັນໄປເຮືອຍ ໄມ້ໜູ່ນີ້ ຄ້າເກັ່ງກວາງນົກລູກ ກັ່ງອົກບໍ່ໄດ້ ເພຣະວ່າ ລູກໄມ້ພວກນີ້ຕ້ອງການ ຄວາມຮ້ອນໃນທົ່ວອັນສັຕິວົດ້ວຍ ບໍ່ໄດ້ຄວາມຮ້ອນ ກັ່ງອົກຍາກ ຮຽນໜາດີເປັນອ່າງນີ້ ຕ້ອງພື້ນພາກັນ ເຕື່ອງນີ້ ສັຕິວົປ້າຕົວໃຫຍ່ ຈ ບໍ່ເຫຼືອແລ້ວ ສັຕິວົປ້າຕົວເລີກ ພາຍານໜົບໜົນໄປອຍ່ໄກລາມາກ ບາງຄນກີ່ຕາມໄປ ຍິງເອມາກິນ ກະຮອກຕົວເລີກ ຈ ນກຕົວເລີກ ຈ ກີ່ຍິງໝາດ ຄ້າສັຕິວົເຫຼົານີ້ ລູກລ່າເອມາກິນຈົນບໍ່ເຫຼືອ ຕັນໄມ້ນັບາງອ່າງ ໂອກສາທີ່ຈະສູງພັນຮູ່ນົມົາກ ເຮືອນນີ້ແກ້ໄຂຢາກສັກນ້ອຍ

ຄ້າປ່ານົດສົມບູຮົມ ຂີວິຕຄົນອຍ່ໃນປ່າຈະສົມບູຮົມ ເປັນໄປບໍ່ໄດ້ ຂີວິຕຄົນໃນເມືອງກີ່ເໜື້ອນກັນຕ້ອງ ອາສີຢ່າ ບໍ່ໃຊ້ວ່າອຍ່ໃນເມືອງແລ້ວ ບໍ່ຕ້ອງຄູ່ແຮຮັກຍາປ່າ ຖຸກອ່າງເຊື່ອນໂຍງກັນ ຄົນອຍ່ບັນດອຍກີ່ຕ້ອງກິນ ອາຫາຮາກທະເລ ຄົນທະເລກີ່ກິນອາຫາຮາກຈາກບົນດອຍ ເມື່ອປລາຍປີ ۲۵۴۲ ພື້ນໜຶ່ອປະມາກັນພື້ນບ້ານ ນາ ຮ່ວມປະໜຸນກັນໜູ່ເສາ ເຄາປ່າກະຕົມາດ້ວຍ ປລານີ້ຕົວເລີກ ຈ ອ່ອຍມາກ ປລາທະເລກີ່ຕ້ອງກິນ ທ່ວຍໃຫ້ ໜູ່ເສາບໍເປັນໂຮຄອພອກ ພື້ນໜຶ່ອປະມາກັນພື້ນບ້ານທຳມາຫາກິນກັນທະເລ ບໍ່ໃຊ້ກິນປ່າລາ ກິນອາຫາຮາກ ທະເລອຍ່າງເຄີຍ ກິນນຳຈີ້ດ້ວຍ ກິນຂ້າວດ້ວຍ ຄົນບໍ່ທຳນາ ແຕ່ກີ່ກິນຂ້າວ ຄົນບັນດອຍບໍ່ທຳປະມາ ແຕ່ກີ່ ຂອບກິນປົກກະຕົກ ຂອບກິນປຸລາຖຸ ຖຸກສິ່ງທຸກອ່າງໃນໂລກຕ້ອງພື້ນອາສີກັນ

บทที่ ๗

การวิเคราะห์ปัญหาของสังคม และการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น

“....คิดอะไร ดูอะไรต้องดูต้องคิดแบบองค์รวม แยกดูบุคคลอยอย่างเดียว ดูที่ร้านอย่างเดียว ดูที่ทะเลอย่างเดียว ดูอย่างนี้แก่ปัญหาไม่ได้ ต้องดูใหม่ คิดใหม่ อย่างดูแลรักษาป่า ต้องดูแลทั้งหมด ดูแลเท่านั้น บ่ต้องปลูกก็ได้ เป้าฟื้นตัวเองได้ คนบ่ต้องยุ่งเป้าฟื้นคืนชีวิตได้.....”

ในสถานการณ์ที่คนบนภูเขาต้องปรับตัวให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว รวมทั้งยังต้องต่อสู้เรียกร้องสิทธิพื้นฐาน ทั้งสิทธิในการตั้งถิ่นที่อยู่ทำกิน และสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ในสถานการณ์ดังกล่าว ความคิดเห็นและแนวทางการวิเคราะห์ปัญหาสังคมของพัฒนา ซึ่งประเมินประสานระหว่าง วัฒนธรรมหรือความคิดความเชื่อของท้องถิ่นกับ ระบบความรู้และข้อคิดเห็นของนักวิชาการจากภายนอก อาจจะกล่าวได้ว่ามีความโดยเด่นและน่าสนใจยิ่ง คำนวณเล่าของพัฒนา ไม่เพียงชี้ให้เห็นถึง มุมมองและความคิดของคนที่กำลังเผชิญหน้ากับปัญหา ซึ่งคิดและมองถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างไรแล้ว หากยังชี้ให้เห็นถึง ราיהแห่งของการคิดและมุมมองนั้นด้วย หากไปกว่านั้น ความคิดและการมอง ในบางเรื่องบางกรณี เช่น ความคิดและมุมมองที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ชายหญิง (gender relations) ซึ่งหากพิจารณาในวงวิชาการทางสังคมศาสตร์แล้ว อาจจะกล่าวได้ว่ามีความก้าวหน้าและทันกับเหตุการณ์ค่อนข้างมาก ทำนองเดียวกันในเรื่องอำนาจ ซึ่งโดยทั่วไปทางประวัติศาสตร์ ชาวบ้านคือ กลุ่มคนที่อยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำมาโดยตลอด แม้ว่าคำนวณเล่าของพัฒนา จะไม่ชัดถึงเรื่องของการสร้างอำนาจ แต่ก็คุณมีอนว่า ชาวบ้านเป็นผู้มีอำนาจ และอำนาจของรัฐไม่ได้มีความศักดิ์สิทธิ์อีกต่อไป ความคิดและคำนวณเล่าของพัฒนาในฐานะ “ชาวบ้าน” ต่อเรื่องเหล่านี้ จึงมีนัยยะสำคัญยิ่ง

1. ความขัดแย้ง และอำนาจ

เรื่องความขัดแย้งเป็นเรื่องใหญ่ มีที่มาที่ไปลึกซึ้ง เป็นเรื่องที่แก้ยาก คนอยู่ด้วยกันเป็นกลุ่ม เป็นหมู่บ้าน เป็นประเทศ ความจริงแล้ว เป็นร้อยพันแม่ แผ่นอนที่สุด เป็นกฎหมายชาติ ต้องทะเลกันบ้าง ขัดแย้งกันบ้าง บางทีก็รักกัน ร่วมมือกันบ้าง เป็นธรรมชาติ คนปากกาจะภูมิ คนฟรั่ง คนไทย คนลัวะ เนื่องกันทั้งหมด คนอยู่ด้วยกัน รักกันก็มี ขัดแย้งกันก็มี เรื่องนี้มีสาเหตุอยู่

๕ อย่าง ความขัดแย้ง เกิดจากสาเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งนี้ ขัดแย้งตัวที่ ๑ เรื่องอำนาจ คนทุกคน ต้องการอำนาจ อยากมีอำนาจ ใครก็อยากมีอำนาจ ชวนก็อยากมีอำนาจ เช华ลิตก็เหมือนกันอย่าง มีอำนาจ ความขัดแย้งชาวบ้านกับป้าไม้ ก็เป็นเรื่องของอำนาจ ป้าไม้อายกมีอำนาจควบคุมป้า ชาวบ้านอยู่ในป่ามาก่อน บ่นใจ กับว่าชาวบ้านทำลายป่า ตัดต้นไม้ เผาป่า แต่หมู่ป่าไม้ให้ สัมปทานป่า บพุดถึง พอชาวบ้านอนุรักษ์ป่า ช่วยกันทำป่าชุมชน ทำแนวกันไฟ แล้วไปบ่นอกป่าไม้ ว่า ป้าที่นี่ชาวบ้านช่วยกันรักษา ป้าไม้ก็บี่ให้ทำ นักวิชาการ นักพัฒนา ชาวบ้าน ช่วยกันร่าง กฎหมายป่าชุมชน กฎหมายนี้เป็นกฎหมายอนุรักษ์ป่า ป้าไม้ให้บ่ได้ ชาวบ้านจะทำอันนี้บ่ได้ สู้กัน อย่างไรป้าไม้มยอนบ่ได้ ต้องการอำนาจเอ่าไว้คนเดียว บ่แบ่งให้คนอื่น เรื่องนี้เป็นเรื่องอำนาจ

ขัดแย้งกันตัวที่ ๒ เรื่องความเชื่อ คนมีความเชื่อวิญญาณอย่างนี้ หากินอย่างนี้เชื่อย่างนี้ ทุกวันนี้มีความเชื่อทางด้านวิทยาศาสตร์อย่างเดียว ความเชื่อของภูนี่ต้องให้ญี่กว่าคิง ยอมกันบ่ได้ วิทยาศาสตร์ดี ต้องเชื่อแบบวิทยาศาสตร์ อันนีขัดแย้งกันเรื่องความเชื่อ ความเชื่อนี้มีหลายความ หมาย ความเชื่อแบบวิทยาศาสตร์อันนี่ ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันนี่ ความเชื่อเรื่องผี มีเลี้ยง ผีบ้าน ผีป่า เลี้ยงผีครอบผีครัว อันนีเป็นความเชื่อที่บ่ใช่วิทยาศาสตร์ ลึกไปกว่านี้ บางคน นี่เชื่อศาสนาคริสต์ ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม พระเจ้าอะไรมีรู้ เยอะยะ อันนี้เป็นเรื่องความเชื่อ เมื่อก่อนกัน อันนี้เป็นสาเหตุการขัดแย้งกัน ความเชื่อแบบนี้มีสังคมแม้ล้ำ สังคมของความเชื่อ เกิดเมื่อ ๒,๐๐๐ ปี มาแล้ว เดียวนี่ก็ยังมีอยู่ ความเชื่อเรื่องคริสต์กับความเชื่ออิสลาม ขัดแย้งกันมา นานแล้ว อิรัก อิหร่าน สู้เมริกา ส่วนหนึ่งก็เป็นเรื่องความเชื่อ อันนีขัดแย้งกันตัวที่สอง

ขัดแย้งกันตัวที่ ๓ ก็คือ ขัดแย้งกันเรื่องทรัพยากรธรรมชาตินี่แหละ ดิน น้ำ ป่า เมื่องแร่ ภูเขา ก้อนหิน อะไอกลายอย่าง อย่างเรื่องปลา ทางใต้ขัดแย้งกันเรื่องปลา เรื่องปลา กะตัก กิดว่า บ่ต้องเอาไฟฟ้าไปล่อ ก็ได้ จับแต่เฉพาะกลางวันก็พอ ชาวประมงที่ภาคใต้บอกว่าอย่างนี้ ถ้านายทุน จับปลา จะเอาทั้งกลางวันทั้งกลางคืน จะเอาให้รวยในชีวิตนี้ให้ได้ อันนีขัดแย้งกันเรื่อง ทรัพยากรธรรมชาติ เรื่องดิน น้ำ ป่า เรื่องให้ญี่เลย บางที่ชาวบ้านด้วยกัน ขัดแย้งกันก็มี กฎจะทำ สวนที่นี่ คิงจะทำที่นี่ เมื่อกัน ก็ทะเลกันในหมู่บ้าน ขัดแย้งเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ บ่ร่วดิน น้ำ ป่า หรือว่าไฟดิน หรือว่าไฟฟ้า อันนีตัวที่สาม

ตัวที่ ๔ ก็คือ เงินหรือผลประโยชน์ อันนีก็สำคัญ อย่างผลประโยชน์เรื่องที่ดิน บางคน ต้องการที่ดินทำสวน ก็เอาก็ว่าง ๆ ปลูกผัก ปลูกไม้ คนที่บ่มีที่ดิน ถ้าเป็นลูกจ้างได้เงิน ปัญหาขัด แย้งกันมีนัก แต่ถ้าบ่ได้รับจ้าง บ่มีเงิน อันนีขัดแย้งกันแน่นอน บางคนเป็นพ่อเลี้ยง ก็แย่งเงินกัน แย่งที่ดินกัน ชาเป็นพ่อเลี้ยงให้ญี่ ชาต้องมีที่ดินให้ญี่กว่าคิง ถ้าคิงจะเอาก็ดินให้ญี่กว่า นักกว่า ชา

ยอมบ่ได้ ยอมกันบ่ได้ อันนีเรื่องของผลประโยชน์ กิงจะมีเงินมากกว่าชาได้ยังไง ชาเป็นผู้ว่า กิง เป็นชาวบ้าน อันนีก็ขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ ชาเป็นผู้ว่าวนะ ในจังหวัดนี้ สามีอำนาจใหญ่ที่สุด กิง จะต้องฟังชา ผลประโยชน์หรือว่าเงินตรา อันนีตัวที่สี่

อีกตัวหนึ่งตัวที่ ๕ ขัดแย้งกันเรื่องผู้หญิงกับผู้ชาย ตัวผู้ชายนี้สำคัญ บางคนเมียตัวเองคนเดียว ยังเลี้ยงบ่ได้ อยากจะได้เมีย ๓-๔ คน บคิดถึงตอนอยู่ในห้อง แม่ต้องยกเย็นลำบากแค่ไหน เกิดเป็นผู้หญิงลำบากอยู่แล้ว ผู้ชายบางคนก็บ่คิด คิดอยากร้าวเมียของ อันนีขัดแย้งกันเรื่องที่จะ เอาเปรียบเมีย เอาเปรียบผู้หญิง ผู้ชายจะเอาเปรียบผู้หญิง บางที่ผู้หญิงก้อยากจะเอาเปรียบผู้ชาย ผู้ หญิงบางคนอยากร้าวได้สามีราย ๆ ทั้ง ๆ ที่มีคู่ของตัวเองอยู่แล้ว หมายความอยู่แล้ว อยากได้สามีที่ ราย มีสามีหนึ่งคนก้อยากได้อีกคน ต้องเอาแบบหลบ ๆ ซ่อน ๆ อันนีก็เลยขัดแย้งกัน บางที่ผัวเมีย ก็ทะเลาะกัน เตะกันติกันเหมือนนักมวย เลิกกันก็มี พอลีกันก็ต่างคนต่างไป

การแก้ปัญหาแบบนี้ หมายความว่าแก้ปัญหาเลิกกัน บ่ยุ่ด้วยกัน ถ้ามีลูก เด็กต้องมีปัญหา แน่นอน ขัดแย้งกันเรื่องตรงนี้ ผู้หญิงกับผู้ชายขัดแย้งกันแบบนี้ มีผลกระทบเบื้องต้องคิดให้ดี ๆ หรือบอกว่าผู้หญิงกับผู้ชายนี่ ขัดแย้งกันนี่ จะเลิกยังไง เรื่องนี้ยากมาก ดูดี ๆ ตัวเขานี่เป็นผู้ชายมี คลำ มีหู มีตา มีจมูก มีหนวด แต่ว่าแม่ของเขามาเป็นผู้หญิง ผู้หญิงกับผู้ชายมาอยู่ด้วยกันก็ตัวเข้า จริง ๆ แล้วตัวเขามีทั้งผู้หญิงผู้ชายอยู่ด้วยกัน เป็นอย่างนี้ก็ขัดแย้งกันตรงนี้ บ่หมดสักที อันนี้เป็นธรรมชาติ หมายความว่า ในตัวเขามีทั้งผู้หญิงผู้ชายอยู่ด้วยกัน ก็จะขัดแย้งอยู่ในตัว บ่มีจบสิ้น

ถ้าจะลบความขัดแย้งตรงนี้ กิดว่า ถ้าผู้ชายมองเห็นคุณค่าของผู้หญิง ผู้หญิงก็มองเห็นคุณ ค่าของผู้ชาย ถ้าผู้ชายมองผู้หญิงว่าเป็นคนสำคัญ มีวิญญาณ มีชีวิตทุกข์ยากลำบากมา ถ้าว่าผู้ชาย คนหนึ่งกิดว่า การที่เขาได้ผู้หญิงคนนี้เป็นเมีย นับว่าเขาโชคดีที่สุดแล้ว การที่ได้เมีย มีลูกมีครอบครัว ถือว่าโชคดีแล้ว ถ้าคิดอย่างนี้ปัญหาก็เกิดขึ้นน้อน ดูบ้างคนอายุ ๔๐ ปี ยังหาบ่ได้ เรื่องมีลูกมี เมียบ่ใช่จ่าย ๆ อย่างคนในเมืองก็คิดว่า ก่อนจะได้เมีย ถ้าบ่มีเงิน ๓๐๐,๐๐๐ บาท ก็จะบ่ได้เมียแล้ว คนอยู่ระดับอาจารย์ ต้องการเมีย จะต้องเสียค่าเมียแพง จะเอามีชาบ้านก็ดูบ่เหมาะสม ต้องหา เมียที่มีระดับ มีความรู้เท่ากัน ก็ต้องเสียแพง อันนี้เป็นธรรมชาติ

ผู้ชายต้องเห็นคุณค่าของผู้หญิง บ่ย่างนั้นผู้ชายก็อาจเอามาใจสามี เพื่อให้สามีเป็นที่รับผิดชอบต่อครอบครัว ผู้หญิงส่วนใหญ่ ๖๐-๗๐ เปอร์เซนต์ ต้องการมีผัวคนเดียว แต่ผู้ชายนี้ ๖๐-๗๐ เปอร์เซนต์ อยากร้าวหลายเมีย ขัดกันตรงนี้ จะทะเลาะกันตรงนี้ เพราะอย่างนั้นถ้าจะไปเอาลูกเอาผัว ผู้หญิง จะต้องเข้าใจตรงนี้ให้ชัดเจน ส่วนผู้ชายต้องคิดให้มาก เมียตัวเองยังรับผิดชอบบ่ได้ จะรับผิดชอบ

เพ่าพันธุ์ของตัวเองได้อย่างไร รับผิดชอบพ่อแม่ตัวเองยังบ่ได้ จะไปประท้วงผู้ว่าได้อย่างไร ต้องเข้าใจดี ๆ ต้องทำความเข้าใจกับครอบครัวให้ได้ บางคนเป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้นำ ต้องสร้างลายสิ่งลายอย่าง ต้องอดทน ต้องต่อสู้เรียกร้อง อันนี้คือความจริง เป็นความจริงในสังคม บ่ใช่เพิ่งมาเรียกร้อง เกิดขึ้นนานนานแล้ว เพราะฉะนั้นความขัดแย้งตัวที่หานี่นั่น ผู้ชายผู้หญิงต้องพยายามเอาผัวเดียวเมียเดียว มี ๑ คนก็พอแล้ว บ่ใช่ไปหมู่บ้านโน้น เห็นอีนี่งามจริง ๆ ก้อยากเอา ไปอยู่ที่นั่นเห็นอีคนนั่นก็งาม อยากได้มาเป็นเมียอีก ถ้าคิดอย่างนี้ทำอย่างนี้ ปัญหาแก่น์ได้แน่นอน

ความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ ขัดผลประโยชน์หรือว่าเงินตรา หมู่เราเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ต่อไปในอนาคต ต้องมีหน้าที่การงานทำต่างกันไป เสาต้องกระจายผลประโยชน์ บ่ต้องให้ตัวเองรายคนเดียว แต่คนอื่นๆ ตัวเองรายขึ้นรายมากขึ้น เรื่องความรายในโลกนี้บ่หมดซักที เพราฉะนั้นต้องกระจายรายได้ อันนี้บ่ใช่ว่าจะแก่ปัญหาได้ แต่จะบรรเทา เรื่องทรัพยากรธรรมชาติ ต้องกระจายคูแล บ่ใช่ว่าตัวเองจะมีที่ดินกว้างกว่าคนอื่น พื้นที่ปักว้าง ป่าไม้ก็บ่ใช่ว่าจะคูแลได้ ต้องกระจายการคูแล กระจายการรับผิดชอบ กระจายบทบาทหน้าที่ ถ้าทำอย่างนี้ ทำได้ไหม กระจายอำนาจกระจายการคูแล กระจายการประชุม กระจายทั้งหมดลีห้าอย่างที่พูดเมื่อกี้

บ่าวในดิน บ่าวในป่า อันนี้เป็นเรื่องความเชื่อ บางทีไปด้วยกันบ่ได้ เพราะแตกต่างกันแตกต่างกันตรงที่ว่า เอօ พากนี้เป็นคริสต์นั่น พากนี้เป็นพุทธนั่น จริง ๆ แล้วต้องเข้าใจว่าในโลกนี้มีหลาย ๆ ความเชื่อหลาย ๆ ศาสนาอยู่แล้ว บ่ต้องคิดเรื่องนี้ เอาความเป็นจริงที่ชีวิต เอาสิ่งที่คนส่วนใหญ่ในชุมชนได้รับประโยชน์ เอาอย่างนี้ เอาตัวนี้เป็นที่ตั้ง เป็นไปได้ไหม ถ้าเป็นไปบ่ได ทำบ่ได้ให้กลับไปตามเมียตัวเองนะ ผู้หญิงนี้กลับไปตามสามีตัวเอง อันสุดท้ายนี้ที่เมื่อกี้ขัดแย้งกันเรื่องอำนาจ ก็ต้องแบ่งอำนาจเหมือนกัน ถ้าเอาอำนาจตัวเองให้ผู้ที่สุด เอาอำนาจไว้ที่ตัวเองคนเดียว ก็บ่ได้ ต้องแบ่งอำนาจ กระจายให้คนอื่นเมื่อกำเนิด ทำอย่างนี้ก็แก้ไขได้

ปัญหาขัดแย้งเรื่องอำนาจควบคุมป่า ก็ต้องกระจายการคูแลป่าไปสู่ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล แต่ตอนนี้ ชาวบ้านบ่มีอำนาจ ชาวบ้านรักษาป่าก็ต้องขออนุญาติ ต้องการทำแนวกันไฟ ถ้าป่าไม้บ่อนุญาติ บางพื้นที่ก็ทำบ่ได อย่างเช่นที่บ้านบุนกลาง ดอยอินทนนท์ ชาวบ้านต้องการทำแนวกันไฟ แต่ป่าไม้บ่อนุญาติก็ทำบ่ได ป่าไม้ยังบ่กระจายอำนาจให้ชาวบ้าน ชาวบ้านต้องเรียกร้อง ชาวบ้านอยู่ในป่า ตั้งบ้านเรือนอยู่ในป่าก่อนตั้งกรรมป่าไม้ บัญชีร้อยปี กรมป่าไม้อายุได้ ๑๐๐ กว่าปี อันนี้ป่าไม้ใช่อำนาจบ่ถูก ชาวบ้านอยู่ก่อน ป่าไม้ต้องชัดเจน ต้องให้อำนาจชาวบ้าน ถ้ายังบ่กระจายอำนาจ บ่คืนอำนาจให้ชาวบ้าน การเดินบนวน การประท้วงก็เกิดขึ้นอย่างแน่นอน อย่างเดินบนวนที่ศาลากลางเชียงใหม่ อันนี้ก็เป็นการเรียกร้องป่าไม้ ให้กระจายอำนาจจัดการควบคุมป่า

ชาวบ้านอยู่ในป่ามานานแล้ว รู้ว่าจะทำย่างไร ชาวบ้านแบ่งพื้นที่ทำกิน แบ่งพื้นที่ป่าได้ การจัดการ การดูแลป่าใช้ปัญหาใหญ่ ป้าไม่ต้องให้โอกาสชาวบ้าน ชาวบ้านรู้ว่าต้องดูแลจัดการตัวเอง อย่างไร เรื่องนี้ต้องให้ความสำคัญกับคนในหมู่บ้านทุกระดับ

2. ครอบครัว : ชุมชน และสิทธิชุมชน

ในระดับครอบครัว คน渺้าครอบครัวมีปัญหา ครอบครัวขัดแย้งกัน อันนี้ยากที่สุด คน渺้าเมื่อครอบครัวมีความสุข มีเรื่องทะเลกันใหญ่ขึ้น จนครอบครัวแตก ในที่สุดก็หมู่บ้านแตก ชุมชนก็แตก แล้วก็จะแตกไปหมด ถ้าพูดถึงสิทธิชุมชน ถ้าครอบครัวแตกแยก สิทธิชุมชนก็จะแตก ตอนนี้ชุมชนหลายชุมชนก็จะแตกอยู่แล้ว ถ้าจะแก้ไขตัวนี้ น่าจะเริ่มที่ครอบครัว พื้นที่จากระดับครอบครัว แต่ปัจจุบันได้ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ พยายามให้เป็นสัก ๖๐ เปอร์เซ็นต์ได้ก็ได้แล้ว ถ้าครอบครัวดี ครอบครัวเข้าใจกันดี ชุมชนตรงนั้นจะดีขึ้น

ถ้าเราตัวอย่างแบบนี้ พุดถึงสิทธิชุมชน พุดถึงสิทธินี่ คนเกิดมาต้องมีสิทธิ ต้องมีตั้งแต่ตัวบุคคล ครอบครัว เครือญาติ หมู่บ้าน ถ้าพูดถึงสิทธิชุมชนแล้ว ชุมชนนี้หมายถึงชุมชนในเมืองก็ได้ ชุมชนในป่าก็ได้ ชุมชนระดับตำบลก็ได้ ระดับหมู่บ้านก็ได้ ตรงนี้ขึ้นอยู่กับสิทธิตัวนี้ ถ้าตัวบุคคล รวมความเป็นคนเข้าด้วยกัน อันนี้ก็จะมีสิทธิชุมชนได้ ป่าว่ากิงเป็นมูเซอ กิงอยู่บนยอดบันได ต้องขึ้นไปอยู่ที่อื่น กิงเป็นคนจนแล้ว กิงอยู่ในป่า กิงต้องเข้าคุก ชาเป็นคนรวย อันนี้ปกติคนรวย บ่ได้ถูกจับเท่าไหร่ บ่ได้นอนคุกเท่าไหร่ แล้วก็ไปคุกในคุกนี่คนรวย ๆ บ่ค่อยมี แต่คนจน ๆ นี่เต็มคุก จนจะล้นแล้ว สิทธิชุมชนตรงนี้ ต้องมีครอบครัวดีหลายครอบครัวอยู่ด้วยกัน หมายความว่า ครอบครัวดีเป็นฐานสิทธิชุมชน ชุมชนเข้มแข็งได้ ต้องแก้ไขที่ครอบครัวก่อน ครอบครัวต้องมีกิน มีความอบอุ่น พ่อแม่บุพเพเด็กแย่งกันรุนแรง ง่าย ๆ ก็คือ บุตรกัน อีกอย่างถ้าครอบครัวอยู่บ่ได้ ชุมชนอยู่บ่ได้ คนจนถูกจับกุน ทำไร่ทำนาบ่ได้ อันนี้ก็จะทำให้เกิดปัญหาอื่นแน่นอน ขายบ้านขายบ่อ ที่พื้นบ้าน บางที่สาเหตุมาจากครอบครัวด้วย เรื่องนี้เห็นกันแล้ว สาเหตุมาจากครอบครัว เมื่อครอบครัวเสียไป ชุมชนก็เสียไป เรื่องนี้ อยากจะเน้นตัวนี้ ตัวผู้หญิงกับตัวผู้ชาย ต้องรู้ถึงคุณค่าของกันและกัน พูดง่าย ๆ อยากจะให้เป็นผัวเดียวเมียเดียวเท่านั้นแหลก ผู้ชายก็บ่ต้องไปหาเมียคนที่ ๒ ที่ ๓ ผู้หญิงก็ต้องเห็นคุณค่าผู้ชาย ปต้องทำในสิ่งที่บดี บ่ต้องทำให้สามีทดสอบทิ้ง

เรื่องผู้ชายผู้หญิงนี้ซับซ้อน บางที่สังคมก็ให้อำนาจผู้หญิงกับผู้ชายบ่เท่ากัน บางที่ในครอบครัว ในชุมชน ผู้หญิงก็มีสิทธิเท่ากับผู้ชาย อันนี้บางที่ก็แฝงอยู่ในวัฒนธรรมประเพณี ผู้หญิงตัดสินปัญหางานอย่างบ่ได้ ผู้ชายบ่หื้อสิทธิตัดสิน ส่วนมากผู้ชายจะเป็นคนทำเอง อย่างขัดแย้งเรื่องที่ทำกิน อันนี้ถ้าให้ผู้หญิงตัดสินก็น่าจะดี แต่ส่วนมากผู้หญิงติงบ่ได้เกี่ยวข้อง ผู้ชายบ่หื้อ

สิทธิ เรื่องนี้อาจเป็นเรื่องจิตสำนึกทางวัฒนธรรมก็ได้ บางที่ผู้หญิงถูกเอาเปรียบ ด้วยมองรักก็มี บางที่ผู้ชายก็หลอกผู้หญิง บางที่ผู้หญิงก็หลอกผู้ชาย หลอกกันไปหลอกกันมา การหลอกก็ซับซ้อนอย่างเรื่องประ幄ดานางงาม เรื่องนี้คิดให้ดี ๆ ผู้ชายหลอกผู้หญิงแหน่อน หลอกบ่หลอก ให้ผู้หญิงໄส่ເສື່ອຜ້ານໜ້ອຍເດີຍ ເດີນແອ່ນໄປແອ່ນມາ ແລ້ວບອກວ່າ ຜູ້ໜຸງຄົນນິ້ງຈານທີ່ ១ ຄົນນິ້ງຈານທີ່ ២ ຈານທີ່ ៣ ຄິດໄປລຶກ ໆ ຜູ້ໜຸງຈານ ບ່ານມີຄວາມໝາຍອະໄຣ ຜູ້ชายหลอกຜູ້ໜຸງແບບນີ້ ຜູ້ໜຸງກີ່ຄິດບໍ່ທັນ ຄິດບໍ່ໄດ້ວ່າ ຕ້າວອງຄູກຫລອກ ສຸດທ້າຍກີ່ຄິດວ່າທໍາອຍ່າງນີ້ແລ້ວ ເຮື່ອງໃໝ່ ເຮື່ອງຍາວ ພຸດສານວັນສານຄືນກີ່ນຳຈຸນ

ພອພຸດຄົງຜູ້ໜຸງ ເຮື່ອງນີ້ໃຊ່ธรรมชาตີ ຜູ້ໜຸງນີ້ລຳບາກຈົງ ອ່າງຜູ້ໜຸງປກາະລູອ ເປັນຄົນໃນປ້າ ສ່ວນໄຫຼຸ້ມຜູ້ໜຸງຈະເຂົ້າໄປໃນປ້າ ໃຫ້ປ່າເລື່ອງລູກເລື່ອງຜ້ານໜ້ອຍເລີຍ ບາງທີ່ຜ້ານໜ້ອນສູນຍາກຮະແດກ ກະແດກ ບາງທີ່ກີ່ແບກປິ່ນບິ່ນ ໆ ລ່ອງ ໆ ຍິນກິຍ່ງໜູ້ ບໍ່ໄດ້ເຮື່ອງໄດ້ຮັວໜ້ອຍຢ່າງ ຜູ້ໜຸງໄປເກີນເຫັນເກີນຫຸ່ນ່ອ ທ່າໄປ່ມີຄົນ (ໄປ່ມີດແຕງ) ເກີນໄບຕອງຕິ່ງໄປບາຍເອາເຈີນຕື່ອໜ້າວົກນີ້ມີ ໄປເອາຝັກເລື່ອງໜູ້ເລື່ອງໄກ່ ແລ້ວກີ່ເອານາເລື່ອງລູກເລື່ອງຜ້າ ດ້ານເປັນ່ອຍ່າງນີ້ ດ້ານມີປ່າ ຜູ້ໜຸງກີ່ຄົນລຳບາກມາກິ່ນ ໄປເກີນຢ່າງຂອງກັບຕຽບນີ້ ແມ່ແຕ່ຕ້າວເຫຼາ ເມື່ອນກີ່ວັນນານີ້ ພືນທີ່ບ້ານບໍ່ມີສັກດຸນ ເຫັນບໍ່ເຄືອດຮ້ອນ ເມີຍເຫັນຟັນຕະຫຼາດ ໆ ເຫຼາມ່າຍາງຄຸນຫວ່າ ເຂົ້າໄປໃນປ້າ ໄປແບກຟື້ນ ດ້ານໄປ ກລວ້ລູກຫລານຈະບໍ່ໄດ້ກິນໜ້າວ ກໍໄປແບກຟື້ນໄປຫາຟື້ນ ໄປຫາໃນປ້າ ດ້ານມີປ່າ ໂນ້ຳຟື້ນຫາຍາກ ເມີຍເຫັນລຳບາກນັກິ່ນ ແລ້ວໄປເກີນຢ່າງຂັ້ນກັບປ່າຕຽບນີ້

ດ້າພຸດຄົງສີທີ່ຫຼຸມຫນ ຕ້ອງພຸດໃຫ້ຮົບ ຕ້ອງພຸດຄົງຜູ້ໜຸງຜູ້ชาย ບໍ່ໄວ່ພຸດແຍກສ່ວນ ຕ້ອງພຸດໃຫ້ເປັນອອງຮ່ວມ ຕ້ອງຄິດໃຫ້ມີຄວາມເທົາເທີຍ ເຮື່ອຜູ້ໜຸງຄູກຜູ້ชายເອາເປີຍນ ຄູກຜ້າເອາເປີຍນ ເຮື່ອນນີ້ ຕ້ອງປັບປຸງແປລັນແປລັນເໝືອນກັນ ແຕ່ບາງທີ່ການເອາເປີຍນນີ້ ມັນອູ້ນີ້ໃຫ້ຈິດສຳນິກໄປເລີຍ ອູ້ລຶກໄປໃນຈິດໄຕ້ສຳນິກ ຜູ້ชายບາງຄນເອາເປີຍນຜູ້ໜຸງ ກີ່ບໍ່ຮູ້ວ່າຕ້ວວ່າກໍາລັງເອາເປີຍນ ເປັນຈິດສຳນິກວ່າ ເມີຍຕ້ອງເປັນອ່າງນັ້ນ ຕ້ອງເປັນ່ອຍ່າງນີ້ ສຸດທ້າຍກີ່ຂັດແຍ້ງກັນ ອູ້ດ້ວຍກັນບໍ່ໄດ້ ເຮື່ອນນີ້ເຮື່ອງໃໝ່ເຮື່ອງຍາວ ປັບປຸງຫານີ້ ຄົນປກາະລູອທົດລອງມາແລ້ວ ແຍກຜູ້ชายຜູ້ໜຸງໃຫ້ຍູ້ຄົນລະັ່ງແມ່ນໍ້າ ເປັນ່ອຍ່າງນີ້

3. ເຮື່ອງເລ່າ : ຜູ້ໜຸງຜູ້ชายຈາວປກາະລູອ

ເຮື່ອງຂອງຜູ້ໜຸງຜູ້ชายຂັດແຍ້ງກັນ ຜູ້ເຜົ່າຜູ້ແກ່ເຄຍທົດລອງມາແລ້ວ ໃຫ້ແຍກກັນອູ້ ໃນທີ່ສຸດກີ່ອູ້ນີ້ໄດ້ ຕ້ອງກັບນາມອູ້ຮ່ວມກັນເໝືອນເດີນ ເຮື່ອນນີ້ຜູ້ເຜົ່າຜູ້ແກ່ເລ່າວ່າ

ສນັບກ່ອນ ຜູ້ชายກັບຜູ້ໜຸງອູ້ດ້ວຍກັນ ອູ້ກັນໄປອູ້ກັນມາ ຜູ້ชายກີ່ອຍາກເປັນໃໝ່ ອາກນີ້ ຄຳນາຈຄວບຄຸນຜູ້ໜຸງ ສ່ວນຜູ້ໜຸງກີ່ອຍາກເປັນໃໝ່ ອາກນີ້ ຄຳນາຈຄວບຄຸນຜູ້ชาย ທະເລາກກັນທຸກວັນວັນທີ່ງທັນນີ້ໄວ້ແລ້ວ ກີ່ປະຫຼຸມກັນ ສຸດທ້າຍກີ່ຕົກລອງກັນວ່າ ໃຫ້ຜູ້ໜຸງອູ້ຝ່າງແມ່ນໍ້າທາງນີ້ ໃຫ້ຜູ້ชายຍ້າຍໄປອູ້ຝ່າງແມ່ນໍ້າທາງໂນັ້ນ ໃຫ້ແຍກກັນອູ້ ៣ ປີ ໃຫ້ແຍກກັນອູ້ຄົນລະັ່ງແມ່ນໍ້າ ພອແຍກກັນແລ້ວ ຝ່າຍຫຍກີ່ຄິດ

ว่าเก่ง แข็งแรง พอดีเวลาถูกไฟ ถูกไฟที่เป็นป่าดันไม่ให้ลุย ๆ เป้าให้ลุย ๆ ในที่สุดเผาไฟ ไฟก็บ่ไฟมีดี ปลูกข้าวก็ได้กิน ฝ่ายผู้หญิง ก็คิดว่าเป็นผู้หญิง บ่แข็งแรง เวลาทำไร่ ถูกไฟที่ดันไม่เลิก ๆ ดันไม่ให้ลุย แล้วก็ปลูกข้าว พอดีเวลาเกี่ยวข้าว ปืนผู้ชายข้าวบ่พอกิน ข้าวบ่ดี บ่จาม ฝ่ายผู้หญิง ได้ข้าวดี ปีที่สอง ปีที่สาม ก็เป็นเหมือนเดิม

อีกเรื่องหนึ่ง ช่องแซมน้ำ ฝ่ายผู้หญิง ก็คิดว่าเป็นคนอ่อนแอ ตัดไม้ให้ลุย ตัดไม้เยอะ ๆ บ่ได้ ก็ตัดไม้ไฝ่ผ่านชีก มุงหลังคาบ้าน ครัวไปครัวมา ฝ่ายผู้ชาย ก็คิดว่าตัวเองเก่ง เอาไม้ไฝ่ให้ลุย ไฝเป็นท่อน ๆ ซ่อนกัน ๆ ชั้น พอฝนตก บ้านผู้ชายฝนรั่ว นอนก็ไม่ได้ บ้านผู้หญิงสนับายนไม่รั่ว ข้าวก็มีกิน ฝ่ายผู้ชายต้องไปขอผู้หญิงกิน

ฝ่ายผู้ชาย อุยู่กับผู้หญิง บ่พอใจเท่าไหร พ้ออยู่ด้วยกัน ได้ ๑-๒ ปี ก็บอกให้ผู้หญิงไปเป็นพ่อค้า ผู้หญิงก็ไปกัน ๓๐ คน พอกลับมา เหลืออยู่บ้าง ๑๐ คน ที่นี้ก็ให้ผู้ชายไปอีก ๓๐ คน พอกลับมา เหลือมากกว่าผู้หญิงไป พอเป็นอย่างนี้ ก็แบ่งงานกัน ๆ บทบาท ในหมู่บ้าน ในครอบครัว ให้ผู้หญิงรับผิดชอบ ข้างนอกหมู่บ้าน ให้ผู้ชายรับผิดชอบ แบ่งงานกันอย่างนี้ชัดเจน ทุกวันนี้เวลาเลี้ยงผีหมู่บ้าน ผีป้าผีดอย ผู้ชายเป็นคนทำ การติดต่อพูดคุยกับคนแปลงหน้า เจ้าน้ำที่บ้านเมือง อันนี้ เป็นหน้าที่ผู้ชาย แต่ในพื้นที่วิวารีอน “บก” เรื่องต่าง ๆ ในครอบครัว อันนี้ผู้หญิงรับผิดชอบ ผู้ชายยุ่งเกี่ยวนะ “ได้” ผู้หญิงเป็นคนหอเสื้อหอผ้าให้ผู้ชาย ส่วนผู้ชายก็ต้องงานก่อ งานหลายอย่างแลกเปลี่ยนผู้หญิง แบ่งกันอย่างนี้ ในบ้านในครัวถือว่าเป็นของผู้หญิง คนปกากะลูอ ถือว่าถ้าผู้หญิงตาย บ้านต้องรื้อทิ้ง ต้องสร้างบ้านใหม่ และหาที่อยู่ใหม่ ถ้าพ่อตาย เอาเข้าโภคตามศพก็เสร็จแล้ว ถ้าแม่ตาย ต้องรื้อบ้านทั้งหลัง ต้องสร้างบ้านใหม่ บ้านที่ตั้งบ้านด้วย บางหมู่บ้าน ถ้าแม่ตายบ่ค่อยดี ต้องย้ายหมู่บ้าน บ้านที่อยู่อ่าศัยก็มี

เรื่องผู้ชายผู้หญิง มีอยู่ในตัวเข้าเป็นธรรมชาติ ตัวของผู้ชายก็มีผู้หญิง ตัวของผู้หญิงก็มีผู้ชาย ถ้าสองคนสองอย่างมาอยู่ด้วยกัน ก็ขัดแย้งกันบ้าง ทะเลกันบ้างเป็นธรรมชาติ ที่สำคัญถ้ารู้บทบาทกันอย่างชัดเจน แบ่งบทบาทกัน เรื่องอย่างนี้ปัญหาก็บ่ใหญ่ ถ้าบ่ชัดเจน ผู้หญิงก็อยากมีอำนาจควบคุมผู้ชาย ส่วนผู้ชายก็อยากมีอำนาจควบคุมผู้หญิง แบ่งกันมีอำนาจอย่างนี้ แน่นอนในบ้านก็มีความสงบ นอกร้านก็บ่สงบ หมู่บ้านก็ยุ่งด้วย

4. ชีวิตโลก : องค์รวมและความเกี่ยวพันของชีวิต

ชีวิตโลกเกี่ยวข้องกันทั้งหมด แยกกันอยู่ “ได้” ต้องเกี่ยวข้องสมพันธ์กัน เดี๋ดออกไม่ดูกัน หลักบนดิน ดาวก็ร่องให้ โลกก็มีชีวิตของโลก หมู่เรือนเข้าใจชีวิตโลกเท่าไร หมู่เรือนช่วยกันทำลาย

ชีวิต โลกทุกอย่าง นำก็มีชีวิตของนำ เสา枯ก็ได้ นำไหลไป นำก็คืนด้วย ออยดี ๆ หมู่เสาเก่าก็นำให้น้ำอยู่นึง ๆ ทำอย่างนี้ นำก็มีชีวิตแล้ว ในโลกนี้สิ่งมีชีวิตอยู่นึง ๆ บได้ ต้องคืน ต้องเคลื่อนไหว ของตายแล้วเท่านั้นจะอยู่นึง นำไหลได้คืน ออยลึกบลึกปต้องพูด หมู่เสาเก่าดูคุณมาใช้ แร่ธาตุอยู่ที่ไหน นำ ออยที่ไหน หมู่เสาบุดเอาอกมาใช้อย่างบัดดิยา ต้องการอะไรก็เอากันทีทันได บัดดิครอบครอบรับด้าน กิตกำไรเป็นเงินอย่างเดียว กิตอย่างนี้ชีวิตโลกตายแน่นอน

อย่างต้องการก้าชาจากประเทศพม่า ป.ต.ท. (การปีตอเรเลียมแห่งประเทศไทย) ต้องวางท่อผ่านป่าใหญ่ ต้องบุดภูเขา ตัดต้นไม้ ผ่านป่าอุดมสมบูรณ์ กิตแต่กำไร กิตเป็นเงินอย่างเดียว อะไรเสียหายก็บลสันใจ สัตว์ป่าจะตาย ต้นไม้จะตาย ชาวบ้านที่เมืองกาญจนบุรี บอกว่า ทำไม่ได้ ทำลายระบบนิเวศ ทำลายสิ่งแวดล้อม ป.ต.ท. บลสันใจ รัฐบาลก็บลสันใจ แฉมบพ่อ ยังจับคนที่ไปบุก ไปห้าม แล้วก็บอกว่า คนหนูนี้ทำผิดกฎหมาย รัฐบาลเป็นอย่างนี้ คนเสาคิดอย่างนี้ ทำอย่างนี้ ถ้าหมู่เสาเข้าไปในป่า นั่งอยู่เจ็บ ๆ พิงเสียงตันไม่ได้ พิงเสียงธรรมชาติ พิงเสียงโลกให้ดี ๆ จะได้ยินเสียงร้องให้เดียวันี้โลกหัวเราะบ่ได้แล้ว กิตว่าโลกกำลังเสียใจ

เรื่องอนุรักษ์ป่า ต้องเข้าใจ ต้องรู้เรื่องป่าจริง ๆ สมมติอย่างพื้นที่บ้านหนองเต่า บางส่วนเป็นป่าแบบ “เก่อ เนอ หมื่อ” แปลว่า ป่าผู้หญิง ออยสูง มีความชุ่มน้ำสูง เป็นป่าตันนำ ใบไม้มีบลอยร่วงหล่น ถ้าจะฟื้นคืนป่า ก็ต้องทำอย่างหนึ่ง ต้องทำแนวกันไฟ บ่ให้ไฟไหม้ ทำอย่างนี้ป่าจะฟื้นคืนไว บางพื้นที่เป็นป่าสน อันนี้ทำแนวกันไฟก็มีประโยชน์นิดหน่อย อย่างพื้นที่อ่อนแม่แล่น ส่วนมากเป็นพื้นที่ป่า แบบ “เก่อ เนอ พา” แปลว่า ป่าผู้ชาย ป่าอย่างนี้เป็นคล้าย ๆ ป่าแพะ เป็นป่าแห้งแล้ง เป็นป่าไม้เต็ง ไม้รัง พอถึงหน้าแล้ง ใบไม้ร่วงมาก ป่า ๒ แบบนี้ มีธรรมชาติบ่เหมือนกัน ต้นไม้ในป่าก็บลเมื่อกัน แมลงในป่า สัตว์ในป่าก็บลเมื่อกัน ป่าไฟใหม่จ่าย ทำแนวกันไฟกับง่าย เชือไฟยะ ทำแล้วไฟก็ยังใหม้ออย ป่าแบบนี้บางที ไฟใหม่ดีกว่าไฟบ่ใหม่

ถ้าป่าบ้านเสาเป็นป่า “เก่อ เนอ พา” การอนุรักษ์ ต้องกิตทำแบบอื่น ป่าแบบนี้บางที่ไฟป่าก็เป็นธรรมชาติ บ่มีไฟป่าก็บลได้ ต้นไม้ พันธุ์พืช พันธุ์ไม้บางอย่าง ต้องการไฟป่าเหมือนกัน ถ้าบ่ได้ความร้อนไฟ เมล็ดต้นไม้บางอย่างจะบ่ออก ถ้าเป็นป่าแบบนี้ เสาต้องต้องกำหนดพื้นที่ไฟไหม้ ป่า ถ้าไฟบ่ไหม้ เห็ดบางอย่างก็บลออก ถ้าเป็นป่าแบบนี้ เสาต้องต้องกำหนดพื้นที่ไฟไหม้ ป่าแบบนี้ ถ้าจะป้องกันไฟป่าจริง ๆ ต้องช่วยกันเก็บใบไม้มาทำปุ๋ย เอาใบไม้ไปกองไว้เป็นที่เป็นแห่ง พอน่าอยู่เป็นปุ๋ยแล้ว ก็ไปเอามาใช้ เอาใส่ที่ไร่ ที่นา ที่สวนก็ได้ ที่นาเกิด เสาเก็จะซื้อปุ๋ยน้อยลง แทนที่จะซื้อ ๒ กระสอบ ก็เหลือ ๑ กระสอบ อันนี้ต้องกำหนดแผนในระยะยาว ต้องจัดการให้เหมาะสม เมื่อปุ๋ยดี ข้าวดี พืชผักดี ซื้อกันน้อยลง เลี้ยงดูชีวิตได้ดีขึ้น อย่างที่นา ถ้าใส่ปุ๋ยใบไม้ ๑ ไร่ แทนที่จะ

ได้ข้าว ๑๐๐ ถัง อาจจะเพิ่มได้ ๑๒๐ ถัง เพิ่มอาหารส่วนอื่นด้วย อันนี้ต้องคิดยาฯ ต้องกินยาฯ ถ้าคิดแบบสั้นๆ กินสั้นๆ ก็เหมือนเขานอนน้ำในถังไปเท่านั้น เนื้อเทลังไหลเรง ไหลเรว เรื่องอย่างนี้ มันก็เหมือนขายที่คิดตัวเอง เอาไปลงทุนขนาดใหญ่ เอาอย่างนี้ก็ได้ ทำแบบนี้ถ้าเจ็บก็เปลือะไรสักอย่าง ถ้าคิดอีกแบบยาฯ คิดถึงลูกหลวง ก็ต้องมีแผน

อย่างเรื่องรายได้ เรื่องทำมาหากิน ต้องมีรายได้ประจำวัน ประจำเดือน ประจำปี ต้องวางแผนให้ดี ที่สำคัญต้องวางแผนใช้ ป้ากีดี น้ากีดี ทรัพยากรธรรมชาติอย่างอื่นด้วย ต้องรู้จักรักษา รู้จักรักษาประโยชน์ อย่าคิดสั้นๆ ให้คิดยาฯ การมีชีวิตอยู่ ต้องมีหลองข้าวข้างหน้าด้วย มีหลองข้าวข้างหลังด้วย บ่ใช่จะกิน กินอย่างเดียว กินแบบบ่ดูหน้าดูหลัง บ่คิดถึงลูกหลวง บ่คิดวางแผน คนเฒ่าคนแก่สอนว่า “ได้กินจากน้ำต้องรักษานำ” ได้กินจากป่าต้องรักษาป่า “ได้กินปลาต้องรักษาปลา” อันนี้สำคัญ บรรพบุรุษของคนภาคภูมิ สั่งสอนให้ทำอย่างนี้ ทำแบบนี้ต้องคิดแบบองค์รวม ถ้าแก่ปัญหานี้ได้ทั้งหมด ก็จะบรรเทาปัญหาได้ คิดเรื่ององค์รวมนี้สำคัญ ต้องคุ้ลิกฯ อย่างพื่นของภาคภูมิ คิดทำแบบองค์รวม บางทีบ่เข้าใจอย่างเรื่อง “ขวัญ” อันนี้เป็นความเชื่อคนภาคภูมิ ก่อนถางไรคุณภาคภูมิต้องทำพิธีมืออ่องขวัญ คนภาคภูมิเชื่อว่า ขวัญอยู่กับคนทุกคน ถ้าขวัญบ่อยู่กับเขา อาจจะอยู่บ่ดี ต้องเรียกเอาขวัญนก ขวัญหนู ขวัญปลา ขวัญอะไรบ่รู้ ที่หนึ่ไปเรียกมาอยู่กับเขา คนภาคภูมิขวัญอยู่๓๗ ตัว มีขวัญบนหัว ขวัญมือซ้าย ขวัญมือขวา และก็ขวัญเท้าซ้าย เท้าขวา ขวัญเหล่านี้อยู่กับเขา ตลอด ขวัญ ๓๗ ขวัญ อยู่ในป่า ในแมลงมุม อยู่ในสัตว์ป่าเล็กๆ ไปจนถึงสัตว์ป่าใหญ่ ขวัญนี้ เรียกอีกอย่างว่าเป็นวิญญาณก็ได้ อันนี้เป็นองค์รวมทางวิญญาณ

ถ้าว่าองค์รวมเป็นวิญญาณ องค์รวมอีกอย่างหนึ่ง ในตัวคนก็เป็นองค์รวมวิญญาณหลายอย่าง คนเขากินน้ำด้วย กินพริกด้วย กินเกลือด้วย กินข้าวด้วย กินผลไม้ด้วย ห้องตัวเองมีแค่นี้ แต่ มีอะไรทุกสิ่งทุกอย่าง อันนี้ก็เป็นองค์รวม อันนี้องค์รวมแบบวิทยาศาสตร์ ถ้าบ่มีองค์รวมแบบนี้ คนก็มีชีวิตอยู่บ่ได้ ตัวคนเป็นองค์รวมอย่างหนึ่ง ส่วนองค์รวมทางความเชื่อ เป็นมติทางวิญญาณ อันนี้เป็นจิตวิญญาณไปเลย องค์รวมแบบวิทยาศาสตร์ อันนี้อันตราย เขาเก็บนำด้วย กินข้าวด้วย กินของหวาน กินของส้ม กินทุกสิ่งทุกอย่างยังบ่พอ อยากได้อยากระดับนี้ อยากได้บ้าน มีบ้านยังบ่พอ อยากมีบ้านสวยๆ อยากมีโทรศัพท์ อยากมีรถยนต์ อยากมีอะไรทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นองค์รวมความอยากรถ มีเมีย ๑ คนแล้ว ก็อยากรได้ ๒ คน อยากแบบนี้ยุ่งแน่นอน ถ้าพูดถึงองค์รวมครอบครัวนี่ ถ้าต้องการให้ครอบครัวสมบูรณ์ด้วย ต้องรายด้วยนี่ ต้องมีลูกด้วย ต้องมีเมียด้วย อันนี้องค์รวมแบบนี้ เกี่ยวข้องกับที่คิดด้วย อากาศด้วย เกี่ยวข้องกับปลาด้วย เพราะว่า เขายังไม่ครอบครัวแล้ว บ่ใช่มีชีวิตอยู่ได้ เขายังคงกินปลา ก็ต้องคุ้มแลปลากด้วย คุ้มแลกเปลี่ยนป่าด้วย เพราะเขาจะสร้างบ้านจะตัดฟืน อากาศอะไรอย่างนี้ ถ้าพูดถึงองค์รวมยาฯ พุดสิบวันสิบคืนก็บ่จบ

๕. การจัดการป่า และการปลูกไม้ทำลายป่า

เรื่องนี้ต้องทำให้ชัด พูดให้ชัด เรื่องทรัพยากรเป็นเรื่องของทุกคน ชาวเขาอยู่บนดอย บ่ได้หมายความว่า ชาวเขาเป็นคนผิด ชาวเขาอยู่บนดอยมานานหลายร้อยหลายพันปีแล้ว ถ้ารู้ว่าเกิดบนดอยแล้วมีปัญหา ใจก็บ่อยากเกิด เลือกเกิดบ่ได้ อย่างปัญหาทรัพยากร ปัญหาสิ่งแวดล้อม จะค่าชาวเขาอย่างเดียวบ่ได้ ต้องดูทั้งหมด ดูประเทศไทยทั้งหมด ดูบนดอยอย่างเดียวไม่ได้ ถ้าดูทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยเป็นเหมือนคนบ่สบาย ต้องดูแลรักษาทั้งตัว บ่ใช่ดูแลที่หัวที่ห้อง หรือที่ใดที่หนึ่ง ถ้าดูดี ๆ ส่วนหัวคนเป็นป่านดอย เป็นทรัพยารบนดอย ส่วนห้องก็เป็นป่าพื้นราบ ทรัพยากรพื้นราบ ส่วนห้าก็เป็นป่าทะเล ทรัพยากรทะเล ถ้าประเทศไทยจะอยู่สบาย ป่าประเทศไทยจะดี ป่านดอยจะดี ป่าพื้นราบที่ดี ป่าทะเลก็ต้องดีดวย บ่ใช่ป่าพื้นราบเป็นป่าลื้นจี ป่าลำไย ป่านะเม่วง ป่าทะเลก็ลายเป็นป่าต้นปาล์ม ป่านะพร้าว อย่างนี้ป่านดอยก็ดีไม่ได้

คิดอะไร ดูอะไร ต้องดูต้องคิดแบบองค์รวม แยกดูที่บ่นดอยอย่างเดียว ดูที่รบกวนอย่างเดียว ดูที่ทะเลอย่างเดียว ดูอย่างนี้แก่ปัญหาไม่ได้ ต้องดูใหม่ คิดใหม่ อย่างเรื่องดูแลรักษาป่า ต้องดูแลทั้งหมด ดูแลป่าในเมือง ป่าในที่ราบ ดูแลป่าที่ทะเล บ่ให้คนไปยุ่ง ขอให้ดูแลเท่านั้น บ่ต้องปลูกก็ได้ ป่าฟื้นตัวเอง ได้อยู่แล้ว ถ้าไปถางป่าปลูกต้นไม้ ทำอย่างนี้บ่ใช่รักษาป่า อันนี้แน่นอน

เมื่อปี ๒๕๖๕ หมู่ชาวทะเลกับป่าไม้หลายครั้ง เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ต้องการปลูกไม้สนที่บ้านหนองเต่า พอดีพื้นที่นั้นเป็นที่เลี้ยงวัวเลี้ยงควาย ถ้าป่าไม้ปลูกไม้สนวัวควายก็บ่มีที่อยู่ เจ้าหน้าที่ก็จะปลูกลูกเดียว เถียงกันไปก็ถียงกันมา ครั้งหนึ่ง ชาวบ้านบอกว่า ปลูกไม้สนชนิดเดียวบดี ถ้าไฟไหม้ ไหม้แรง หญ้าตาย นำกีดแห้ง เจ้าหน้าที่ก็ถามชาวบ้านว่า คุณเป็นไไฟ คุณจะมาสอนอาจารย์หรือ คุณเรียนจบที่ไหน ชั้นอนะไร ชาวบ้านถียงสูบได้เลย เถียงกันไปถียงกันมา หมู่ชาวก็บ่ยอม ชาวบ้านส่วนหนึ่งเห็นตัวอย่างที่บ่อหลวง ถนนไปแม่สะเรียง (บ้านบ่อหลวง ต. กองloy อ. สอง จ. เชียงใหม่) ป่าไม้ยังที่ไร่ที่สวนพื้นของลัวะ ปลูกป่าสนหมุดโดย ปลูกแล้วทำอะไรบ่ได้ กลับมาบ้านหนองเต่า หมู่ชาวก็บ่ให้ปลูก ให้ข้ายไปที่อื่น เจ้าหน้าที่ป่าไม้ก็ไปปลูกที่บุนวาง ไปปลูกที่นั้น ปลูกไม้สนชนิดเดียว พอทำอย่างนี้ก็มีปัญหา จริง ๆ แล้ว พื้นที่บ่อหลวงนั้น บ่ใช่ที่อยู่ป่าสน เป็นที่อยู่ของไม้หลายชนิด ดินดีดินสีดำ เป็นต้นน้ำด้วย ปลูกสนบดี

พอเจ้าหน้าที่ปลูกสนที่นั้น ปรกติแบ่งบัง (ตัวหนอง, ตัวบึง) บ่กินใบสน แต่เมื่อ ๑๐ กว่าปี ก่อน ป่าสนที่ตอนไปบุนวาง ที่ใกล้หนองบึงปลูกป่า แบ่งบังอยู่ที่ไหน มาจากไหนบ่มีใครรู้ มากินใบสนที่นั้น กินแล้วกินใบกินบด กินจนหมดเกลี้ยง เท้าไปป่าบ้านนี้เก็บบ่ได้ บนแบงบังเต็มไปหมด ตกใส่เนื้อตัวก็คันตามเนื้อตัว คิดดูแล้ว อันนี้เป็นปัญหาใหญ่ ธรรมชาตินอกให้รู้แล้ว ธรรม

ชาตินอกให้เจ้าหน้าที่แล้ว พื้นที่นั่นบ่ใช่ที่อยู่ของป่าสน เจ้าหน้าที่คิดว่า ตัวเก่ามีความรู้ ความจริง แล้ว บรรจุสักน้อย ไปปลูก ๒๕ ปีแล้ว พอหน้าแล้ว ไฟไหม้ไม้สนที่ปลูกตายหมด ปี ๒๕๓๙ เสาไปเห็นที่เมริกาได้ ป่าสนปลูกนานาน ๑๐๐ กว่าปี พอไฟเข้า ๑ ครั้ง ป่าสนใหม่หมัดเกลี้ยงเลย ในซ่อนกันมากขึ้น ในมีน้ำด้วย พอไฟไหม้ เอาเครื่องบินพ่นน้ำดับไฟยังเอาบ่อยู่ ใหม่ได้ดินอีก ไฟไหม้หมัดเกลี้ยงบ่เหลือ ตั้งขึ้นมา (ตั้งแต่นั้นมา) เขาบ่เชื่อเจ้าหน้าที่ป่าไม้ บรรจุจักป่าไม้ บรรจุจักรรรมชาติ บรรจุจักรประเทศไทย จำมาจากเมืองฝรั่ง เดียนแบบฝรั่ง

เจ้าหน้าที่หมุนนี้ สมองบ่ได้ออกกำลัง สมองบ่ได้ทำงานจริง ๆ จำกัดคนอื่น บ่ได้คิดเอง ชีวิตเป็นชีวิตบ่จริง ทำงานเป็นเดือน ๆ สิ่นเดือนก็ได้เงินมาซื้อนั่นซึ่นนี้ บ่ได้ปฏิบัติชีวิต บรรจุจักดิน บรรจุจักหญ้า บรรจุจักชีวิตอื่น ๆ อย่างชีวิตในป่า แท้จริงแล้ว ชีวิตในป่า ต้นไม้ในป่า อยู่ต้นเดียวบ่ได อยู่ชีวิตเดียว อย่างเดียวบ่ได คนแต่คุณแก่ปากะลูอสotonว่า “ไม่ต้นเดียวบ่เป็นป่า หลืดต้นเดียวบ่เป็นแหล่ง” บทกลอนนี้มี ๒ ความหมาย อย่างหนึ่งความหมายตรง ถ้าจะปลูกป่าจริง ๆ ปลูกไม้สน อย่างเดียวบ่ได ต้องปลูกไม้แบบผสมผสาน การปลูกไม้ชนิดเดียว เอาหัวเป็นประกันเลย ต้องมีปัญหาสักวันหนึ่ง อย่างหนึ่งหมายความว่า คนเส้าอยู่คุณเดียวบ่ได ต้องอยู่ด้วยกัน อยู่ร่วมกัน

ถ้าต้องการให้ป่าฟื้นตัวจริง ๆ บ่ต้องยุ่งกับ บ่ไฟเข้า บลึง ๒๐ ปี ป่ากีฟื้น ได้ อย่างป่านน บ้านหนองเต่า เมื่อก่อนสมัยจอมพล ป. (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) ป่าบริเวณนี้เป็นไร่ฟันของพี่น้องคนเมือง พื้นที่มี หมู่เส้าช่วยกันอนุรักษ์ เดียววันก็เป็นป่าใหญ่ เป็นที่อยู่ของนกหู ลิงก็มี หมูป่าก็มี หมูเส้าบ่ได้ปลูกสักตัน ก็พื้นเป็นป่าใหญ่ได อยู่ไปอยู่มา เจ้าหน้าที่ป่าไม้ก็บอกว่า บ้านหนองเต่าเป็นเขตอุทยาน หมูเส้าก็บอกว่า เป็นได้จะได พ่อแม่เส้าอยู่ที่นี่ ปู่ย่าตายายก็เกิดที่นี่ตายที่นี่ เป็นอุทยานบ่ได หมูเส้าก็จะเลาะกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้อีก ช่วงหลัง ๆ ประมาณ ๔-๕ ปีที่ผ่านมาเจ้าหน้าที่ก็บอกว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องหน่วยเหนือ เสาก็ถามว่า หน่วยเหนืออยู่ไหน ก็บอกว่าอยู่ที่กรมป่าไม้ หมูเส้าก็เดินขบวนเรียกร้องขอใบอนุญาตบ้านที่ป่านี้ คุยกับคุณมาเขาก็บอกว่าปีนี้นโยบายของกระทรวง หมูเส้าก็เดินขบวนเรียกร้องที่กระทรวง แท้จริงแล้ว กระทรวงก็ทำอะไรบ่ได เกี่ยวข้องกับรัฐบาล ตอนนี้สรุปได้ว่า พื้นที่ป่าบ่ใช่ถิ่นที่อยู่ของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ บ่ใช่พื้นที่ของป่าไม้ ถ้าเจ้าหน้าที่พูดถึง การอนุรักษ์ จริง ๆ แล้ว เจ้าหน้าที่ต้องการเอาผลประโยชน์ของตัวเก่าเท่านั้น

๖. ความรู้จักพอ : หลักพื้นฐานของชีวิตคนจน

เมื่อปี ๒๕๒๐ เสาไปเที่ยวกrüngtepa เห็นผู้หญิงคนหนึ่ง กำลังก่อสร้างบ้านหลังใหญ่ สูง ๒-๓ ชั้น เห็นเป็นผู้หญิงคนหนึ่ง แต่ทำงานเหมือนผู้ชาย หัวปูน แบกไม้ กีสงสัย ทำอย่างนี้ผู้หญิงบ้านหนองเต่าบ่ทำ เสาก็นั่งรอ จนผู้หญิงนั่นลงมาข้างล่าง เสาก็ถาม สุ่มไม่ทำบ้านหลังใหญ่แต่

ใหญ่กว่า (ทำไม่ถึงสร้างบ้านหลังใหม่มาก) อยู่กันกีกน ผู้หญิงนั้นก็บอกว่า บ่ใช่บ้าน ตัวอยู่อีสาน โน่น เขาย์ถูก อีสาน ทำไม่มาสร้างบ้านที่นี่ มาทำงานรับจ้าง ที่บ้านจน บ่มีข้าวกิน บ่มีเงินใช้ เดี๋ยวนี้อยู่ที่ไหน ผู้หญิงก็พาไปคูที่อยู่นอน โซ !! นอนใต้สะพานก็มี นอนบ้านยา เหมือนคลาวด์มี พื้นบ้านก็มีน้ำสีดำ เหม็นแต่เหม็นว่า เหม็นจนปวดหัวเลย บ่รู้หมู่เขาอยู่ได้อ่าย่างไร

เห็นอ่ายงนั้นแล้ว เขาย์ของให้พ่อนิพนธ์ (บาทหลวงนิพนธ์ เทียรวิหาร) ตอนนั้นทำงานที่ ศูนย์สังคมฯ ช่วยพาหมู่เขาไปดูงานภาคอีสาน ไปที่อุดรธานี ที่อำเภอท่าเร' ไปคูที่อุบล ที่ขอนแก่น เห็นชัดเจน โห !! ไปเห็นแล้ว ที่พื้นท้องอีสาน ลงไปรับจ้างกรุงเทพฯ เป็นว่า พื้นที่ภาคอีสาน พื้นที่ป่ามีแล้ว เป็นที่นาโล่ง ๆ แห้ง ๆ มองไปสุดหูสุดตา มีป่าเล็ก ๆ น้อย ๆ บ้าง แต่ภูเขาใหญ่ ๆ ป่าใหญ่ ๆ คุบหันสักน้อย คนชาวนาคนเกษตรกรบ่มีป่า จะเอาหังมากิน ถ้าเป็นแบบนี้แน่นอน พื้นท้องอีสาน ต้องไปหากินที่อื่น ถ้าอยู่ที่บ้านหากินที่บ้าน อดตายแน่นอน

ตอนนั้นภาคเหนือนี้สวยงามมาก ที่ป่าอุดมสมบูรณ์ เขาย์เดินไปจอมทอง แม่แจ่ม คูที่ไหนก็มีแต่ป่า มีต้นไม้ใหญ่เต็มไปหมด ตอนนั้นคนบนดอยก็บ่ลงไปรับจ้างในเมือง คนภาคเหนือก็บ่ไปทำงานรับจ้างที่อื่น กิดว่า เอ !! ถ้าป่าอุดมสมบูรณ์ คนบ่ไปทำงานในเมือง เป็นอย่างนี้ แสดงว่าป่าไปที่อยู่ของนก สัตว์ป่าอย่างเดียว เป็นที่อยู่คนด้วย ชาวเขาชาวดอย ถ้าบ่มีป่า ก็อยู่ได้ ที่สำคัญ สมัยนี้คนบ่ได้คิด คิดแต่ทำลาย คิดเอาแต่ได้อย่างเดียว อย่างสัตว์ป่า เมื่อก่อนบริเวณนี้ หมูป่า วัวกระทิง แรด ช้างป่า สัตว์ป่ามีเยอะแยะ นักบ่นัก ถ้าเจ้าเมืองเชียงใหม่ ต้องการล่าสัตว์ป่า ก็มาล่าบริเวณนี้ มาด้วยพักที่ไปลงแรง สัตว์ป่าที่อยู่เเละนี่ ลงมากินโป้ง เจ้าเมืองเชียงใหม่ก็เลือกได้เลยว่า จะเอาสัตว์อะไร เอาตัวไหน อย่างซึ้งก็สร้างคอกจับช้าง วัวกระทิงก็เลือกจับเลือกยิง สัตว์ป่าที่นี่มีเยอะ ตอนเป็นละอ่อน เขายังทันเห็นสา เห็นซากค่ายพัก ชา Kok กองจับช้างใช้ไม้เสาเป็นต้นยังเห็นอยู่ ถือว่าที่นี่เป็นที่จับสัตว์ป่าของเจ้าเมืองเชียงใหม่อยู่ เมื่อ ๓๐-๔๐ ปีที่แล้ว พื้นท้องมี ย้ายมาจากสะเมิงมาอยู่ที่บุนวก วันหนึ่งชื่อ มังเอ่อ ยิงวัวกระทิงตายสัก ๑๐๐ ตัว จนบ่เหลือเลย

คนจนอยู่ในป่า ต้องคิดให้ดี ต้องรู้จักพอ เขายู่ในป่าต้องระวัง แต่ก็มีชีวิตอยู่ได้ อยู่ได้อย่างยั่งยืนด้วย อันนี้ต้องคิดแบบนี้ ต้องคิดว่า ตัวเก่าเป็นคนที่นี่ ก็เกิดที่นี่ พ่อแม่ปู่ย่าตายายเกิดที่นี่ ฝังที่นี่ ในที่สุดแล้ว ตัวเก่าก็ตายที่นี่ อยู่ที่นี่ ฝังที่นี่ด้วย ลูกหลานก็อยู่ต่อที่นี่อีก คนจนคนอยู่ป่าอยู่ บ่เหมือนคนอยู่ในเมือง อยู่บนดอยเงินก็เหมือนใบไม้ เหมือนเครื่องไม้ เครื่อตอก เหมือนต้นไม้ต้นหนู ขายต้องคิดอย่างนี้ สิ่งหนูนี้มันมีในป่า อันนี้เป็นต้นเงินต้นคำของเข้า ต้นไม้ในป่าทุกอย่าง ไม่สนก็ใช่ ไม่ไฟก็ใช่ หลังจากเส้น ไฟทุกゴด ต้นไม้ทุกต้น ไม้หนูนี้คือ ต้นเงินต้นคำ เขายังต้องการอะไร บ่ต้องใช้เงิน บ่ต้องซื้อบ่ต้องขาย เขายังเก็บเงิน เอาไปตัดอา ถ้ารักษาป่า ดูแลป่าดี เงินก็

อยู่ในปั่นเมืองแล้ว เสาอย่างได้อะไร ก็บ่ต้องจ่ายเงินซื้อ ถ้ารักษาป่าให้ดี จัดการป่าให้ดี ทำอย่างนี้ เป็นอย่างนี้ แก้ไขปัญหาพื้นฐานชีวิตได้ แก็บ่ได้ ๑๐๐ เປ່ອຮັນຕີ ກີໄດ້ ๖๐-๗๐ ເປ່ອຮັນຕີ

7. ปัญหาจิตวิญญาณ และการเรียกร้องตนเอง

ตอนนี้มีนุழຍ์บ่มีนีธรรมชาติ บ่มีนีหลายรูปแบบ บ่มีนีด้วยจิตวิญญาณก็มี บ่มีนีด้วยเทคโนโลยีก็มี จิตวิญญาณที่เห็นต้นไม้มีเป็นเงิน เห็นอะไรเป็นเงิน อันนี้สำคัญ ตอนนี้แม่น้ำตายด้วย โรงงานก็มี แม่น้ำตายหมดเลย แม่น้ำพอง ที่จังหวัดขอนแก่น ไปดูแล้ว โรงงานเอาน้ำเสียลง สิ่งมีชีวิตในน้ำบ่แหลกสักอย่าง อันนี้มีนุழຍ์เป็นคนทำ ถ้าเป็นอย่างนี้ปัญหาคนรวยคนจน แก็บบ่ได้แล้ว บ่มีรากรถาน เลี้ยงปลาในกระชังก็ทำบ่ได้ เศรษฐกิจพอเพียง กับรู้จะพอเพียงอย่างใดแล้ว บ่แหลก อะไร ตายหมด สิ่งมีชีวิตตายหมด ชุมชนอยู่บ่ได้ เป็นอย่างนี้ คนอยู่บ่ได้แน่นอน หนีลูกเดียว คนบนดอยก็หนีไปอยู่ในเมือง คนที่รากก็หนีไปได้ทุกวัน ไปขายที่หลายแห่ง ไปขายแรงงาน บ่มีอะหังหาย ก็ขายแรงงาน คนบนดอยไปขายแรงงานในเมือง เด็กผู้ชายไปอยู่บ่มีน้ำ เด็กผู้หญิงก็อยู่ร้านอาหาร ห้างหุต้าพ่อแม่ อยู่บ้านเกรนิดหน่อย พอไปอยู่ในเมือง ทิ้งเอาให้กลับไป เด็กเจนมาก็เที่ยวคราฟโอเกะ ร้านอาหาร กินเหล้า ร้องเพลง ผู้หญิงก็ซื้อันนั้นอันนี้ เที่ยวบ่หนี เที่ยวไปเที่ยวมากก็พบหนุ่ม เอาไปเอามา ผู้ชายก็เสีย ผู้หญิงก็เสีย เสียไปเลย ยุ่งอย่างนี้ เรื่องต่าง ๆ พันกันอย่างนี้

ปัญหาเกี่ยวกับคน พูดยาก แก้ยาก เป็นเรื่องใจ ถ้าใจดี ใจมีศิลธรรม อันนี้ง่าย เดียววันนี้ในคุณแพ้หัวใจอย่าง แพ้วิทยาศาสตร์ แพ้เทคโนโลยี แพ้แบบไม่มีเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น คนบ้าได้นั่นถือความดี นับถือวัตถุ นับถือรดยนต์ นับถือบ้าน รดยนต์เอาไว้ใส่ของ เอาไว้ป่าที่นั่นที่ ก็ปิดกอดอย่างนี้ คิดเป็นหน้าตา รถเก่งดีกว่ารถปิกอัพ คนแพ้แบบนี้ ธรรมชาติก็ดี ทรัพยากรก็ดี มีปัญหาແນ່นอนอย่างป่าไม้ เมื่อก่อนเป็นป่าใหญ่ เมื่อเทคโนโลยีดีขึ้น ถนนดีขึ้น ตันไม่หมด ปาก็หมด อย่างป่าในน้ำก็เหมือนกัน ถ้าเข้าค่อย ๆ หา กิน ปลาก็คงบ่หมดไปอย่างนี้ อันนี้ชัดเจน อย่างประมงพื้นบ้าน กับเรือปลากระตัก เปิดไฟฟ้า ส่องลงในทะเล จับปลาทั้งหมด ปลาเล็กปลาใหญ่จับหมด เขาดูกันพื้นรองประมงพื้นบ้าน บอกว่าจับปลาแบบนี้ ทะเลนิบหายແน່นอน ทะเลตายเลย หมายความว่า สิ่งมีชีวิตในทะเลตายหมด ถ้าทำมาหากินแบบนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างปีศาจ สมัยนี้มีวิธีการ ใช้เทคโนโลยี บางคนก็ใช้ไฟฟ้าซื้อตปลา บางคนก็ใช้ยาเบื้อง ทำอย่างนี้ ในที่สุดก็ฆ่าตัวเองนั่นแหละ

ເຫກີນປາ ວິສູງສາມປາ ກີ່ໄສ່ເຂົ້າໄປໃນທ້ອງ ເມື່ອທະພາກຮລາຍ ຈ ເສີຍໄປ ໃນທີສຸດຕົວເອງ
ບມື້ອາຫາຣ ບມື້ອະໄໄສທ້ອງ ກີ່ຕາຍໄປແນ່ນອນ ທຸກວັນນີ້ແມ່ນໜໍາເຈົ້າພະຍາ ແມ່ນໜໍາປຶງນີ້ ຈະກຳໃຫ້ນໍາທະເລ
ຕາຍ ເມື່ອທະເລຕາຍ ປລາກີ່ຕາຍ ມາຍທ້ອງ ເຫກີ່ໜາຍທ້ອງເໝື່ອນກັນ ພຸດອຍ່າງນີ້ ເປັນອົງຄ່ຽວມ ເກີ່ຍາ
ຂົ້ອງກັນ ແມ່ນໜໍາປຶງກັບທະເລອັນເດີຍກັນ ແກ່ກັນນີ້ໄດ້ ທະເລອຍທີ່ກາກໄດ້ ຄົນບັນດອຍນາງຄົນ ກົນໆເຄຍ

ทุกวันนี้ คนบ่ค่อยคิดเท่าได บ่ค่อยคิดเป็นองค์รวม บางคนมีโรงพยาบาล เป็นเจ้าของโรงพยาบาล ปคิตอ่ายอื่น ปคิตถึงคนอื่น ปคิตถึงสิ่งมีชีวิตอื่น ทำอะไรง่าย ๆ กิตเอาไว้รักษาเดียว ทำโรงพยาบาล บ่ทำบ่อแก่น้ำ บ่อกักน้ำ ใช้น้ำจานเน่าเสียแล้ว กีปล่อยลงแม่น้ำ ในที่สุดแม่น้ำตาย อันนี้เห็นชัดเจน ปี ๒๕๓๘ เขาไปเยี่ยมพื้นท้องอีสาน ที่อุบล ที่ขอนแก่น ไปดูแม่น้ำมูล แม่น้ำพอง โรงพยาบาลปล่อยน้ำเสียจนแม่น้ำตายเลย ในที่สุดเมื่อสิ่งมีชีวิตทั้งหลายตาย เป็นอย่างนี้ แน่นอนที่สุด คนอีสานต้องตาย แม่น้ำตาย คนก็ตาย วิญญาณก็ตาย คนมีชีวิตอยู่บ่ได อยู่ได้อย่างไร กุ้ง ปลาดองอยู่บ่ได คนจะอยู่ได้อย่างใด เป็นอย่างนี้ คนก็หนีรักษาเดียว หนีมาอยู่กรุงเทพฯ ก็มี บางคนก็หนีมาอยู่ภาคเหนือ ที่เชียงราย ก็มีพื้นท้องอีสานเยอะ บางคน บางหมู่บ้านก็มาร่วมต่อสู้เรื่องป่าชนชนาด้วย

เรื่องย่างนี้ คนท้องถิ่น ต้องทำความเข้าใจท้องถิ่นของตัวทุกระดับ ต้องเข้าใจความคิดความเชื่อของผู้พันธุ์ตัวเอง ทำความเข้าใจกับพื้นที่ของตัวเอง บ่ใช่เข้าใจธรรมชาติ ต้องเข้าใจ ละเอียดครุ่นเครียด รู้เรื่องคืนเรื่องน้ำ รู้เรื่องสิ่งต่าง ๆ อย่างไหนเป็นอย่างไร อญุบันดอยก็ต้องรู้เรื่อง ป่า ป่ามีกือย่าง ในป่ามีอะไร อยู่ทະเลก็ต้องรู้เรื่องทະเล รู้เรื่องปลา รู้เรื่องสิ่งมีชีวิตในทະเล คนในที่ รับก็ต้องรู้เรื่องที่รับ รู้เรื่องน้ำ สิ่งมีชีวิตในน้ำ เพราะทรัพยากรธรรมชาติ มีตั้งแต่บันดอย มีลุ่มน้ำ มีในทະเล ธรรมชาติที่ไหนก็ต้องมีอนกันหมด ขึ้นอยู่ที่น้ำก็ต้องขึ้นอยู่ที่น้ำ ก็ต้อง ที่สำคัญ หมู่ญาจะคุ้ม เจดีย์ได้การได้อย่างไร เข้าใจอย่างไร บางทีตัวเองบ่มีอะไรซักอย่าง บ่รู้อะ ไรซักอย่าง ได้แต่ไปโทยคน อื่น อย่างนี้ปัญหาเก็ไขบ่ได้ ถ้ารู้ว่าตัวเองมีอะไร รู้อะไร ปัญหาต่าง ๆ ก็แก้ไขได้ เรื่องนี้คุณจน ต้องต่อสี ต้องเรียกร้อง เรียกร้องคนอื่นบ่ได้ ก็เรียกร้องตัวเองก่อน เรียกร้องให้ตัวเองเข้าใจ

8. นิทาน : ความโลภ และความต้องการเอาเปรียบ¹

ปัญหาของมนุษย์ ต้นเหตุจริง ๆ คือ ความโลภ ความอยากເຕາມເປົ້າບົນອື່ນ ถໍາໃຈນີ້ ความໂຄງການດີເລີຍ ອຍາກເຕາມເປົ້າບົນອື່ນນີ້ດີເລີຍ ກີ່ເປັນປັນຫາແລ້ວ ບໍ່ໄຊປັນຫາຮຽນດາ ເປັນປັນຫາ

1 หัวข้อนี้ ส่วนหนึ่งเรียนรู้จากการสอนนักเรียนชั้นประถมปีที่ ๕ และปีที่ ๖ โรงเรียนบ้านหนองเต่า ชั้นพัดถึงอนิ จะไปสอนในทุกบ้านวันพุธสุดสัปดาห์ วิชาที่พัดถึงอนิและคณะรับผิดชอบจะเกี่ยวข้องกับหลักสูตรท้องถิ่น ๒๐ เปอร์เซ็นต์

ที่ยุ่งที่สุด วุ่นวายที่สุด ยุ่งจริง ๆ ยุ่งบ้าสิ้นสุดด้วย เรื่องความโลก เรื่องความอยากรเอาเปรียบคนอื่น ในพื้นท้องคนปากกระซูอสำกัญมาก เรื่องนี้คืนແຕ่าคนแก่เล่าไว้

เดิมที่เดียวมีนา ๒ นาง ชื่อ หน่อ ตา โซ แปลว่า นางเก็บ กับ หน่อ และ กວอ แปลว่า นางเปียด ๒ คน เป็นเพื่อนกัน ทำไร่ไกลักษณ์ ช่วยกันไปช่วยกันมา ครั้งหนึ่ง นางเปียดไปอาภัย (ลงแขก) นางเก็บ พอตอนเย็น ๔-๕ โมง ก็กลับบ้านทุกวัน ครบ ๗ วัน นางเก็บก็ไปใช้หนืนางเปียด ทำไป ๒-๓ วัน นางเปียดก็เกิดความคิดขึ้นในใจ ถูจะเอาเปรี้ยบนางเก็บได้อย่างไร !! pragti ๔-๕ โมงเย็น นางเปียดก็กลับบ้านแล้ว แต่วันนี้คิดแล้ว บ่ายอมกลับเลย ต้องการถางหญ้าอีก พอนางเก็บบอกว่า นางเปียดเขี้ย ! ดึกแล้ว กลับบ้านนะ ไม่เห็นอะไรแล้ว ทำงานบ่ได้แล้ว นางเปียดก็ตอบว่า ยังบ่ดึก เด็ก ๆ กำลังเล่นกันอยู่ พอดีกลง เดือนก็แจ้งเต็มฟ้า นางเก็บก็ยกกลับบ้าน ไปพุงข้าว กินข้าวเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ก็เรียกร้องจะกลับบ้าน นางเก็บเรียกร้องมากเข้า นางเปียดก็บุดเข้าไปกอหญ้า แล้วส่งเสียงร้องตะโกนเหมือนเสือ โวย ๆ ๆ ๆ

ปรกตินางเก้ง ก็กลัวเสืออยู่แล้ว ก็ร้อง กลัว ๆ ๆ ก็วิงหนี ๆ หนี กลับบ้าน วิ่ง ๆ ๆ วิงไป
บ่ดูอะหยังสักอย่าง วิ่งไปโคนใส่ฟิกเขียว ฟิกเขียวก็กลิ้งไปโคนใส่ตันงา พอดีໄก่ป่ากำลังหาเกิน
เม็ดงา ที่หล่นลงดิน ฟิกเขียวกลิ้งใส่ตันงา เม็ดงาก็แตก กระเด็นใส่ตาໄก่ป่า ໄก่ป่าเจ็บตา ก็ตกใจ ก็
บินไปเรื่อย พอดีมีไม้ไผ่แห้ง ห้อยบนหัวล่องต่องแต่ง ใกล้จะตกอยู่แล้ว ໄก่ป่าบินไปเรื่อย ดูอะไรไม่
เห็น ก็บินชนต้นไผ่ พยายามจะเกาะต้นไผ่ ต้นไผ่ก็หล่นลงดิน พอดีมุ่นห่ากำลังเลี้ยง หาเกินหนู ต้น
ไผ่ก็ตกใส่หลัง หลังงูห่าก็หัก พอหลังหัก เจ็บหลังด้วย ตกใจด้วย ก็เลือยไปเรื่อย เลือยเข้าใส่รังหนู
ป่า หมูป่านอนอยู่ในรัง พอถูกงูห่าเลือยใส่อย่างบู้รู้ตัว ตกใจ ก็กระโดดวิ่งไปเรื่อย รังหมูป่าทำอยู่
ในป่ากล้ำย หมูป่าวิ่งไปเรื่อย บ่ดูให้ดี ก็วิงไปชนต้นกลัวยตันหนึ่ง ต้นกลัวยนั้น ก็หัก ไปทับใส่เจ้า
ผึ้น้ำ กำลังหาเกิน พอต้นกลัวยทันใส่ เจ้าผึ้น้ำก็ตาย

แม่เจ้าพิน้ำ ออยบันฟ้า นาน ๖-๗ วันแล้ว บ่าเห็นลูกกลับมา กีลงมาดู กีเห็นลูกตาย โดยต้นกกลวยทับ กีถามต้นกลวยว่า ทำไม่ทับลูกเสาตาย ต้นกลวยก็ตอบว่า เขาดอยู่เฉย ๆ พิวอ่อนบาง ต้นกอ่อน ในกืออ่อน พอดีหมูป่าวิ่งใส่ เสาเกลี้นไป บ่าได้ตั้งใจ อันนี้ต้องไปถานหมูป่าซี แม่เจ้าพิน้ำกีไปถานหมูป่า ทำไม่ ! หมูป่าวิ่งใส่ต้นกลวย หมูป่าก็ตอบว่า เเสานอนในรังดี ๆ ภูเห้ากีเลือยใส่ที่นอนเสานอนหลับอยู่กีตกใจ กระโดดไปเรื่อย วิ่งไปเรื่อย บ่าได้ตั้งใจ ไปถานภูเห้าซี ! แม่เจ้าพิน้ำกีไปถานภูเห้า เอ !!! ภูเห้า ทำไม่เชօเลือยเข้าไปในรังหมูป่า ภูเห้ากีตอบว่า จริง ๆ เสากลัวหมูป่าจะตายออยแล้ว หมูป่าชอบกินเสาน้อย ๆ ต้นไไฟซี ! ตกใส่จนหลังเสาหัก บังคับหลังก็บ่าได้ ต้องเลือยไปเรื่อยไปเทื่อย เสาบตั้งใจ ไปถานต้นไไฟซี แม่เจ้าพิน้ำ กีไปถานต้นไไฟ ต้นไไฟกีให้ไปถานไก่ป่า พอดแม่เจ้าพ

ນໍ້າໄປຄາມໄກ່ປ່າ ໄກ່ປ່າກີໃຫ້ໄປຄາມເມືດຈາ ເມືດຈາກີໃຫ້ໄປຄາມຟິກເຈີຍວ ພອຄາມຟິກເຈີຍວ
ຟິກເຈີຍກີໃຫ້ໄປຄາມນາງເກັ່ງ ພອຄາມນາງເກັ່ງ ນາງເກັ່ງກີໃຫ້ໄປຄາມນາງເບີຍດ ພອເປັນອ່າງນີ້ ນາງເບີຍດ
ຮູ້ຕັ້ງແລ້ວ ກີ່ກລວ ມີໄປໜ້ອນອູ່ໃນຄໍາ

ຄໍານີ້ພິເສຍສັກນ້ອຍ ປາກຄໍາແຄນ ເປັນຮູ້ລຶກໄປໃນກູ່ເຂາ ຂ້າງໃນໃຫຍ່ ປາກຄໍາແຄນ ໄກຣເຂົາໄປກີ
ບໍ່ໄດ້ ສັກວ່າທັງໝາຍກີປະໜຸມກັນໜ້າຄໍານັ້ນ ພອດີບຮົວເຄນນີ້ ນາງປູ່ ກັບລູກກຳລັງທາກິນອູ່ທີ່ນັ້ນ ແມ່ເຈົ້າ
ຜົນ້າກີຂອ້ອງໃຫ້ນາງປູ່ ໄປຄາມນາງເບີຍດວ່າ ທຳໄນ້ທີ່ໄປອູ່ໃນຄໍາ ນາງປູ້ຕັ້ງໃຫຍ່ ເຂົາໃນຄໍາບໍ່ໄດ້ ກີ່ໃຫ້
ລູກເຂົາໄປແທນ ນາງເບີຍດອູ່ໃນຄໍານັ້ນແລ້ວ ກີ່ແປ່ງຕົວເກົ່າເປັນຜູ້ຫຼົງຄົນເຜົ່າ ວັນນັ້ນກຳລັງທອີ້າ ເຫັນປູ່
ຕັ້ງເລີກ ງ ເດີນເຂົາໄປ ກົນກລວ ກີ່ພູ້ດຸກຢູ່ດ້ວຍ ອູ້ກັນໄປຄຸຍນາ ປູ້ຕັ້ງເລີກ ກີ່ຄາມນາງເບີຍດຄົນເຜົ່າວ່າ ແມ່ອູ້ຍ
ເອວເລື້ກງານແຕ່ງມາວ່າ ຄໍາທຳເອວເລື້ກລົງ ແມ່ອູ້ຍຄໍາຈະງານແຕ່ ງ ພອມືກນບອກວ່າ ຄໍາເອວເລື້ກຈະງານມາກ
ນາງເບີຍດກົນບອກວ່າ ເສາທຳເລື້ກລົງອີກີໄດ້ ລຸກປູ້ກົນບອກວ່າ ຈານຈົງ ງ ນາງເບີຍດກີ່ທຳເອວເລື້ກລົງ ງ

ປູ້ຕັ້ງເລີກກົນບອກວ່າ ເອ ! ແມ່ອູ້ຍອູ່ຂ້າງໃນ ມີຄະນະ ເສາດູໄມ່ຄ່ອຍເຫັນ ແມ່ອູ້ຍຄໍາຈະງານມາກນະ ແມ່
ອູ້ຍຄອຍອກມາຂ້າງນອກອີກິນດ ໄດ້ໄໝ່ມ ປູ້ຕັ້ງເລີກອູ່ໄປດ້ວຍ ດອຍອກມາດ້ວຍ ຈນອອກມາເຖິງປາກຄໍາ
ນາງປູ້ຄອຍອູ່ແລ້ວ ອ້າມື່ອຮອຍອູ່ທີ່ປາກຄໍາ ພອນາງເບີຍດອກລົງທີ່ນັ້ນ ກີ່ເອາມື່ອ ຈັບທີ່ເວວານາງເບີຍດທັນທີ
ຈົງ ງ ແລ້ວຄ້ານາງເບີຍດນີ່ທຳເອວເລີກ ແມ່ປູ້ກົນເວວານາງເບີຍດ ໃໄດ້ ພອແມ່ປັ້ງນາງເບີຍດ ມູນົກ໌ຂ່ວຍກັນຕີ
ນາງເບີຍດຈົນຕາຍ ແລ້ວກີ່ເອາເອານາງເບີຍດໄປແກງກົນ ຈັດງານເຕັ້ນຮໍາ ສັກວ່າທຸກຕັ້ງເຕັ້ນຮໍາຮ່າມດ ຍກເວັນສູ່ເຫົ່າ
ສັກວ່າມູນັ້ນ ພຍາຍາມໄຫ້ງ່າເຕັ້ນຮໍາ ຖ່າປອຍາກເຕັ້ນ ເຕັ້ນປົງນາມ ສັກວ່າມູນັ້ນກົນບໍ່ໄດ້ກູ່ເຫົ່າວ່າ ເຕັ້ນຮໍາເຊີ້ງ ງ
ງ່າເຫົ່າວ່າມູນັ້ນໄດ້ກົນບໍ່ໄດ້ກູ່ເຫົ່າວ່າ ຄໍາເສາເຕັ້ນຮໍາແລ້ວ ມ້ານໄຄຮ້າວ່າ ຄໍາໃກ້ຈະງານມາກ
ຫ້ວຽກຂອງໃຫ້ພັນຫລຸດຈາກປາກນະ

ສັກວ່າມູນັ້ນ ກີ່ຮັບປາກ ສູ່ເຫົ່າກີ່ເຕັ້ນຮໍາ ເຕັ້ນໄປເຕັ້ນນາ ຕັ້ງລິ່ນ (ຕັ້ງກິນມດ) ຖນໄມ່ໄຫວ ກີ່ຫ້ວຽກ
ອອກມາ ພອຫ້ວຽກ ພັນຫລຸດຈາກປາກນະແລຍ ກີ່ໄປບ່ອຮ້ອງໃຫ້ງ່າເສີ່ຟັນໄຫ້ໄໝ່ ຫ້ວຽກ ຕ ຄຣິ່ງ
ພັນກີ່ຫລຸດ ຕ ຄຣິ່ງ ພອຕັ້ງລິ່ນຫ້ວຽກເອິກຄຣິ່ງທີ່ ۴ ສູ່ເຫົ່າໂນໂທ ບ່ອຍອມໄສ່ຟັນໄຫ້ຕັ້ງລິ່ນອີກ ເດີຍນີ້ຕັ້ງລິ່ນ
ຈົງບໍ່ມີຟັນ ປາກຈິງຍາວ ງ ຍື່ນອອກມາ ສ່ວຍລູກອີດ ມັວແຕ່ວ່າຍື່ນ້າເລັ່ນ ຂອບໄປອູ່ໃນຮູ້ທີ່ໄຫນບັງ ມາຫ້ ບໍ່
ທັນໄດ້ກິນນີ້ອ່ານາງເບີຍດ ຄນອື່ນກິນແກງເນື້ອນາງເບີຍດຈົນນະມຸດແລຍ ແລ້ວແຕ່ນໍ້າ ລູກອີດໄດ້ກິນແຕ່ນໍ້າ
ແກງ ຖຸກວັນນີ້ຄູ່ໃຫ້ດ ງ ທີ່ທ່ອງລູກອີດ ມີແຕ່ນໍ້າທ່ານັ້ນ ສ່ວນຕິກແຕນຕຳຂ້າວ ມາຫ້ແມ່ອືນກັນ ເພຣະວ່າ
ເອາແຕ່ເທິຍວ ບ່ອຍູ່ເປັນທີ່ເປັນທາງ ກີ່ໄດ້ກິນແຕ່ກະຊຸກ ກົນໄປກິນມາ ກະຊຸກບານາງເບີຍດ ໄປຕົດອູ່ທີ່ຄອ
ເອາອືກກົນໄດ້ ຖຸກວັນນີ້ຄົດຕິກແຕນຕຳຂ້າວ ຄອຍວ່າເມື່ອືນກັນກະຊຸກບານາງເບີຍດ

ອັນນີ້ເປັນນິທານ ຄໍາວ່າກັນຈົງ ງ ເຮື່ອງເລ່ານີ້ ເປັນເຮື່ອງສອນເດີກ ເມື່ອກ່ອນຄົນເຜົ່າຄົນແກ່ຈະນັ້ນ
ເລົ່າໃຫ້ລູກຫລານຟິກທຸກຄືນ ເດີກ ງ ພັງໄປທຸກຄືນ ກີ່ຈະຮູ້ວ່າອະຫຍຸດົບດືດ ອ່າງນິທານເຮື່ອງນີ້ ເປັນເຮື່ອງ

ความโลก ความต้องการเอาเปรียบคนอื่น นางเบียดต้องการเอาเปรียบนางเกง พอก็เดาเปรียบ ปัญหาเกิดขึ้น พอปัญหาเกิดขึ้น ก็กระทบกันไปเรื่อย ยุ่งกันไปหมด ถ้าคน渺渺อย่างนั้น กิตอาเปรียบ กิตอาความโลก ก็ทำให้เกิดปัญหา คนอื่นก็มีปัญหา ตัวเองก็มีปัญหา เด็ก ๆ รู้อย่างนี้ ก็ค่อย ๆ ปรับจิตปรับใจตัวเก่า เรื่องที่โลกก็ได้ เรื่องต้องการเอาเปรียบคนอื่นก็ได้ ถ้าเกิดขึ้นในใจแล้ว ยุ่งแย่งกัน คนแต่คนแก่ปากจะย่อ เมื่อก่อน พยายามสั่งสอนลูกหลาน สั่งสอนเด็ก ๆ ในเรื่องนี้มาก เดียววันเด็กเรียนหนังสือ ก็ยุ่งหน่อย

9. ความรู้ : ความรู้แรง และธรรมชาติ

สมัยก่อน渺渺คิดว่า คนที่นั่งเครื่องบิน คนบินเครื่องบิน เป็นคนมีความรู้ เป็นคนฉลาด ตอนที่ไปลองคอน ต้องนี่เครื่องบิน ๑๕ ชั่วโมง เครื่องบินล้อยอยู่บนท้องฟ้า นึกว่า จะได้กินอาหารแปลงน้ำเหมือนบ้าน渺渺 ที่ไหนได้ คนหมูน้ำกินไก่ กินหมู กินผักสด ครอบเบนี่ ลูกสุกิน เหมือนบ้าน渺渺เลย อันนี้จะบอกว่าฉลาด ก็ปิใช่ ก็กินเหมือน渺渺 จากลองคอนไปที่รัฐฟลอริดา อเมริกา (Florida State, U.S.A ผู้เรียนเรียง) จะไปอเมริกาใต้ เครื่องบินไปเวลสานามบินที่ฟลอริดา ถึงเวลา กินข้าว ที่นั่นเจ้าหน้าที่ก็ให้กินปลา กินผัก ของหมูนี่ ก็เหมือนปลา เหมือนผักบ้าน渺渺 คิดฉลาดแล้ว ฝรั่งที่คิดว่าฉลาด คิดว่าเก่ง แท้จริงแล้วไกด์ฉลาด ฝรั่งกินปลา กินไก่เหมือนคนบันดอย

คิดดูดี ๆ แล้ว คิดว่า คนฉลาดสัน ๆ จะมีเยอะ ที่ประเทศอินเดีย จีน และประเทศไทยร่วมหลายประเทศ แข่งกันสะสมระเบิดนิวเคลียร์ประมาณว่ามี ๑,๐๐๐ กว่าลูก ถ้าระเบิดพร้อมกัน โลกก็จะถูกทำลายในเวลาถึงนาที ทุกวันนี้ คน渺渺สร้างสารเคมี สร้างห่ายสิ่งห่ายอย่าง ที่ทำลายโลก ทำลายธรรมชาติ อย่างสารเคมี อันนี้อันตรายมาก ไปที่ไหนก็เห็นแต่สารเคมี ไปบ่นดอยก็เห็นสารเคมี ไปที่ลุ่มน้ำก็เห็น พอกลางว่า ไปเอาที่ไหนมา ชาวบ้านก็บอกว่าไปซื้อมาจากร้านในเวียง พอกลางร้านในเวียง ก็บอกซื้อมาจากบริษัทที่กรุงเทพฯ พอไปตามที่กรุงเทพฯ ก็บอกมาจากบริษัทใหญ่ บางบริษัทเจ้าของอยู่ต่างประเทศโน่น อยู่อเมริกา อังกฤษ เยอรมัน อันนี้เป็นปัญหาหลายขั้น หลายชั้น เกี่ยวข้องกันทั้งหมด ที่แน่ ๆ นักวิทยาศาสตร์ก็ได้ ฝรั่งก็ได้ คนไทยก็ได้ ที่สร้างสิ่งหมูนี่ บ้านฉลาดเท่าใด สร้างนิวเคลียร์ สร้างสารเคมี ทำลายโลก ทำลายตัว ว่าไปแล้ว อาจจะจ่าวาย ๆ ก็ได้

เดียววันเด็กนรุ่นใหม่ บรู๊ฟ อะ ไรเป็นธรรมชาติ อะ ไรบใช่ธรรมชาติ กินไก่ ก็เป็นไก่ที่ซื้อจากในเวียง กินไก่ก็เป็นไก่ในเวียง ไก่บันดอยร้อย ๆ บ้าได้กินแล้ว พ่อแม่ เลี้ยงไก่เลี้ยงหมู ตัวอ้วน ๆ งาม ขายให้พ่อแม่หมาด ไปซื้อปลาเน่า ปลากระป่องกิน ครอบครัวเป็นอย่างนี้ ก็บอกว่าใจแล้วว่า ไก่บ้าน渺渺 ไบบ้าน渺渺ร้อย ดีที่สุด ดีมากกว่าไก่ที่ซื้อจากเวียง เลี้ยงอาหาร เลี้ยงสารเคมี คิดบ่อ ก็แล้ว คิดได้อย่างเดียว เนื้อไก่ก็ได้ ไข่ไก่ก็ได้ เนื้อหมูในเมืองนี้ร้อย ยังบ้า ที่อ่องกง ไก่เป็นผึ้งบ้าพิบูล

แล้ว กินไก่ แน่นอน ก็มีโอกาสเป็นผีบ้าฝืนอเมื่องไก่ อันนี้อาจจะเป็นได้ วัวกีเเมื่องกัน ที่ลองดอน ฝรั่งว่าเป็นเมืองที่เจริญที่สุด พัฒนาวัว พัฒนาไปพัฒนามา กล้ายเป็นวัวผีบ้าฝืนอ เรื่องนี้ ทะเลกันเกือบจะตาย ฆ่าวัวทึงบะรุกี้ล้านตัว สมัยนี้คนที่ชอบกินไก่ กินวัว บ'ได้กินเนื้อไก่ เนื้อวัว ตามธรรมชาติ กินสารเคมี กินปุ๋ยกินยา อย่างนี้โอกาสที่จะเป็นผีบ้าก็มีด้วย

คิดอย่างนี้ บางทีก็คิดถึงคนเพ่าคนแก่ คิดถึงความรู้ คิดถึงบทกลอน ความจริงแล้ว คนเพ่าคนแก่ป่าจะมีความรู้เรื่องอะไร ความรู้นี้อยู่ในบทกลอน สมัยก่อนความรู้นี้สอนกันที่งานศพงานแต่งงาน สอนที่พิธีเลี้ยงผึ้บ้านผูกมือ ไปในป่า นั่งคุยกันก็มี เมื่อก่อนผู้หญิงบางคนที่ชอบเก่ง ๆ เรียกว่า “หมื่อ โซ” ที่บ้าน ตอนกลางคืน ผู้หญิงสาว ก็ไปแคร่เย็บผ้า ห่อผ้า จักตอก ก็ถามด้วย คุยด้วย มือก็ทำงานไป ปาก หัวสมองก็เรียนไปด้วย งานแต่งงานนั่งชักกันเป็นวง อันนี่คุณที่บูรู้ ก็จะรู้ด้วย บางทีไปเดินแคร่ป่าแคร่ดอย ไปเก็บเห็ด เก็บผัก บุดหน่อไม้ หัว ผู้ชายก็ได ผู้หญิงก็ได ก็ชอบสุดหัวใจสุดดอย บางครั้งผู้หญิงกับผู้ชาย เดินเข้าป่ามาคนละข้าง มีหัวใจอยู่กลาง สองฝ่ายก็ชอบโต้กันไปโต้กันมา บางทีเด็กหนูสาว ไปเลี้ยงควาย ฝนตกบ่หด ออกไปไหนบ่ได ต้องนั่งรอไฟในห้องกลางทุ่ง บางทีห้างนาอญี่ปุ่น ใกล้กัน เด็กเลี้ยงควายแบ่่งหนูซื้อโต้กันก็มี

10. ความรู้ และชีวิต : การสั่งสอนลูกหลานของครอบครัว²

เรื่องสอนเด็ก ส่วนใหญ่แล้วจะสอนที่บ้านด้วย เมื่อก่อนคนເผ่าคนแก่สอนลูกหลาน จะสอนตอนกินข้าว คนເผ่าคนแก่บอกว่า ถ้าสอนตอนกินข้าว เด็กกินข้าวด้วย กินคำสอนด้วย ทีนี้พอเด็กโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว เด็กก็จะบ่นลืม เด็กจะจำได้ดี ที่สำคัญต้องสอนจากสิ่งที่เด็กเห็นชัด ๆ อย่างสอนจากการเปรียบเทียบกับ อวัยวะของไก่ พ่อแม่ไก่กิน ๑ ครั้ง ก็สอน ๑ ครั้ง อย่างเด็กที่นิสัยแข็งกระด้าง ป้ออ่นน้อมน้อมน ก็คิดว่าตัวเองเก่ง คนເผ่าคนแก่ก็จะสอนว่า

1. หัวไก่ มีทรงอนอยู่ข้างบน คิดว่าอยู่สูง บ่ายอมลงต่ำ ถ้าคนเราทำตัวเหมือนทรงอนไก่ แน่นอนคนอย่างนี้จะบ่มีใจรับนับถือ บ่มีเสน่ห์ บ่มีความเยี่ยมมาหา บ่มีใครเชื่อถือ เด็กกินหัวไก่บ่ดี เด็กกินบ่ได้
  2. คอไก่ คุ้มเมื่อนบ่ใหญ่ โถง ๆ งอลงแล้วก็ง้อขึ้น คุ้มแข็ง ๆ คนเราเป็นอย่างนี้บดี เด็กกิน คอไก่บ่ได้ กินแล้วคอกจะแข็ง ๆ งอ ๆ นิสัยดีก็จะเสีย พ่อแม่สอนกับพัง คนผ่าคนแก่ สอนกับพัง เป็นคนแข็งกระด้างอันนี้

2 หัวข้อนี้เรียกเรื่องจากการพูดของพระที่joinกับ ชาวปกาภณ์และชาวคณะใน ประเทศไทย ซึ่งมาอบรมในโครงการฯ ศาสตร์ชุมชน ที่สูนซีกอบรمانวิทยาลัยครุศาสตร์ พร้อมกันนั้นก็ได้มหาปูคุยเลกเปลี่ยนกับ พระที่joinในช่วงเวลาปี ๒๕๔๗

3. ปีกไก่ ห้ามบ่ให้เด็กกิน เพราะปีกไก่ไข่บินหนี หนีไปที่นั่นที่นี่ ตกใจนิดหน่อยก็หนี หนีอย่างเดียว บ่ใช้สมอง บ่ใช้ปัญญา เด็กกินปีกไก่บ่ดี
4. แข้งไก่ เด็กกินบ่ได้ แข้งไก่ใช้เดินไปเดินมาก เด็กที่กินแข้งไก่จะเป็นคนชอบเที่ยว ชอบโนย ที่สำคัญชอบเอาเปรียบคนอื่น เอาเปรียบเพื่อนฝูง บ่ชอบทำมาหากิน ที่ใช้กำลังแรงงานตัวเก่า ไก่ใช้แข้งเขี่ยหากิน บางตัวกินอย่างเดียว เด็กกินแข้งไก่บ่ดี
5. ตุ๊ดไก่ เด็กกินบ่ได้ ตุ๊ดไก่ดื่นบ่หยุด ดื่นกระดูกกระดึกตลอด เด็กที่กินตุ๊ดไก่ ปากจะดื่นเอง เป็นคนพูดไปเรื่อยไปเทื่อย ชอบนินทาคนอื่น ปากบ่ดี
6. ตับไก่ เด็กจะเป็นคนบี้เกียจ บ่ชอบทำการทำงาน
7. กระเพาะไก่ เป็นก้อนเนื้อหนา ๆ เด็กกินแล้วจะเป็นคนหูหนنا ไม่เชื่อฟังคนเฒ่าคนแก่ ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ไม่รู้ความคิดความชั่ว เด็กกินบ่ได้
8. ไส้ไก่ ถ้าเป็นหงษ์ทองฝ่ายบดี ถ้าเป็นชายจักตลอดบดี บ่เป็นเส้น
9. ไตไก่ กินแล้วใจง่าย ใจบ่หนักบ่แน่น
10. ไข่ค้างรัง ไข่ไก่ที่แม่ฟิก บ่ออกรถูก ห้ามกิน ถ้ากินแล้วดื้อด้าน บ่เชื่อฟังพ่อแม่

คำสอนอย่างนี้สำคัญ สอนเปรียบเทียบอย่างนี้ เด็กเห็นชัดเจน เด็กรู้จักไก่ รู้ว่าไก่เป็นอย่างไร เด็กกีรู ถ้าสอนเด็กอย่างนี้ เด็กก็จำได้ ก็ค่อย ๆ รู้ อันไหนดีอันไหนบดี จริง ๆ แล้ว การสอนลูกหลานของคนปกาภณฑ์ มีหลายแบบ หลายวิธี อย่างความรู้ที่ลึกซึ้ง ที่ต้องสอนคนให้สามัคคีกัน ให้รักใคร่กัน ช่วยคุ้มครองดูแลชีวิตกัน ก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง มีรูปแบบ มีวิธีต่างไป

11. บทซอ : ความรู้เรื่องชีวิต และธรรมชาติ³

เรื่องบทซอ บทกลอน ในหมู่พื้นบ้านปกาภณฑ์อีอีเป็น “ต้นความรู้” ก็ได้ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในโลก คนเฒ่าคนแก่ ทำเป็นบทสอนบทกลอนหมวดแล้ว เรื่องบนดินบนฟ้า เรื่องนกหนู เรื่องคน ทุกรื่องทุกรามมีอยู่ในบทซอหั้งหมวด

เรื่องนี้ คนเฒ่าคนแก่เล่าเป็นนิทานว่า สมัยเมื่อไดกีบ่รู้ คนปกาภณฑ์ บ่รู้บทซอ บ่มีโทรศ้อไดสักคน มีวันหนึ่ง ผู้ชายคนหนึ่ง ไปปะอ่าว

“กอ แหล่ เดอ เดอ ก่อ แหล่ เดอ เดอ ดอ ดี เออ ดอ ดี เออ”

³ หัวข้อนี้เรียนรู้จากการพูดคุยกันในช่วงระหว่างการเดินป่าในเขตชายแดนไทย-พม่า ด้านตำนานแม่กี ห้วยตันนุ่น อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยใช้เวลาเดินทาง ๓ วัน ๒ คืน นอนค้างกลางป่า ๑ คืน

ແປລວ່າ ກະຕົງ ດັ່ງ ກະຕົງ ດັ່ງ ເປັນເຄື່ອງໃຊ້ຂອງຜູ້ໜູງ ຜູ້ໝາຍຄົນນີ້ຈອຍ່າງນີ້ຕລອດວັນຕລອດຄືນ ມີຜູ້ໝາຍອີກຄນໜຶ່ງ ໄປດູຜູ້ໝາຍຄົນນີ້ແລ້ວ ກີໄປຄາມ “ເຮືອທໍາຍ່າງໄຣ ທຳໄມເຮືອຈອກເກິ່ງແຕ່ເກິ່ງວ່າ” ຜູ້ໝາຍຄົນນີ້ກີ່ຕອບວ່າ “ເຮອນບໍ່ເຫັນຫີ້ອ ນັ້ນ ! ຜູ້ໜູງໃຊ້ກະຕົງຝຶດຂ້າວອູ່ຢູ່ນັ້ນ ກະຕົງເປັນເຄື່ອງມີອົຜູ້ໜູງ ຝຶດຂ້າວ ເສັກ໌ຈອຍ່າງນີ້ນັ້ນ”

ผู้ชายคนนี้ก็คิด เอ ! พะตีนั้น เห็นกระดังฝาข้าว ก็ชูได ซอเพลงเดียว คนอื่นก็เล่าลือว่า
พะตีนี้ ซอเก่งขนาด ซอเก่งแต่เก่งว่า ผู้ชายคนนี้ ต้องการซอเก่ง ก็เดินทางไปเรื่อย เดินไป ๆ ก็เจอ
เต่าตัวหนึ่ง ก็จับเอาเต่าແບวนไว้ที่ไม่ไฟ คิดว่า จะกลับมาเอาก็หลัง พอดีตอนนั้นเป็นกลางคืนเดือน
มีด ผู้ชายคนนี้ก็ชูว่า “ฟ้าเอี้ย แจ้งไว ๆ เต็อะ จ้ายจะกลับไปกินແກงข้าวเบื้องเต่า”⁴ พอซออย่างนี้
คนอื่นก็บอกว่า ผู้ชายคนนี้ หยังมาซอเก่งแต่เก่งว่า มีชื่อเสียงคนรู้จักไปทั่ว คร ๆ ก็พูดว่า ผู้ชายคน
นี้ซอเก่งอย่างนี้ บ่เคยไดยินเลยในชีวิตของเขา

ผู้ชายอีกคนหนึ่ง ก็มาถาม “เอ ! เธอทำอะไร ทำไม่เชอขอเก่งแต่เก่งว่า” ผู้ชายคนนั้น ก็ตอบว่า “เธอบ่เห็นหรือ เสาจันเต่าແວນໄວที่ต้นไม้ เสาจะเอาไปแกงข้าวເນືອະ ตอนนີ້ເປັນກາລົງ ຄືນ ເສາອຍກິນຂ້າວ ເສາກົບອກໃຫ້ຝ່າແຈ້ງໄວ ຈຸ່າ” ผู้ชายคนນີ້ ຮູ້ແລ້ວ ກີກລັບໄປບ້ານ ຄືນນັ້ນ ພອດີຈັບໜູ້ ບ້ານໄດ້ຕ້ວໜຶ່ງ ກີເອາໄປຜູກໄວໃນຄຸງຢ່ານ ແວນໄວ້ ໜູ້ຄູກຂັງອູ້ໃນຄຸງຢ່ານ ມັນກີເດີນໄປເດີນມາໃນຄຸງ ທີ່ນີ້ຄຸງຢ່ານກີຄືນໄປຄືນມາ ຂາຍຄົນນັ້ນ ເທັນໜູ້ເດີນໃນຄຸງຢ່ານ ກີ້ຈອງວ່າ

“Hayo Deo Deo Hayo Deo Deo Lio Teo Bao Jii Lalai Leor”

แปลว่า “หนูบ้าน หนูบ้าน หนูที่อยู่ในถุง วิ่งไปวิงมา” ขอเท่านี้ปดาย คนก็แห่กันไปดูไปฟัง บอกว่าผู้ชายคนนี้ขอเก่ง ใบ้เก่งจ่าว

เด็กกำพร้าคนหนึ่ง มันคิดว่า เอ ! ทำไม เจ้าบ้านเจ้าเมือง ไคร ๆ ก็แห่กันไป ไปดูไปฟังอะไร ก็ตามเขาไปด้วย ก็ได้ฟังซອ รู้อย่างนั้น ก็เข้าไปถามคนซองคนที่หนึ่ง “เอ ! ทำไมอ้ายมีบุกกลอนอย่างนี้ อ้ายทำอย่างไร” ผู้ชายคนนั้นก็ตอบว่า “คุณนั้น หนุวิ่งไปวิ่งมาในถุงนั้น บ่เห็นหรือ เขาซองจากนั้นแหล่ะ” เด็กกำพร้าก็รู้ อ้อ !!! อย่างนี้หรือ มันก็ไปหาอีกคนหนึ่ง ถามอีก “อ้ายทำไมซองอย่างนี้” ผู้ชายคนนั้นก็ตอบว่า “อ้อ !! เขาไปในป่า เขายกอเต่า เขายกมัดแวงไว้ กลัวจะหนี เขายากกินแกงข้าวเบื้องเต่า เขายกซองอย่างนี้” เด็กกำพร้า ก็ไปถามผู้ชายคนที่สาม ผู้ชายคนนั้น ก็บอกว่า “บ่เห็นหรือ กระดังนั้น ผู้หญิงใช้ฝดข้าว” อ้อ !!! เด็กกำพร้านั้นรู้แล้ว สาเหตุเป็นอย่างนี้

4 แกงข้าวเบื้อง เป็นอาหารชาวภาคใต้อย่างหนึ่ง เป็นแกงผักหลายชนิดปนกัน แล้วเอาข้าวใส่ลงไป แล้วคนให้ข้าวกับผักปนกันจนละ เหมือนข้าวต้มและ ๆ สำหรับชาวภาคใต้อีกอย่างหนึ่งคือ กุ้งแม่น้ำเผา

เด็กกำพร้าคนนี้ กີກລັບໄປບ້ານຕ້າວອົງ ໄປຫາແມ່ອື່ຍ ດາມອື່ຍວ່າ “ແມ່ອື່ຍ !! ພ່ອເຫາຕາຍ ແມ່ເຫາຕາຍ ບໍເຫາຂະຫຍາກໄວ້ຫຼືເຫາກຳ” ແມ່ອື່ຍກີໄປເປີດດູກໆວ່າ ໃນກ່ວຍນັ້ນ ມີຫນ້າໄມ້ ๑ ອັນ ມີລູກໜ້າໄມ້ ๓ ອັນ ມີເຈິນກ້ອນ ກີ ເສົ່ ๑ ກ້ອນ ແມ່ອື່ຍກີເອານອງທັງໝາຍດາໃຫ້ເດີກກຳພຣາ ເດີກນັ້ນກີດາມແມ່ອື່ຍວ່າ “ບໍ່ມີອະຫຍັງອີກແລ້ວຫົວໜ້ອ” ແມ່ອື່ຍນັ້ນກີດີໄດ້ ອ້ອ !! ຍັງມີຜ້າໜ່າຍກີ ๑ ຜື້ນ ເດີກກຳພຣາເຫັນອ່າງນີ້ ໄດ້ອ່າງນີ້ແລ້ວ ກີນອົກແມ່ອື່ຍວ່າ “ແມ່ອື່ຍ ເຫາຈະໄປເຮືອນບທກລອນ ທ່າຍຕໍາຫຬວຸກໃຫ້ດ້ວຍ” ແມ່ອື່ຍກີດາມ “ຫລານຈະໄປເຮືອນທີ່ໄຫນ” ເດີກຄນນີ້ກີນອົກວ່າ “ຍັງບ້ຽ ເຫາໄປດູ ๒-๓ ຄນ ກີບມີອະໄຣນາກ ເຫາຍາກເຮືອນດີກວ່ານັ້ນ” ພອດີ ເດີກຄນນີ້ເຫັນຫນ້າໄມ້ ທີ່ພ່ອົກໄວ້ ກີດີວ່າ ເອ ! ຫນ້າໄມ້ນີ້ ຕ້ອງໃຊ້ໃນປ່າ ຍິງໃນປ່າ ອ່າງນີ້ ຄ້າ ຕ້ອງການເຮືອນແລ້ວ ໄປເຮືອນໃນປ່ານ່າຈະດີ ອູ້ເຫັນມີຜ້າໜ່າຍດ້ວຍ ປຸດຜ້າກີຄຣບ ປຸດຜູ້ໜູງ ປຸດຜ້ໜ້າຍກີຄຣບ ຍັງມີປາຍແຫລນດ້ວຍ ເດີກກຳພຣາກີດວ່າຕ້ອງເຂົ້າໄປຢູ່ໃນປ່າ ພອດີທຳອຍ່າງນີ້ ກີຂອແມ່ອື່ຍໃຫ້ຕໍາຫຬວຸກໃຫ້ອີກ ๑ ແຜ່ນ ກີເອາຖຸກສິ່ງທຸກອ່າງໄສ່ກ່າຍ ເຂົ້າໄປໃນປ່າເລີຍ

ເດີກກຳພຣາເດີນໄປ ๑ ວັນ ๑ ຄືນ ເຫັນຕົ້ນໄມ້ໄຫຍ່ ຮ່ມຮິນດີ ສະນັ້ນນາດໃຫຍ່ກີມີ ນກກົມາຫາກີນທີ່ນີ້ ແມ່ກົມາກີນທີ່ນີ້ ສັຕິວຸກສິ່ງທຸກອ່າງມາຫາກີນ ມາກີນອາຫາດດ້ວຍ ມາກີນນຳດ້ວຍ ດ້ຈະວ່າໄປແລ້ວ ບຣິເວລັນນີ້ເປົ້າຍແໜ່ອນບຣິເວລັນປາງອຸ່ງເມື່ອກ່ອນກີໄດ້ (ບ້ານປາງອຸ່ງ ຕ. ແມ່ສຶກ ອ. ແມ່ແຈ່ນ ຈ. ເຊີຍໃໝ່) ໄປລົງຕົ້ນໄມ້ຕົ້ນທີ່ນີ້ ມັນກີວາງຂອງລົງ ປູ້ຜ້ານອນທີ່ນັ້ນ ມີນກົມວ່ານີ້ ມາກີນພລໄມ້ບັນຫວານກົມວ່ານີ້ຮ້ອງ “ແຈ້ງ ແລ້ ແຈ້ງ ແລ້” ນກອີກຕ້ວໜີນີ້ບິນມາຄົງ ກີຮ້ອງ “ໂຈ້ຈ ລື້ອ ໂຈ້ຈ ລື້ອ” ພອເດີກຄນນີ້ໄດ້ຢືນກສອງຕົວນີ້ຮ້ອງ ກີດີເປັນບທກລອນວ່າ

ກູ່ ໂຈ້ຈ ໂລ ເປ່ອ ກູ່ ແຈ້ງ ແລ້	ກູ່ ແຈ້ງ ແລ້	ພ້າ ລອ ເຈົ້າ ຕ່າ ແລ້
ກູ່ ໂຈ້ຈ ໂລ ເປ່ອ ກູ່ ແຈ້ງ ແລ້	ກູ່ ແຈ້ງ ແລ້	ພ້າ ລອ ເຈົ້າ ເດ່ວ ໂຕີ່

ອີກນ່ານາ ນກເຈືອກກົມາອີກ ກິ່ນໄມ້ຕົ້ນໂພທີຕົ້ນໄທຮ ອູ້ຕິດກັນ ນກເຈືອກ ๒ ຕ້າ ກີໄຕໄປຕາມກິ່ນຕົ້ນໂພທີຕົ້ນໄທຮ ນກຕ້ວໜີນີ້ຮ້ອງ “ກວູ້ອ ກວູ້ອ ກວູ້ອ” ອີກຕ້ວໜີນີ້ຮ້ອງ “ເກ້ວ ເກ້ວ ເກ້ວ” ໄດ້ຢືນອ່າງນັ້ນເຫັນອ່າງນັ້ນ ກີດີເປັນບທກລອນວ່າ

“ໜ່ອ ໂດ່ ກວູ້ອ ເຈົ້າ ແ່ນ ໂດ່ ເຄ ອ່ອ ເຄລອ ສ່າ ເຈົ້າ ແ່ນ ໂດ່ ເດ”

ໝາຍຄວາມວ່າ ເຈົ້າ ແ່ນ ໂດ່ ເຄ ເປັນຜ້ໜ້າຍ ໜ່ອ ໂດ່ ກວູ້ອ ເປັນຜູ້ໜູງ ມາກີນພລໄມ້ ກີກະໂດດໄປກະໂດດມາ ໄນ່ທະເລາກັນ ອູ້ ອີກ ກີເຫັນນກົມວລໄມ້ດ້ວຍ ເດີນໄປເດີນມາດ້ວຍກັນດ້ວຍ ຄີດໄປຄິດມາ ກີດີເປັນບທກລອນ ໂດ້ຕອບກັນອີກວ່າ

“ເຈົ້າ ໂດ່ ເຄ ເຈົ້າ ແ່ນ ໂດ່ ກວູ້ອ ອ່ອ ເຄລອ ສ່າ ເຈົ້າ ແ່ນ ໂດ່ ດອ”

หมายความว่า ນກຜູ້ໜ້າຍ ນກຜູ້ໜູັງ ທາກິນພລໄມ້ ເດີນໄປເດີນນາດ້ວຍກັນ ອຸ່ນດ້ວຍກັນຕີ ເທິນ ໂດ້ ກວ້ວ ນກເຈືອກ ເປັນອ່າງນີ້ ຄິດນທກລອນໄປເຮືອຍຍາວເລຍ ເທິນລົງ ເທິນໜູ ກີ່ຄິດນທກລອນແຍະແຍະເລຍ ເທິນໃບໄມ້ ເທິນຕັນໄມ້ ກິ່ງ ຄິດເປັນນທກລອນໜົດ

ພອດຶງກລາງຄືນ ມີຕື້ກແຕນໜົດໜຶ່ງ ເປັນຕື້ກແຕນກລາງຄືນ ຮ້ອງ “ແຕຣ້ ແຮ້ ແຕຣ້ ແຮ້” ທຸນໄເຮີຍກ ວ່າ “ເພື່ອ ເຫລ່ອ ແບ” ແປລວ່າ ຕື້ກແຕນປັ້ນຝ່າຍ ຕື້ກແຕນຕັວນີ້ ທ່າທາງເດີນເໜີ່ອນ ຜູ້ໜູັງກຳລັງປັ້ນຝ່າຍ ພອ ດີດູໄປບັນກິ່ງໄມ້ ກີ່ເທິນ ໜູຕັວເລີກ ຖ ຕັວນີ້ໄປເອາມເລື້ດຂ້າວເດີນນາ ເດີກນົນີ້ ກີ່ຄິດວ່າ ເລ !!! ຕື້ກແຕນ ປັ້ນຝ່າຍ ຍັງນີ້ໄດ້ສີເສື້ອ ໜູນບໍ່ທຳໄວ່ ຍັງໄດ້ກິນຂ້າວ ເດີກຳພຽນນັ້ນ ກີ່ແຕ່ງເປັນນທກລອນວ່າ

ເດ່ອ ເພື່ອ ແຫລ່ ແບ ເດ່ອ ຂອ ເຊ ເຫຍ່ອ ເດ່ອ ມາ ແວ ອ້ອ ບ່າ ເວົ້າ
ເດ່ອ ເພື່ອ ແຫລ່ ແບ ເດ່ອ ຂອ ບອ ເຫຍ່ອ ເດ່ອ ມາ ແວ ອ້ອ ບ່າ ເວົ້າ

ແປລວ່າ ໜູຕັວເລີກ ໜູໄມ້ທຳໄວ່ ໄດ້ກິນຂ້າວດ້ວຍ ກິນນຳໄປປັງດ້ວຍ ຕື້ກແຕນກິນນຳຄ້າງບໍ່ດ່າຍ ປັ້ນ ຝ່າຍທຸກຄືນ

ນອນໄປນອນນາ ກີ່ເທິນຈຶ່ງຫົກ ເວລາຮ້ອງ ເອາເລື້ອ ເອາປົກຕີຂ້າງໜັງ ເສີຍດັ່ງ ຈີ ໂກ່ໂອ ແຮ້ ຈີ ໂກ່ ໂອ ແຮ້ ຈີ ໂກ່ ໂອ ແຮ້ ເດີກຳພຽວ ໄດ້ຢືນອ່າງນັ້ນ ກີ່ຮ້ອງເປັນນທກລອນວ່າ

ຈີ ໂກ່ ໂອ ແຮ້ ດີ ແກລ ເມື່ອ ມ່ານ່າ ເມື່ອ ມ່ານ່າ ມ່າວ່າ ທີ

ແປລວ່າ ຈຶ່ງຫົກຮ້ອງ ເອາປົກຕ່ອຍໜັງ ບໍ່ໄໃໝ່ເອາຕັວເກ່າຮ້ອງ ເພລອ ຖ ເຫາກີ່ຟັງສຸກຸດີ ເສາຈະລື່ມຕັວເກ່າກີ່ໄດ້”

ເຮືອກຳພຽວ ເທິນທຸກຍ່າງ ກີ່ຮ້ອງເປັນໜ້ອ ເປັນກລອນໜົດ ເທິນໄມ້ໄຟ ກີ່ຮ້ອງເປັນນທກລອນວ່າ

“ຫວ່າ ແກລ ບ່ອ ແກລ ກ່ອ ລ່ອ ແຫວ ຈ່ອ ມ່ານ່າ ອື່ ຈ່ອ ມ່ານ່າ ເອົ້ອ”

ເທິນອະໄຮ ກີ່ແຕ່ງເປັນກລອນໜົດທຸກສິ່ງທຸກຍ່າງ ຈາກນັ້ນກີ່ກລັບບ້ານ ເທິນເຄືອໄມ້ເຄືອຕອກ ແຕ່ງເປັນກລອນໜົດເລຍ ເທິນຕັນໜູ້ອ່າງໜຶ່ງ ກີ່ຮ້ອງເປັນນທກລອນວ່າ

“ແຊ ບ່າ ແຊ ບື້ອ ແກ່ອ ກລື້ ແຊ ກຳ ບື້ອ ແຈ້ ອື່ ອື່ ບຸ ນະ”

ແປລວ່າ ລ້າເຫາເດີນໄປໃນປ້າຫຼູ້ໃນຄມ ເຫາຕ້ອງຮະວັງຫຼູ້ໃນຄມຈະບາດ ເດີກພຽວຄິດເປັນ ບທຂອທຸກລົ່ງທຸກຍ່າງ ເທິນໄມ້ທຸກໃນເທິນໜູ້ທຸກຍ່ອມ ເທິນຕ້ອງທຸກອັນ ມີຄໍາຈອທັ້ງໝົດ ມີນທ ກລອນໜົດເລຍ ຕັນໄມ້ ດອກໄມ້ ກິ່ງໄມ້ ຂອງຂຶ້ນອັນ ມີຄໍາຈອ ມີນທກລອນທັ້ງໝົດ

เด็กกำพร้า นอนในป่า ๗ วัน ๗ คืน กลับบ้านมาถึงแล้ว มีคนตาย ก็ขึ้นไปชօເປັນບຖ້າ ພອຊອຍ່າງນັ້ນ ດນໃນເມືອງເລ່າລືກັນວ່າ ດນນັ້ນໄປເຂົາທກລອນທີ່ໄຫນດີແຕ່ດີວ່າ ມ່ວນແຕ່ມ່ວນວ່າ ຂອດ້ວຍ ເລ່ານຄົນຕຣີດ້ວຍ ເຄົາໄມ້ໄພ່ເປັນຄົນຕຣີ ເຫັນຫນວຍໄມ້ຕກລອນໃນສະຮັ້າ ມ່ວຍຫນີ່ຕກລອນດັ່ງ “ປິ່ງ !” ມ່ວຍຫນີ່ຕກລອນດັ່ງ “ໂພລັ່ງ !” ກິ່ງໄມ້ຫັກຕກລອນໃນສະຮັ້າດັ່ງ “ຫ່າ !” ກີ່ເລຍຄົດຄົນຕຣີເປັນ ຫ້າ ຕຶ້ງ ມີອັງ ກີ່ເລຍກາລາຍເປັນຄົນຕຣີ ພອເຫັນກອຍ່າງໜີ່ ນກງູງ ພອຄົງເຕືອນເພື່ອຈະຈຳວ່າ ມີເສີຍດັ່ງ ທຣ້າ ເອ ຮ້ອງ “ເຂົ້າ ທຣ້າ ເຂົ້າ ທຣ້າ ເຂົ້າ” ມັນກີ່ທຳ ເຕ ມ່ວນ ແມ່ວິນຫາງນກງູງ ອັນນີ້ດູດີ ຖ້າ ຕົວເຕ ມ່ວນ ຄລ້າຍຫາງນກງູງ ເຄົາເຄືອ “ຈອ ຂຶ້ອ” ເປັນສາຍ ເຄົາກີ່ໄມ້ ອ່ອ ເຊອ ຫ້າ ເຕ ທຳຕົວເຕ ມ່ວນ ກີ່ດືດ ເຕ ມ່ວນ ແລ້ວຈອວ່າ

ເຕ ມ່ວນ ເປ ລະ ຈອ ຂຶ້ອ ບໍ່ ຈອ ຂຶ້ອ ເສ່ອ ທ່ອມ

ຂອ ๗ วัน ๗ คืน ບໍ່ຫ້າກ່າ ດນອື່ນເຫັນຍ່າງນັ້ນ ອູ້ທີ່ໄຫນກີ່ແກ່ ມາພັງເດັກກຳພັນນັ້ນຂອ ບາງ ດນ ກີ່ມາເຮືນບທກລອນ ເດັກກຳພັນ ກີ່ເກີນຄ່າຄຽນເປັນເຈັນ ๑ ກ້ອນ ເຄົາໄວ່ທີ່ຕົນໄມ້ ດນກີ່ແກ່ມາເຮືນນາກ ຂຶ້ນ ດນນັກບໍ່ນັກ ຈນທີ່ນັ້ນກາລາຍເປັນບ້ານເມືອງຂອງປກາກະຄູວ

ໃນໝູ່ພື້ນ້ອງປກາກະຄູວ ຊ້າຕ້ອງກາຮູ້ເຮືອງຕ່າງ ຈ ສິ່ງຕ່າງ ຈ ທີ່ອູ່ບຸນໄລ ຊ້າອຍາກຮູ້ຈົງ ຈ ກີ່ ຕ້ອງເຮືນທີ່ບທກລອນ ຖຸກເຮືອງທຸກອ່າງອູ້ໃນບທກລອນ ບທຂອທີ່ໜັດ ບທຂອນນີ້ໄດ້ຈາກທີ່ເກີນຮຽນ ຂາຕີ ເຫັນກູບເຂາ ເຫັນຕົນໄມ້ຕົນຫຼັງ້າ ເຫັນຫລາຍສິ່ງຫລາຍຍ່າງ ໃນໝູ່ພື້ນ້ອງປກາກະຄູວ ຊ້າຄົນທີ່ສັນໃຈ ບທກລອນ ຈຳນາທຂອ ໄດ້ເຍຂະ ດນນັ້ນຈະເປັນກົງຮູ້ ເປັນຄົນມີຄວາມຮູ້ທີ່ສຸດ ຄວາມຮູ້ແບບນີ້ເປັນເຊີຕຈົງ ທີ່ ເຫາຟຸດ ໄດ້ເຍຂະ ພຸດໄປເຮືອຍໄປເທື່ອຍ ຈົງ ຈ ແລ້ວ ເຂາຈຳຈາກຄົນເຜົ່າຄົນແກ່ ຈຳຈາກບທຂອນດິນຫ່ອຍ ຈ ເກົ່ານັ້ນ ຈຳໄດ້ກີ່ເຄົາມາຫຍາຍ ເຄົາເລົາໄຫ້ດນອື່ນຟັງ ເລົາໄຫ້ນັກພັດທະນາ ນັກວິชาກາຮັກສິນ ເຂາທຳຍ່າງນີ້ ເປັນ ຄວາມເຊື່ອລືກ ຈ ເຂາເຊື່ອວ່າ ດນທຸກຄົນເປັນເຄື່ອງມືອ່າງໜີ່ຂອງພະຜູ້ເປັນເຈົ້າ ແຕ່ລະຄົນກຳລັງທຳ ມ່ວນ ທີ່ມ່ວນກັນ ທີ່ຕ້າມກາຮັກສິນຂອງພະຜູ້ເປັນເຈົ້າ ດັວເຂາກີ່ກຳລັງທຳທີ່ມ່ວນກັນ

12. ຄວາມຮູ້ຂາວບ້ານ : ຄວາມຄ່ອມຕົນ, ສຕີແລະປໍ່ມູນາ⁵

ເຮືອງຝຶນດານກີ່ເປັນຄວາມຮູ້ຍ່າງໜີ່ ຄວາມຮູ້ຂອງບຣບຣຸຢ ຄວາມຮູ້ອັນນີ້ ເມື່ອກ່ອນສຳຄັນນາກ ຜູ້ໜ້າຍເກືອຍທຸກຄົນທີ່ໄດ້ ເວີ້ ຄວາມຮູ້ຂາວບ້ານນີ້ເຍຂະ ເປັນຄວາມຮູ້ເຊີວິດ ເຮືນນົມຈົບມືເລື້ອງ ຄວາມຮູ້ຂາວບ້ານນີ້ເປົ້າຫາມຍ່າງເດືອຍກື່ອ ເລື່ອງຄູ້ເຊີວິດໃຫ້ອູ້ສຸບສນາຍ ບໍ່ໄໝ່ຄວາມຮູ້ເພື່ອທຳຮ່າຍດນອື່ນ ແມ່ແດ່ຄວາມຮູ້ ພົນດານ ເປັນຄວາມຮູ້ທົມ ກີ່ເປັນຄວາມຮູ້ເລື່ອງຄູ້ເຊີວິດ ຄວາມຮູ້ປົ້ອງກັນຕົວ ກາຮສອນກົນເອິກແບບໜີ່ ດນ ເຮືນຕົ້ນໄປເຮືນໃນປ່າ ๗ วัน ๗ คืน ຕ້ອງເຂົາຫ້າວາຫາຮ່າງໄປນອນໃນປ່າເລຍ ກລັບບ້ານນີ້ໄດ້ ກາຮຈະ

⁵ ມ່ວນ ທີ່ອັນນີ້ເຮືນເຮືອງຈາກກາຮັກສິນ ພຸດສັ່ງສອນກລຸ່ມເຫວານບ້ານຫອງເຕົ່າ ທີ່ໄປພັກໃນປ່າເປັນເວລາ ๗ วัน ๗ คืน ເພື່ອຝຶນເຮືນຮູ້ ວິຊາຝຶນດານຂອງຫາກປກາກະຄູວ ພະຕິຈອນໄປພຸດໃນວັນທີ ๒ ຂອງກາຮືກ

เรียนต้องมีระเบียบ มีข้อห้ามด้วย อย่างเช่น ก่อนเรียน ๑ วัน ห้ามผ่าสัตว์ ทำลายชีวิตสิ่งอื่น ถ้าคนเรียนแต่งงานแล้ว ก็ห้ามนอนกับเมีย อีกส่วนหนึ่ง คนที่จะเรียนก็ต้องถูกคัดเลือกด้วย บ่ใช่ว่าใครอยากจะเรียนก็ได้เรียน ถ้าผู้ต้องการเรียนเป็นคนเกเร คนอย่างนี้ก็จะหาครูสอนบ่ได้ ก่อนเรียนก็ต้องขึ้นครุ ต้องตั้งสักจะอะธิษฐาน ตั้งมั่นในใจว่า เมื่อเรียนเก่งแล้ว ดีแล้ว ความรู้ความเก่งที่ได้ บ่ใช่เอาไปทำร้ายคนอื่น แต่เอาป้องกันตัวเก่า ในคำขึ้นครุ บางทีก็มีแซ่บคำด่าด้วยก็มี ถ้าเอาความรู้ความเก่งที่ได้ไปทำบ่ดี เขายังจะตามมาจากความรู้ความเก่งของเข้า ตายด้วยคอมหมอกคอมดาว การสอนความรู้แบบเก่า พูดง่าย ๆ ความรู้เมื่อก่อนมีศิลธรรม มีข้อห้ามกำกับใจไว้ ความรู้สมัยนี้บ่มี

ความรู้ฟันดาบ มีกฎระเบียบ มีข้อห้ามเยอะ ความหมายของการฟันดาบก็มีเยอะ สมัยก่อนการฟันดาบเป็นส่วนสำคัญของชีวิตคนปกากะญอ การเรียนฟันดาบ อย่างหนึ่ง เป็นความสวยงาม สวยงามแบบผู้ชาย มีความหล่อ มีเสน่ห์ สมัยก่อนผู้ชายฟันดาบเก่ง สาวก็คุ้มเมื่องจะชอบสักน้อย อย่างหนึ่งเป็นความสนุกสนาน อย่างหนึ่ง สร้างเพื่อตายนายเหลือเกือบกลุ่นตายนากันก็มี อย่างหนึ่งเรียนป้องกันตัว สมัยก่อนพอเข้าหน้าหน้า เกี่ยวข้าว เก็บข้าวแบกข้าวใส่หล่องแล้ว คนปกากะญอจะออกเดินทางแอลัวไปนั่นไปนี่ ภูติพิณห้องอยู่ที่ไหนก็ไป เดินผ่านป่าผ่านดอย ถ้าฟันดาบเป็น ก็ป้องกันตัวเก่าได้ อันนี้เป็นการป้องกันตัวอย่างหนึ่ง

อีกอย่าง เดียวเนื้บ้านเสา เจ้าหมู่เขา ก็เปลี่ยนไป ถ้าเรียนฟันดาบ ก็ต้องคิดว่า เอ !! ฟันดาบนี้ จะช่วยเป็นเครื่องมือ ช่วยเหลือครอบครัวเอาอย่างได้ ช่วยบ้าน ช่วยเจ้าหมู่ พิณห้องอย่างได้ ที่สำคัญ ถ้าเรียนฟันดาบ ต้องศึกษาความเป็นมาของ ต้องศึกษานิทาน ศึกษาเรื่องเล่าจากคนผ่าคนแก่ให้เข้าใจ อันนี้จะช่วยให้เข้าใจตัวเก่านักขึ้น การฟันดาบ โดยธรรมชาติของ ต้องรวดเร็ว ถ้าชา ก็ถูกตีรูบ่ได้ ต้องแข็งแรงด้วย อดทนด้วย ต้องใช้ปัญญา ใช้สมอง ใช้มือ ใช้ความเชี่ยวชาญด้วย อีกอย่างหนึ่ง มีดดาบเป็นอาวุธใช้คุม ต้องคิดถึง ความหมายการฟันดาบ ต้องนำมาปรับให้เข้ากับสถานการณ์ สมัยปัจจุบันการต่อสู้กันบ่เหมือนสมัยพ่อแม่ ต้องใช้ดาบท่อสู้ในรูปแบบใหม่ บ่ใช่เอามีดดาบมาไล่ฟันกัน แต่มีดดาบท้องอยู่ในใจ ต้องใช้ดาบให้เป็น ใจจะคมเหมือนดาบได้อย่างไร

การฟันดาบ เป็นวัฒนธรรมของปกากะญอ อันนี้ต้องสืบทอดไว้ ถ้าบ่สืบทอดวัฒนธรรม ตัวเก่า อย่างนี้เป็นปัญหา สำคัญด้วย บ่มั่นใจตัวเอง ถ้าคนบ่มั่นใจตัวเอง ก็ทำอะไรไปรึอย (ทำอะไรอย่างไม่มีสติ) ดาบมีจิตวิญญาณ มีความเชื่อเป็นสิ่งสูงสุด ต้องเชื่อมั่นต่อการเรียนรื่องฟันดาบ ต้องการพداบ เกาะพครุ ว่าไปแล้ว มีดดาบเป็นวิญญาณของเข้า ถ้าเข้าฟันดาบเก่ง แต่บ่เชื่อมั่น บ่การพداบ บ่การพครุ ดูถูกด้วย คนอย่างนี้เก่งฟันดาบ เก่งจนบ่เมื่อครู่ ก็บ่เมื่อความหมาย ที่สุดแล้ว ต่อสู้แพ้แพ่นอน แพ้ตั้งแต่ยังบ่ฟันแล้ว แพ้ใจตนเอง

การเรียนฟันดาบ ต้องเขื่อว่า เมื่อเรียนแล้ว เสาเดินไปข้างหน้า คน ๓๐ คนจะมาช่วยเหลือ คนอีก ๕ คน จะมาช่วยข้างหลัง ถ้าเขื่อมันอย่างนี้ เขายังเรียนให้ดี เรียนให้เก่ง เหมือนขึ้นต้นไม้ ต้องขึ้นให้ถึงยอด ขึ้นให้สูงที่สุด ป้ายขึ้นครึ่ง ๆ กาง ๆ แล้วก็กระโจนลง ทำอย่างนี้ ต้องคิดอย่าง เก่า อย่างคนอื่น อย่างเพื่อนที่เรียนด้วยกัน เพื่อนก็ินน่อนเหมือนเรา เรียนได้ แต่เราเรียนบ่ได้ อันนี้บ่ถูกแล้ว ชีวิตบนโลก ต้องเรียนรู้ ต้องศึกษา อันนี้เป็นอย่างหนึ่ง อิกอย่างหนึ่ง ความรู้ก็เหมือน มีดดาบ ต้องคม ถ้ามีความรู้ก็เหมือนมีด ใจต้องมั่นคง ต้องตั้งใจให้ดี ที่สำคัญต้องใจดี ใจบ่ชัว บ่คิดเอาเปรียบคนอื่น รู้เบ่งปันให้กันอื่น ต้องคุ้ดแม่เมย คุ้ดลูกกำพร้า อันนี้สำคัญ ถ้ามีใจมั่นใจดี บ่มีความรู้ ก็ไปบ่รอด ถ้ามีความรู้ บ่มีใจมั่นใจดี ก็ไปบ่รอด สองอย่างนี้คู่กัน เมื่อมีความรู้ แต่ใช้ ความรู้ด้วยความโกรธ ด้วยความรุนแรง ทำร้ายคนอื่น เจ็บก็มี แขนขาหักก็มี อย่างนี้บ่ถูกแน่นอน ต้องใช้ความรู้อย่างมีสติ บ่ใช้ด้วยอารมณ์ ใช้ความรู้ด้วยอารมณ์ อย่างนี้ใช้ความรู้บ่ถูก ต้องให้รู้ จักษบั้งการใช้อารมณ์ของตน เรื่องอย่างนี้มีเกี่ยวข้องเรื่องอื่นอีก อย่างเรื่องกินเหล็กินยา บางทีถ้า กินเหล็กินยา เมจันบ่มีสติ ใช้ความรู้ทำร้ายคนอื่น ได้ง่าย เป็นอย่างนี้ ก็จะกลายเป็นคนบ่ดี เป็น คนเกร็ง เป็นคนบ่มีความเป็นธรรม สุดท้ายมีความรู้แล้ว แต่คนอื่นก็บ่สามารถบ่นถือ

ความรู้แหลม คอมกว่ามีดดาบ ความรู้อยู่ในเรา គุลลายของความรู้มีมาก ถ้าโน้มให้ด้วย ใช้ความรู้ด้วย อย่างนี้ก็เหมือนฟันดาบที่บ่มีสติแล้ว ฟันไปด้วยอารมณ์ อย่างนี้ คนอื่นเจ็บแน่นอน ที่หลังเขาจะเจ็บด้วย คนอื่นเห็นปวดลายเรา บ่จับท่านบ่จับทาง ก็ฟันเขามาเหมือนกัน ถ้าเราฟันดาบ อย่างมีสติ ฟันอย่างใช้ปัญญา กำหนดลวดลายให้ดี บ่ใช้อารมณ์ ฟันอย่างไร ฟันที่ไหนเมื่อใด คร ก็บ่รู้ ครก็เก็บลวดลายบ่ได้ อย่างนี้เขาจะชนะได้ คนอื่นก็ยอมรับด้วย ถ้าเขามโน้มให้ด้วย ใช้อารมณ์ ด้วย มีความรู้แล้ว มีมีดดาบแล้ว คาดว่า ตัวเองเก่ง ตัวเองมีความรู้ เอาความรู้ไปไถ่ฟันคนอื่น อันนี้ ใช้ความรู้ที่รุนแรง ใช้ความรู้บ่ถูก ใช้ความรู้บ่มีคุณธรรม บ่มีศีลธรรม เกิดปัญหาแน่นอนคนที่ถูก ฟัน ถ้าเจ็บ ก็ต้องแก้แค้น ถ้าตาย ญาติพี่น้องก็แก้แค้น ถ้าเป็นอย่างนี้ แน่นอน เขายุทที่ไหนก็หา ความสุขบ่ได้ กลัวคนอื่นจะมาทำร้ายเรา อันนี้มีความรู้แล้วก็ยังตลาดบ่ยาว

ความรู้เรื่องฟันดาบ เสาอาณาส่วนในโรงเรียนด้วย สอนเด็ก ป. ๕ ป. ๖ เด็ก ป. ๔ ก็มีบ้าง เด็กก็พอใจ เด็กคนใดที่ทำบ่ได้ ทำบ่เก่ง เขายังไฝกับเด็กที่เก่ง ให้เด็กที่เก่งรับผิดชอบสอนเด็กที่ บ่เก่ง ให้ไปทำที่ไหนก็ได้ พอเราทำอย่างนี้ ทิ้งไว้ ๖-๗ วัน กลับไปดูอีกที ทุกคนทำได้หมดเลย เสา ส่วนไป ๑ ปี เดียว呢เด็กหลายคนเก่งใช้ได้ ความประพฤติก็ใช้ได้ เสาคิดว่าอันนี้สำคัญ ถ้าเรา ต้องการให้ลูกหลวงเป็นคนดี แน่นอนที่สุด เสาต้องเข้าไปสอนที่โรงเรียน สอนให้ลูกหลวงเขารัก หมูบ้าน รักพ่อแม่ รักผู้พันธุ์ บ่ต้องอายตัวเก่า บ่ต้องอายว่าตัวเก่าเป็นคนปากกาญอ ถ้าหมูเราทำ อย่างนี้ได้ ต่อไปปัญหาเด็ก ปัญหาเยาวชน ก็ป้องกันได้

13. หลักสูตรท้องถิ่น : ศีลธรรม และโรงเรียนของหมู่บ้าน

เรื่องเรียนหนังสือ เรื่องการศึกษา สมัยก่อนบ้านได้คิดนักเท่าใด คิดว่าเด็กไปโรงเรียน ไปเรียนหนังสือแล้วจะดี จะคาดปัจจุบัน จริง ๆ แล้ว บ้านอย่างนั้น เด็กไปโรงเรียนแล้วยุ่งมาก วุ่นวาย ไปหมด โรงเรียนก็ต้องมาร่วมกับมหาวิทยาลัยก็ต้องระบบการศึกษาทั้งหมด ถ้าบ้านเป็นภูริปูนเปลี่ยนแปลง ต่อไปคือที่สร้างปัญหา บ้านได้ช่วยแก้ปัญหา ถ้าพูดง่าย ๆ คิดว่าปัญหาที่เกิดขึ้นทุกวันนี้ คนทำร้ายกันก็ต้องขัดแย้งเรื่องอำนาจ เรื่องทรัพยากร เรื่องพากนีการศึกษามีส่วนสำคัญ ส่วนหนึ่งก็ต้องส่วนที่บังคับก็มีส่วนที่บังคับดูแล้ว การศึกษาที่มีอยู่ในระดับโลกด้วย โรงเรียนด้วย มหาวิทยาลัยด้วย สอนให้คนที่ขาดอยู่แล้ว คนที่ดีอยู่แล้ว กลายเป็นคนขาดสันติ สอนคนดีเป็นคนบดี

เรื่องโรงเรียน สมัยก่อนชาวบ้านบ้านไปโรงเรียน ครูจะสอนอะไร พ่อแม่ของนักเรียนก็ไม่รู้ พ่อแม่ของนักเรียนทำมาหากินอะไร ครูก็ไม่รู้ พอดีกับโรงเรียน ครูก็สอนไปทางหนึ่ง พอกลับมาบ้าน พ่อแม่ก็สอนไปทางหนึ่ง เด็กนึงจริง ๆ ปัญหานี้เกิดขึ้น เด็กในหมู่บ้านเริ่มเกรง บ้านเชื้อฟังพ่อแม่ บ้านเชื้อฟังคนแต่คนแก่ อยากทำอะไรก็ทำ อยากกินอะไรก็กิน กินยาบ้าขายบ่อ ชาวบ้านเห็นบ้านไม่ได้การ ก็ไปปรึกษากับครูใหญ่ ติดต่อหน่าวางที่เกี่ยวข้อง คุยกันไปคุยกันมาหลายเดือน ก็เริ่มทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ครูใหญ่จัดเวลา ให้ชาวบ้านไปสอนในโรงเรียน จัดให้วันพุธ ช่วงเช้า พอดีเวลาชัดเจน หมู่寨ก็แบ่งกัน คนที่ชำนาญเรื่องไหน ก็ไปสอนเรื่องนั้น คนรู้เรื่องปักษ์สอนเรื่องป้า คนที่จักงานเก่งก็ไปสอนจักงาน คนที่ทอผ้าเก่งก็ไปสอนทอผ้า คนที่ชอบคนที่เล่นดนตรีเก่ง คนที่ฟันดานเก่ง ก็ไปสอน การศึกษาแบบนี้เข้าคิดว่า อนาคตของเด็กต้องมีสองทาง ทางหนึ่งคือ ต้องรู้สถานการณ์ใหม่ ๆ ต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ทางหนึ่งคือ ต้องรู้ของเก่าด้วย ต้องรู้ดูคนตระหง่าน ต้องมีการจัดการคุ้มครองเด็กด้วย เป็นอย่างนี้

อย่างเช่นในเรื่องป้า เรื่องความเชื่อ เรื่องวิญญาณ เสาที่ไปสอนเด็ก ๆ ในเรื่องที่เช่นใจพอกำได้สามปีแล้ว รู้สึกว่าดี เด็กนี่บางครั้ง ก็เป็นนักเรียนของครู อีกวันหนึ่งพ่อตัวเองก็มาสอนเดียวคนนั้นมาสอน เดียวคนนี้มาสอน พ่อเป็นอย่างนี้ อาการของเด็ก ก็เปลี่ยนแปลง บ่าวให้พ่อแม่เหมือนเมื่อก่อน คือ เด็ก ๆ เรียน บ่ขาดจากพ่อแม่ บ่ขาดจากคนแต่คนแก่ บ่ขาดจากครอบครัว มีเรื่องคุยกันเยอะแยะ พ่อแม่ก็รู้เรื่องของลูก ลูกก็รู้เรื่องของพ่อแม่ การศึกษาเป็นอย่างนี้ ก็สร้างความสุขให้กับเด็กด้วย ให้กับพ่อแม่ด้วย ให้กับหมู่บ้านด้วย เมื่อก่อนนี้ เด็ก ๆ ไปเรียนหนังสือ ขาดจากพ่อแม่เลย พอกลับมาอยู่บ้าน อยู่กับพ่อแม่ กับคุยกันเลย คุยกันบ่ได้เลย เด็ก ๆ เรียนหนังสือ คิดว่าตัวตลาด พ่อแม่โง่ คุยกันบ่รู้เรื่อง บ่รู้จะคุยอะไรมาก ตามไปพ่อแม่ก็บ่รู้เลย พ่อแม่ก็เดือดร้อนไปแบบหนึ่ง ลูกก็เดือดร้อนไปอีกแบบหนึ่ง ต่างคนต่างเดือดร้อน เลยบ่เข้าใจกัน ปัญหาอย่างนี้ ชาว

ບ້ານຕ້ອງເຂົ້າໄປສັນກະກຳ ໄປສອນທີ່ໂຮງເຮືນ ທີ່ບ້ານຫອງເຕົ່າສອນຜ່ານໄປໜຶ່ງຮູ່ນແລ້ວ ສອນແກ່ ເດືອນ ປ.៥ ກັບ ປ. ៦ ຂັ້ນເລື່ອກວ່ານີ້ ບໍ່ໄດ້ສອນ ກຳລັງຄນອງໜຸ່ງບ້ານມື້ນໝຍ ເສາທຳວະໄຣ ຕ້ອງພິຈາລານ ກຳລັງດ້ວຍ ບາງທີ່ສອນເດືອນເລື້ອກ ກົບປໍໃຊ້ຢ່າງ ຕ້ອງຄົດ ຕ້ອງມິວິທີອີກຍ່າງໜຶ່ງ

ການທີ່ຂາວບ້ານໄປສອນເດືອນໃນໂຮງເຮືນ ແນ່ນອນເມື່ອເຮີ່ມດັນໃໝ່ ໂຮງເຮືນເບານເຫັນດ້ວຍ ແຕ່ ຂາວບ້ານຕ້ອງທຳ ເປັນປັບປາຂອງຂາວບ້ານ ປັບປາໜຸ່ງບ້ານ ປັບປາເພົ່າພັນຫຼຸ້ມ ບໍ່ທຳມັນໄດ້ ຂາວບ້ານຕ້ອງອົດ ຖນ ລຶ້ງວັນນີ້ໂຮງເຮືນ ກີ່ພອໄລ ເຮືອງຂອງໜຸ່ງບ້ານ ເຮືອງຂອງເພົ່າພັນຫຼຸ້ມ ເປັນເຮືອງເນັພາະ ຄຽສອນບໍ່ໄດ້ ເອາ ຈ່າຍ ຈ ເມື່ອເຫົ້າໄປໃນປ່າ ປ່າແຕ່ລະໜົດ ແຕ່ລະພື້ນທີ່ ສົ່ງທີ່ມີໃນປ່າ ຈະບໍ່ເໜືອນກັນ ປ່າບ້ານຫອງເຕົ່າ ກີ່ ບໍ່ເໜືອນປ່າທີ່ແມ່ແໜ່ນ ດິນໄຄຮົດໆ ເຮືອງຄົນຕຣີ ແຕ່ລະເພົ່າ ກີ່ເລັນບໍ່ເໜືອນກັນ ແມ່ນ້ຳ ກ້ອນທິນແຕ່ລະທີ່ ແຕ່ລະອັນກີ່ບໍ່ເໜືອນກັນ ຮຽມຫາດີເປັນຍ່າງນີ້ ຂາວບ້ານຕ້ອງເປັນຄຽດດ້ວຍ ທີ່ສຳຄັນ ຕ້ອງສອນເຮືອງທີ່ ເຫັນຈິງ ຈ ເຫັນຊັດ ຈ ອ່າງສອນເຮືອງປ່າ ສອນເຮືອງຕັນໄມ້ ຄນທີ່ສອນຕ້ອງພາເດືອນໄປຕາກແດດສັກ ແລ້ວ ຂ້ວໂມງ ຄຸຍໄປເຮືອຍໄປເຫຼືອ ແລ້ວກີ່ພາໄປອູ້ໄຕຮົ່ມໄມ້ ທີ່ນີ້ກີ່ຄາມເດືອກວ່າ ອູ້ກ່າວແດດ ຮູ້ສຶກຍ່າງໄຣ ອູ້ ໄດ້ຕັນໄມ້ ຮູ້ສຶກຍ່າງໄຣ ພອທຳມ່າຍນີ້ ເດືອກຮູ້ຕົວອອງເລຍ ບໍ່ຕ້ອງອືບຍາຍກີ່ໄດ້ ເດືອກອືບຍາຍຄົນເດືອກ ແມ່ນ້ຳກັນ ອືບຍາຍດ້ວຍ ສອນແບບນີ້ ຄນສອນທໍາທຳທີ່ສຽງກີ່ພອແລ້ວ ບໍ່ຕ້ອງໄປພຸດຍັງນັກ ເດືອກຮູ້ວ່າ ຄໍາມືດັນໄມ້ ແລ້ວດີ ບໍ່ມີຕັນໄມ້ບໍ່ມີປ່າ ແມ່ນ້ຳແນ່ນອນ ແຕ່ຕາກແດດ ແລ້ວ ຂ້ວໂມງກີ່ຮູ້ແລ້ວ

ຄ້າຈະໄຫ້ດີ ການເຮືອນຂອງເດືອກຕ້ອງໄປກັບຫົວໜວອງຄຣອນຄວ້ວດ້ວຍ ຂາວບ້ານທຳໄວ່ທຳນາ ຄື່ນ ທຳທຳທຳໄວ່ທຳນາ ໂຮງເຮືນກີ່ປັດ ເດືອກກີ່ໄປທຳນາ ໄປ່າຍພ່ອແມ່ ອ່າງນີ້ກີ່ໃຫ້ຄະແນນດ້ວຍ ເປັນວິຫານນີ້ ຄ້າທຳໄດ້ອ່າງນີ້ກີ່ດີ ເຮືອງອ່າງນີ້ຕ້ອງກ່ອຍ ຈ ຄຸຍກັນຄຽກໃຫ້ເຂົ້າໃຈ ຮະບຍາວາຈະຈະທຳໄດ້ ຕອນນີ້ຄຽກກີ່ເຂົ້າ ໃຈບ້າງນິດໜ່ອຍ ກີ່ເປັນເວລາເຮືອນໃຫ້ຂາວບ້ານນັກຈິນ ອ່າງເຮືອງປ່າ ພອຄົງເວລາເຫາສອນ ນັກເຮືອນກີ່ໄປເຮືອນຮູ້ ຄຽກກີ່ເຮືອນຮູ້ ເດືອນນັກເຮືອນກີ່ເຮືອນຮູ້ ເປັນການເຮືອນຮູ້ດ້ວຍກັນ ໃນທີ່ສຸດກີ່ຮູ້ວ່າ ເປັນເວລາເຮືອນໄດ້ ແລ້ວ ເຮືອນນີ້ຕ້ອງຄຸຍກັນ ຕ້ອງລອງທ່ານຸ້ມື້ປັບປາທີ່ ກີ່ຂ່າຍກັນແກ້ ອ່າງເຮືອງທອິ່ນອ່ານ ຕອນແຮກ ຄຽກກີ່ກໍາຫັນດ່ວຍ ຕ້ອນມີຂ້ວໂມງອ່າງນັ້ນ ຂ້ວໂມງອ່າງນີ້ ຕ້ອງ ແລ້ວ ຂ້ວໂມງ ຂ້ວໂມງ ແມ່ນ້ຳກົນອກວ່າ ເຮືອງທອິ່ນນີ້ ນີ້ກ່າວຈະໃຫ້ເວລາສານຂ້ວໂມງ ທຳໄປແລ້ວ ທຳນັ້ນໄດ້ ແຜ່າຍກີ່ຂ້ວໂມງහັ່ງ ກໍາຫັນເວລາຕາມ ທີ່ຄຽນອກນີ້ໄດ້ ຈານທອິ່ນຕ້ອງທຳໄປເຮືອຍ ຈ ທຳເປັນວັນ ທຳໄປກີ່ຄຸຍກັນຄຽກໄປ ຄຽກເຫັນແລ້ວ ກີ່ເຂົ້າໃຈ ເໜືອນກັນ ຄຽນເຄຍເຫັນ ບໍ່ເຄຍເຮືອນ ຄໍາບໍ່ເຫັນ ບໍ່ເຂົ້າໃຈ

ຂາວບ້ານໄປສອນທີ່ໂຮງເຮືນ ກີ່ມີປັບປາໜຸ່ມືອນກັນ ບາງຍ່າງເປັນຈານຜູ້ໜົງ ເດືອກຜູ້ໜົງກີ່ ເຮືອນນີ້ໄດ້ ບາງຍ່າງເປັນຈານເດືອກຜູ້ໜົງ ຜູ້ໜົງກີ່ເຮືອນນີ້ໄດ້ ອັນໄຫວທີ່ເຮືອນດ້ວຍກັນນີ້ໄດ້ ກີ່ແຍກສອນແລຍ ຈານຜູ້ໜົງບາງຍ່າງນີ້ ຈະສອນເນັພາະເດືອກຜູ້ໜົງ ຜູ້ໜົງຈະສອນຜູ້ໜົງ ຜູ້ໜົງຈະສອນເດືອກຜູ້ໜົງ ທຳຍ່າງ

นี้คุ้ลักษณ์เข้าท่าเหมือนกัน เป็นการเรียนรู้ไปในตัว เสาสอนที่โรงเรียนมาสองปีนี้ บางอย่างนี้ เด็กทำเองได้เลย หลายกลุ่ม เด็กอายุ ๑๗-๑๘ บางคนนี้ท้อผ้าสวายเลย ทอเก่งด้วย สามวันทอได้สิบหนึ่งแล้ว เรื่องเย็บผ้า ก็มีหลายแบบ แบบนั้นใช้ในเวลานั้น แบบนี้ใช้ในเวลานี้ เด็กก็เรียนรู้ได้ เย็บผ้าเป็นวัฒนธรรมชาวบ้าน แน่นอนทอผ้าทำยากด้วยช้ำด้วย อันนี้บ่เหมือนคนในเมือง เป็นวัฒนธรรมซื้อ ซื้อลูกเดียว บ่เย็บแล้ว บ่ทอแล้ว เสียเวลา

เมื่อ ๒-๓ วันก่อน นักเรียนโรงเรียนบ้านภาคเป็นโรงเรียนมัธยม ๑๐๐ กว่าคน มาเข้าค่ายอนุรักษ์ที่บ้านหนองเต่า ครูให้ชาวบ้านหนองเต่าสอนเรื่องการอนุรักษ์ หมู่เฮาที่พานักเรียนทั้งหมดไปทำแนวกันไฟโดย ทำได้ประมาณ ๕ กิโล เด็กได้ปฏิบัติจริง เด็กรู้ว่าการอนุรักษ์ทำอย่างไร การทำแนวกันไฟก็เป็นการอนุรักษ์อย่างหนึ่ง เมื่อกลับมาที่พักแล้ว เขาก็มาสรุปให้ฟัง การอนุรักษ์มีหลายแบบ การบัดดัดต้นไม้ก็อย่างหนึ่ง การปล่อยให้ต้นไม้ขึ้นก็อย่างหนึ่ง การทำไร่หมุนเวียนก็อย่างหนึ่ง เรื่องไร่หมุนเวียน อันนี้ต้องอธิบายละเอียด ไร่หมุนเวียนบ่ใช่ทำลายป่า แต่เป็นการอนุรักษ์แบบหนึ่งจากนั้นก็แยกเปลี่ยนสอนตาม เสาให้เด็กคุ้นเคยโดยถาวรคุยกัน มีพิสูจน์นำด้วยพิสูจน์ป่าด้วย ในน้ำมีแมลงอะไร มีสัตว์อะไร ในป่ามีสัตว์ มีแมลง มีพืชอะไร ชาวบ้านหนองเต่า ๑-๘ คน ต้องมาเป็นวิทยากรสอนนักเรียนด้วย อันนี้ชาวบ้านก็ดีใจสักน้อย ได้สอนคนอื่น เรื่องนี้ก็สำคัญ ถ้าปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีความสำคัญ ชาวบ้านก็พัฒนาตัวเก่งได้

อย่างเรื่องสอนนักเรียน เมื่อพานักเรียนไปคุ้นหูกับ บางแห่งก็ต้องให้ชาวบ้านเป็นคนเล่าอย่างเช่นที่กิ่วคอຍ ตรงนี้เมื่อ ๒๐-๓๐ ปีก่อนเป็นป่าหญ้าคา เดี่ยวนี้ เป็นป่าใหญ่แล้ว พอยืนอย่างนี้ นักเรียนก็เข้าใจการจัดการป่าอย่างยั่งยืน เข้าใจการอนุรักษ์มากขึ้น ก็คิดว่า พื้นที่ป่าใกล้บ้านภาค ก็ต้องอนุรักษ์เหมือนกัน เสากำลังพยายามอยู่ ป่าที่นั้น พื้นที่ของคนเมืองตัดมากเกินไป คงฟื้นฟ้าพอๆ ตัดไม่ออก ไม่มีน้ำ ไม่ซึ่ง เหลือแต่ไม้ดี อันนี้ฟื้นฟูยากແเนื่อง ไม้ดีเป็นไม้เด็ก ๆ ถ้าจะว่าไปแล้วก็เหมือนเด็กที่เป็นโรค ถ้าจะให้แข็งแรง ต้องคุ้นเคยกับธรรมชาติ บ่เหมือนป่าน้านเรา ที่ ๑๕ ปี ก็ฟื้นคืนได้ แต่พื้นที่ของคนเมือง ใช้ป่า ใช้หมุดเลย ไม่มีอะไรก็ใช้ ต้นเล็กก็ใช้ ต้นใหญ่ก็ใช้ อย่างนี้แน่นอน ป่าฟื้นคืนบ่ทัน ต่อไปก็จะเป็นทะเลทราย คนกำลังสร้างทะเลทราย ถ้าอย่างนี้เรื่องใหญ่ ถ้าใจคนคิดสร้างทะเลทราย ต่อไปปัญหาทรัพยากร บ่ใช่เรื่องเล็กแล้ว ต้องสร้างคนรุ่นใหม่

ที่ผ่านมา ลูกหลานเขา มองให้ครุภูแล มองให้โรงเรียนคุ้ลแล เอาไปเอามาก็เป็นปัญหา วันนี้ต้องคิดแล้ว ลูกหลานเขาให้ครุภูแล ๑ ส่วน หมู่เฮาต้องช่วยกันคุ้ลแลอีก ๒ ส่วน อย่างเช่นการเอาเยาวชน เอานักเรียนไปช่วยกันทำแนวกันไฟ อันนี้ความคิดเรื่องห้องถัง ความคิดเรื่องป่าก็เกิดขึ้นอย่างเรื่องไร่หมุนเวียน เด็กก็ได้เรียนรู้ ครูที่ไปด้วยก็เรียนรู้เรื่องไร่หมุนเวียนเหมือนกัน เมื่อก่อน

ຄຽກສະຫງົບໄວ່ຮຸ່ມນຸ່ວຍແບບໜຶ່ງ ເມື່ອໄດ້ເຫັນໄດ້ແລກປ່າຍິນ ໄດ້ເຮັດວຽກໄວ່ຮຸ່ມນຸ່ວຍນອ່າງລະເອີຍດ ຄຽກສະຫງົບໄວ່ຮຸ່ມນຸ່ວຍແບບໜຶ່ງ ສອນແບບນີ້ເຕັກກີ່ສນຸກ ຄຽກສະຫງົບໄວ່ຮຸ່ມນຸ່ວຍ ທີ່ສໍາຄັນເຕັກກັບພ່ອແມ່ ບໍ່ທ່າງອອກຈາກກັນ

ສອນອ່າງນີ້ ສອນເວົ້ອງວັດນະຣຽມ ສອນເວົ້ອງຊີວິຕົພ່ອແມ່ ເຕັກປ່າຍິນແປ່ງລັບຊັດ ອ່າງສອນເຕັກນີ້ ປ. ຂ. ລ. ຖ. ພ. ລ. ທີ່ໂຮງເຮັດວຽກທີ່ເຕັກນີ້ ເມື່ອກ່ອນເຕັກຄນໜຶ່ງ ບໍ່ເຫຼື່ອຝຶກ ເກຣມາກເລຍ ເຫັກສອນກຸມື ປັບປຸງການປະກາດລູ່ອ ១០ ຊອ ແລ້ວອືບາຍຄວາມໝາຍໃຫ້ເຕັກຝຶກ ສອນທັງໝ່ອງ ບໍ່ໄຊ່ສອນຄນເດີຍວ ພອກລັບໄປສອນອືກທີ່ ເຕັກນີ້ປ່າຍິນນີ້ສໍາຄັນ ສັງເກດໄດ້ ເມື່ອກ່ອນເຕັກຄນນີ້ໄປເຮັດວຽກທີ່ອື່ນ ທີ່ໂຮງເຮັດວຽກໃນ ເວີຍ ພອຍ້າຍມາເຮັດວຽກທີ່ນີ້ ກົມາແປ່ງພຣຣຄພວກ ຍກໝູ່ຈະຕືກນ ຮລອກຄນນີ້ຕືກນນີ້ ຮລອກຄນນີ້ຕືກນ ນີ້ ທຳຕັວເປັນຫວ່ານ້ຳກລຸ່ມ ທຳຕັວນັກເລັງ ຄຽກຕີກໃຫ້ຄວາມນັກເລັງ ໄສ່ເພື່ອນດ້ວຍ ໄສ່ຄຽດດ້ວຍ ບໍ່ກລັວຄຽກ ຕີກນີ້ບໍ່ກລັວ ພອສອນບໍ່ມີຄູ່ຕືກນ ១០ ຊ້ອຂອງຄນປະກາດລູ່ອ ເຕັກເຂົ້າໃຈແລ້ວ ເຕັກນີ້ປ່າຍິນນີ້ສໍາຄັນ ຮູ່ເລຍ ປ ທະເລາເຈົ້າໝູ່ ບໍ່ແນ່ງພຣຣຄພວກ ເລີກນ ໂມຍຂອງ ທີ່ໂຮງເຮັດວຽກກົ່າເອາດ້ວຍ

บทที่ ๘

บทส่งท้าย : ความรู้ท่องถิน การสร้างพื้นที่ทางสังคม และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

๑. ความรู้, ความคิด และการสร้างพื้นที่ทางสังคม

การพิจารณาลิ่งที่เรียกว่า “ระบบคิด” หรือ “ความคิด” คงไม่ใช่เรื่องง่ายหากจะพิจารณาอย่างแยกส่วน จากสิ่งที่เรียกว่า “ความรู้” แม้ว่าความคิดและความรู้จะไม่ใช่สิ่งเดียวกัน แต่ก็เป็นส่วนสิ่งที่สัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก สิ่งที่เรียกว่า “ความรู้” โดยเฉพาะ “ชุดความรู้” ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น ย่อมจะมีระบบคิด (episteme) เป็นพื้นฐานมากมาย ในชีวิตของเรา น้อยครั้งมากที่เราจะคิด หรือตั้งคำถามว่า ความคิดคืออะไร ? หรือ ความรู้คืออะไร ? โดยปกติเรามักจะเรียน/สอน เชื่อฟังและปฏิบัติตาม “ความรู้” ในแต่ละอย่างแต่ละเรื่อง อย่างว่าอนสอนง่าย หากจะไม่ยอมรับ หรือต่อต้านขัดขืน (resistance) ก็ไม่ใช่การไม่ยอมรับ/ต่อต้านขัดขืน ที่ตั้งคำถามต่อสิ่งที่เรียกว่า “ความรู้” แต่เรามักจะต่อต้านขัดขืน ต่อการใช้อำนาจหน้าที่ ซึ่งเราคิดว่า มีสาเหตุจากโครงการสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมที่ไม่เท่าเทียมกันมากกว่า

ในช่วงชีวิตที่ผ่านมาของเรารา อาจจะกล่าวได้ว่า น้อยครั้งอีกเช่นกัน ที่เราจะให้เวลาในการตรวจสอบและมุ่งหาคำตอบอย่างจริงจังว่า ความรู้คืออะไร ? หรือ ความหมายของความรู้นั้น เป็นอย่างไร ? มากไปกว่านั้น เรานักจะสรุป (หรือย่างน้อยก็คิดว่า) ความรู้ที่เราปรับรู้ เล่าเรียน และถูกสั่งสอน ทั้งจากพ่อแม่ ครอบครัว โรงเรียน มหาวิทยาลัย และสถาบันทางสังคมฯ ฯลฯ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าปราศจากค่านิยมและความลำเอียง หรือมีความถูกต้องและเป็นกลางแล้ว โดยเรามักให้เหตุผล (หรืออ้าง) ว่า ถ้าความรู้นั้นจะไม่ถูก ก็ เพราะผู้ที่นำความรู้นั้นไปใช้ในทางที่ไม่เป็นกลาง

แต่หากพิจารณาให้ลึกลงไปแล้วจะพบว่า “ความรู้” กลับมิใช่สิ่งที่มีความบริสุทธิ์และเป็นกลางตามที่เราคิดและเข้าใจ ตรงกันข้าม สิ่งที่เรียกว่า “ความรู้” กลับเป็นข้ออ้างเพื่อเปิดโอกาส/สร้างสิ่งที่เรียกว่า “ความชอบธรรม” (legitimacy) ใน การใช้อำนาจที่ฝ่ายหนึ่งกระทำกับอีกฝ่ายหนึ่งเสมอ ยกตัวอย่างเช่น ความรู้เกี่ยวกับการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคม ซึ่งนัยยะสำคัญที่ลึกลงไปแล้ว ความรู้ดังกล่าวก็คือ การเปิดโอกาส/สร้างความชอบธรรม ให้รัฐและทุน สามารถดำเนินการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่ได้ แม้ว่าโครงการก่อสร้างนั้น อาจจะมีผลกระทบต่อสังคม/ชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติ จนไม่สามารถประมาณมูลค่าได้ แต่โดย “กระบวนการจัดเกล้า” ของความรู้ ในที่สุดก็คู่เหมือนกันว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการก่อสร้าง และ

หลังจากการก่อสร้าง จะสามารถควบคุมป้องกัน และแก้ไขได้ทุกอย่าง หรือในกรณีความรู้เกี่ยวกับการจัดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ที่จัดแบ่งพื้นที่ลุ่มน้ำเป็นลำดับชั้นต่าง ๆ คือ ลุ่มน้ำชั้น ๑, ๒, ๓, ๔, และ ๕ พร้อมกับกำหนดคุณสมบัติ และควบคุมการใช้ประโยชน์ในลุ่มน้ำแต่ละประเภทให้แตกต่างกันไป เช่น ลุ่มน้ำชั้น ๑ ห้ามกระทำการใด ๆ ในพื้นที่นั้นโดยเด็ดขาด แม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานในเขตป่า ทำมาหากินในบริเวณนั้นนานาหลายชั่วอายุคน แต่หากพื้นที่ป่าบริเวณนั้น ถูกกำหนดให้เป็นเขตพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น ๑ หรือถูกประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ พื้นที่นั้นก็ไม่สามารถตั้งถิ่นฐานทำกินได้ ข้อเสนอสำคัญคือ ต้องเคลื่อนย้ายกลุ่มคนเหล่านี้ออกไป ปรากฏการณ์นี้ชี้ให้เห็นว่า “ความรู้” เกี่ยวกับการจัดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ จึงไม่ได้หมายความถึง การอนุรักษ์ หรือไม่อย่างไร หากแต่เป็นเทคนิคของอำนาจที่ปิดโอกาส / สร้างความชอบธรรมให้หน่วยงานของรัฐ สามารถใช้อำนาจเหนือทรัพยากรในฐานะทรัพย์สินของรัฐ เท่านั้น

แม้ว่าความรู้และอำนาจจะไม่ใช่สิ่งเดียวกัน แต่การพิจารณา “ความรู้” ก็ไม่สามารถพิจารณาอย่างแยกส่วนจาก “อำนาจ” ความรู้ไม่ได้อยู่ภายนอกอำนาจ หากเป็นสองสิ่งที่สัมพันธ์กันจนคูเมื่อนไม่แยกส่วนออกจากกัน หรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า “ความรู้” ก็คือ รูปแบบหนึ่งของอำนาจ ที่ถูกขัดเกลาจนขาดสะอาด และคูเมื่อนว่ามีความสำคัญสูงสุด มากกว่าชีวิตของมนุษย์ก็ว่าได้¹ โดยความหมายดังกล่าว สิ่งที่เรียกว่า “ความรู้” จึงไม่สามารถวิเคราะห์ได้ว่า บริสุทธิ์/ไม่บริสุทธิ์ เป็นกลาง/ไม่เป็นกลาง หรือไม่อย่างไร หากแต่ต้องวิเคราะห์ว่า “ความรู้” นั้น เปิด/สร้างโอกาสให้ฝ่ายหนึ่งอ้างความชอบธรรม เพื่อใช้อำนาจกระทำกับอีกฝ่ายหนึ่ง หรือไม่อย่างไร และลึกลงไปมากกว่านั้น ก็จะเป็นการพิจารณา “ความรู้” ในแง่มุมของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับความเป็นผู้กระทำ (subjectivity) หรือการกระทำให้ตนเองเป็นผู้กระทำ (subjectification) ซึ่งในแง่มุมดังกล่าว สิ่งที่เรียกว่า “ความรู้” ไม่เพียงเป็นข้ออ้างสำหรับสร้างความชอบธรรม ในการกระทำให้ตนเองเป็นผู้กระทำเท่านั้น หากยังกำหนด/สร้างความอาจจะเป็น/ความเป็นไปได้ (probability/possibility) ในการกำหนดทิศทางการกระทำการของคนอื่นด้วย

¹ ดังกรณี การอ้างความชอบธรรมจาก “ความรู้” เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในรูปแบบการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งดำเนินการอย่างยกยักกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานในเขตป่า ออกจากเขตอุทยานแห่งชาติ เช่น การอพยพชาวนี้ยน (เยี้) ลัวะ และลีชู ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง ให้ลงมาอยู่ที่บ้านผาช่อ อ. วังเหนือ จ. ล้าว หรือกรณี การอพยพชาวนี้ย อาจาร มูซอ ในเขตอุทยานแห่งชาติเม่วงค์ ให้ลงมาอยู่ในเขต อ. คลองลาน จ. กำแพงเพชร เป็นต้น หรือในกรณี การปิดกั้นการบริการขับขี่พื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น การห้ามปรับปรุงเส้นทางคมนาคม ห้ามปรับปรุงที่พักอาศัย ยกเลิกการบริการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ฯลฯ ที่เกิดขึ้นกับชาวลา虎 และชาวกะเหรี่ยงบ้านหลังเมือง ต. ม่อนทอง อ. อมกอย จ. เชียงใหม่ ในเขตกรุงพันธุ์สัตว์ป่าดอยม่อนทอง และชาวเมียน บ้านห้วยกอก บ้านสะนามเหนือ บ้านสะนามใต้ ต. ผาช้างน้อย อ. ปง จ. พะเยา เป็นต้น

ในบริบทของโครงการสร้างของอันชาจอันสลับซับซ้อนของรัฐชาติสมัยใหม่ ที่สามารถทำให้ความเป็นปัจเจกบุคคลเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และความเป็นปัจเจกบุคคลนั้น ก็ยังถูกทำให้มีลักษณะบางประการในรูปแบบใหม่ และยอมรับชุดแบบแผนของโครงการสร้างของอันชาจอันเฉพาะเจาะจงนั้น ลักษณะดังกล่าว จึงเป็นเรื่องของ “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ” ที่เกี่ยวข้องกับ “ความเป็นผู้กระทำ” ของปัจเจกบุคคล แนวโนนสิ่งที่เรียกว่า “ความเป็นผู้กระทำ” ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอย หรือเกิดขึ้นอย่างไม่มีเป้าหมาย ตรงกันข้าม “การกระทำการของให้เป็นผู้กระทำ” ก็คือ การตอบโต้/ต่อต้านกับอำนาจที่พยายามทำให้ฟ่ายหนึ่ง “มอบความเป็นผู้กระทำ” ให้ออกฟ่ายหนึ่ง

รูปแบบของ “ความเป็นผู้กระทำ” (subjectivity) ที่นำเสนอในรูปแบบหนึ่ง คือ การกระทำการของให้เป็นผู้กระทำ (subjectification) ซึ่งมิได้หมายความว่า การกระทำการนั้นตกลอยู่ภายใต้อำนาจ และการครอบงำ ที่จะกระทำการดูติกรรมนั้นเพื่อคนอื่น แต่เป็นการกระทำการเพื่อให้ตนเอง สามารถบรรลุเป้าหมายบางอย่างที่ตั้งใจไว้ การกระทำการนี้จึงเป็นการกระทำการตัวเอง เพื่อตอบสนองต่อตนเอง และแน่นอนว่า “การกระทำการของให้เป็นผู้กระทำ” นี้ มีความสัมพันธ์กับ “ความรู้” บางอย่าง ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า “ตัวผู้กระทำ” รู้อยู่แล้วเป็นอย่างดีว่าตนเองกระทำอะไร และเป้าหมายของการกระทำการนี้เป็นอย่างไร (Rabinow, 1984 : 7-11) การพิจารณาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในลักษณะดังกล่าว ไม่ใช่เป็นการพิจารณา “อำนาจ” ที่หมายถึงความรุนแรง การบังคับ/กำกับให้ผู้อื่นกระทำการตามความต้องการของเรา หากแต่เป็นการกำหนดพื้นที่/สร้างความเป็นไปได้ (possibility) หรือทิศทางของการกระทำการของคนอื่นที่ “จะกระทำ” ให้เป็นไปตามที่เราต้องการ (Dreyfus & Rabinow, 1982 : 219-221) หากพิจารณาลึกลง ไปในรายละเอียด กระบวนการกระทำการให้ตนเองเป็นผู้กระทำ หรือการปฏิบัติตนให้เป็นผู้กระทำการนั้น เป็นไปไม่ได้ที่จะ “ไม่มี ‘พื้นที่เฉพาะ’” (spatial space) ของตน ตรงกันข้าม การปฏิบัติให้เป็นผู้กระทำ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมี “พื้นที่ปฏิบัติการเฉพาะ” (spatial practice) หมายความว่า การกระทำใด ๆ ต้องมี “พื้นที่ว่าง” (spatial) สำหรับปฏิบัติการเฉพาะนั้น ๆ และด้วยการปฏิบัติการในพื้นที่เฉพาะในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ในที่สุดก็จะทำให้เกิด/สร้าง “พื้นที่เฉพาะ” ของการปฏิบัติการนั้น หรืออาจจะกล่าวได้ว่า การกระทำการนี้สามารถสร้าง “พื้นที่เฉพาะ” จนทำให้ตนเองมี “ตัวตน” เป็นที่รับรู้ของกลุ่มคนในสังคม หรือในอีกความหมายหนึ่งก็คือ การช่วงชิงพื้นที่ (contesting space) ทั้งพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรม/พื้นที่สาธารณะ สำหรับกำหนดขอบเขตสร้าง/อธิบาย “อัตลักษณ์” (identity) ให้สังคมรับรู้/ยอมรับมากขึ้น

กรณี กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาที่ตั้งถิ่นฐานที่อยู่ประเทศไทย ภายใต้ชื่ออ้างถึง “การพัฒนา” พาดพาเนอกจากต้องเผชิญกับ การขึ้นมาให้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม และผนวกกลืนให้อยู่ในระบบใหญ่แล้ว หากยังถูกนิยามความหมาย ในฐานะกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตแบบเรื่องเคลื่อนย้าย ตัด

ไม่ทำลายป่า ผลิตและค้ายาเสพติด รวมทั้งยังเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของชาติ ขณะเดียวกัน ด้วยข้ออ้าง “การอนุรักษ์/ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” รัฐบาลก็ออกกฎหมายเพื่อ แสดงอำนาจเหนือพื้นที่ป่าในฐานะทรัพย์สินของรัฐ สภาฯ การณ์ดังกล่าว กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขา จึงสูญเสียทั้งความมั่นใจต่อ ความมั่นคงของชีวิตและครอบครัว และสูญเสียอำนาจในการกำหนด ชะตาชีวิตของตนในแบบทุกทาง หรืออาจจะกล่าวในอีกความหมายหนึ่งได้ว่า ปัญหาสำคัญของ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาในปัจจุบัน ไม่ใช่เพียงการแสวงหาว่าเราเป็นใคร หากยังต้องปฏิเสธการถูก นิยามความหมายว่าเราเป็นใครด้วย ในสภาวการณ์ที่กล่าวมาเบื้องต้น การพิจารณา “ความคิด และปฏิบัติการของความคิด” ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่า “การอนุรักษ์ธรรมชาติ/การพัฒนา” ของ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขา จึงไม่สามารถพิจารณาเพียงว่า เขายังคง ไว้ หากแต่ต้องพิจารณาลึกซึ้งไปว่า “ความคิด” นั้น สะท้อนนัยยะสำคัญถึงอะไร และมีความหมายว่าอย่างไร

ในกรณีความคิด/ปฏิบัติการของความคิดของพะตีจอนิ หากพิจารณาในแง่ของความ สัมพันธ์ระหว่างความเป็นผู้ถูกกระทำ (objectivity) กับความเป็นผู้กระทำ (subjectivity) จาก ประวัติชีวิตในวัยเด็กจนกระทั่งเป็นหนุ่ม อาจกล่าวได้ว่า ชีวิตของพะตีจอนิอยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำมา โดยตลอด หมายความว่า ช่วงชีวิตวัยเด็กของพะตีจอนิ ไม่เพียงต้องยอมรับการกระทำของคนอื่น หรือในอีกภาษาหนึ่งก็คือ “มองความเป็นผู้กระทำ” ให้กับผู้อื่นแล้ว หากยังกล่าวได้ว่า ถูกกดทอน ความมั่นใจในความเป็นมนุษย์ด้วย ปรากฏการณ์การถูกกลั่นแกล้งจากเด็กที่โตกว่า หรือการยังชีพ อยู่ด้วยการรับจ้าง และต้องอาศัยอยู่บ้านของคนอื่น ซึ่งให้เห็นถึงการเป็น “ผู้ถูกกระทำ” อย่างชัดเจน จนกระทั่งเติบโตพอที่จะเลี้ยงตนเองได้ พะตีต้องแสดงออกด้วยการทำงานในไร่นาอย่างขยัน ขันแข็ง ยกตัวอย่างเช่นการรับจ้างขุดไร์ พะตีก็พยายามทำงานมากกว่าคนอื่น ขณะเดียวกันก็รักสัก อายในสภาพชีวิตของตน แม้กระทั่งกลับจากการรับจ้างขุดไร่นา ก็กลับตอนกลางคืนและเดินอ้อม ไปด้านหลังหมู่บ้าน เพื่อหลีกเลี่ยงที่จะพบหน้าผู้อื่น ปรากฏการณ์เช่นนี้ซึ่งให้เห็นถึงความไม่มั่นใจ ในความเป็นตัวตน หรือความมั่นใจในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ของตนในระดับหนึ่ง

ความสัมพันธ์ระหว่างพะตีกับผู้อื่นในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไป เมื่อพะตีมีโอกาสไปเรียน หนังสือที่โรงเรียนบ้านแม่ปอน บันدونอินทนนท์ ต่อมานี้กลับมาอยู่ที่หมู่บ้าน ด้วย “ทักษะ” การฟังพูดอ่านเขียนภาษาไทยได้บ้าง ผู้ใหญ่บ้านจึงให้มาช่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมชุมชน เช่น อ่านหนังสือราชการในที่ประชุมของหมู่บ้าน ทำหน้าที่ล่ายให้เจ้าหน้าที่ของทางราชการ ที่มา ปฏิบัติงานในหมู่บ้าน จากการหน้าที่ดังกล่าว จึงทำให้สถานภาพทางสังคมวัฒนธรรมของพะตี ในชุมชนดีขึ้นบ้าง แต่ก็ไม่ได้มายความว่า คนในชุมชนทั้งหมดจะยอมรับ ตรงกันข้าม การเข้ารีต นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาಥอลิก กลับเป็นอุปสรรคและเงื่อนไขสำคัญ ที่ทำให้ญาติผู้ใหญ่

และพื้นท้องของกรรยาไม่ยอมรับพะตี ซึ่งแม้แต่พิธีแต่งงานก็ไม่ไปร่วม อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น พะตีก็ไม่ได้ห้อถอยหากแต่พยายามต่อสู้ เพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียม หรือเป็น “ผู้ถูกกระทำ” อญ্তตลอด กล่าวคือ ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๓ หรือหลังจากมีครอบครัวประมาณ ๖ ปี ด้วยการอ้างถึงสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” ยกตัวอย่างเช่น การทำงานในหมู่บ้าน และการดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ฯลฯ ซึ่งผู้อาวุโสหรือผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชนไม่ค่อยเห็นด้วย พะตีก็ย้ายที่ตั้งบ้านเรือนของตนมาตั้งในพื้นที่แห่งใหม่ โดยชักชวนเพื่อนบ้านที่สนใจสนับสนุนจำนวน ๔ หลัง かれื่อง ออกมาก่อตั้งหมู่บ้านใหม่ที่ไกลจากหมู่บ้านเดิมเพียงประมาณ ๘๐๐ เมตร การแยกหมู่บ้านครั้งนี้ มีลักษณะพิเศษว่า ในวิถีชีวิตประจำวันสามารถชักชวนของชุมชนต่างไปมาหาสู่กันตลอด แต่ในแง่การเมืองการปกครอง โดยกฎหมายและประเพณีของชาวภาคอุดร หมู่บ้านแห่งใหม่ไม่ต้องอยู่ภายใต้อำนาจของหมู่บ้านเก่า บ้านใหม่มีอำนาจอย่างสมบูรณ์ในการคุ้มครอง และแน่นอนที่สุดว่า พะตีจะอนุคือ ผู้นำของชุมชนใหม่ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ เมื่อทางราชการต้องการสร้างโรงเรียนสถานีอนามัย และสถานีโครงการหลวง พะตีก็มอบที่ดิน ซึ่งจังหวัดได้เป็นที่ตั้งบ้านเรือนของตนประมาณ ๑๐ ไร่ เพื่อให้จัดสร้างสถานที่ราชการเหล่านั้น การดำเนินการดังกล่าวเป็นเหตุให้กลุ่มบ้านเลิก ๆ ที่ตั้งกระจายอยู่ในบริเวณนั้น ๒-๓ กลุ่มบ้าน ทำการเคลื่อนย้ายบ้านเรือน มาตั้งรวมกันอยู่ในบริเวณหมู่บ้านแห่งใหม่ ซึ่งโดยหลักวัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้าน ผู้ก่อตั้งหมู่บ้านมักจะเป็น “ผู้นำ” ของหมู่บ้าน และในกรณีนี้พะตีจะอนิ ก็เป็นผู้นำอย่างเป็นทางการของชุมชนแห่งนั้นเป็นเวลานานถึง ๑๙ ปี

ประเด็นที่ต้องพิจารณาคือ “ผู้นำชุมชน” ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็น “ผู้มีอำนาจ” คนหนึ่งของหมู่บ้าน ในบริบททางสังคมวัฒนธรรมแต่ด้วยเดิม ผู้นำชุมชนมักจะสืบทอดจากสายตระกูล โดยข้อเท็จจริงแล้ว คงไม่ใช่เรื่องปกติทั่วไป ที่เด็กกำพร้าซึ่งเลี้ยงดูตัวเองด้วยการรับจ้างตั้งแต่ยังเด็ก จะสามารถก้าวมาเป็น “ผู้นำชุมชน” ได้ การแยกไปตั้งหมู่บ้านใหม่ จึงเป็นบุทธิวิธีหนึ่งที่จะทำให้คนเองเป็นผู้นำชุมชน แม้ว่าผู้นำชุมชนแห่งใหม่ ไม่ใช่ตำแหน่งที่เรียกว่า “หัวใจ” ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนตามมาตรฐานสากลประเพณี แต่เป็น “หัวหน้าบ้าน” ซึ่งตำแหน่งดังกล่าวก็ไม่ใช่ประเด็นปัญหา เพราะอำนาจในการบริหารจัดการชุมชนก็ไม่ต่างกันนัก ประเด็นสำคัญคือ การเข้ามายืนเป็น “ผู้นำชุมชน” ของพะตีจะอนิ ก็ไม่ใช่ได้มาจากภารมี/ใช้อำนาจศักดิ์สิทธิ์ เวทมนต์ค่าครา และบำเพ็ญบารมี² หากแต่เกี่ยวข้องกับการกระทำ /ปฏิบัติการเชิงอำนาจทางประการ ซึ่งมีนัยยะสำคัญดึง การกำหนด/

² เรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ชิกสารุ ท่านabe เห็นว่า อำนาจของผู้นำชุมชน นักจะได้มาจากการบำเพ็ญบารมี เช่น การบำเพ็ญเป็นญาณ หรือได้มาจากการเชื่อทางไสยาสานต์ เช่น เวทมนต์ค่าคราฯ เป็นต้น อ่านรายละเอียดได้ใน ชิกสารุ ท่านabe (2529) นั่ง เกล่องนุงคำ : ตำนานผู้นำชุมชนแห่งล้านนา ไทย, กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์สร้างสรรค์

สร้างความเป็นไปได้ในการกำหนดทิศทางการกระทำการของผู้อื่น ดังเช่น การแยกบ้านเรือนออกมานั้น หมู่บ้านใหม่ หรือในช่วงที่ยังเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (พ.ศ. ๒๕๑๔) เมื่อทางราชการต้องการสร้างโรงเรียนบ้านหนองเต่า ทั้ง ๆ ที่ผู้ใหญ่บ้านมีที่ดินในครอบครองมากกว่า ๑๐๐ ไร่ แต่ผู้ใหญ่บ้านก็ไม่ได้สนใจที่จะแบ่งที่ดินเพื่อดำเนินการจัดสร้าง พะตีจนนิจึงแบ่งที่ดินที่เป็นที่พักอาศัยประมาณ ๖ ไร่ เพื่อให้ทางราชการจัดสร้างโรงเรียน แบ่งที่ดินอีก ๒ ไร่เป็นสถานที่ก่อสร้างสถานีอนามัย เป็นต้น ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำการดังกล่าว ก็คือ กลุ่มบ้านเล็ก ๆ จำนวน ๓-๔ กลุ่มบ้าน ที่ตั้งกระจัดกระจายอยู่ในบริเวณนั้น แต่ก็ไม่ไกลจากโรงเรียน ต่างเคลื่อนย้ายบ้านเรือนมาอยู่ใกล้กันที่ตั้งโรงเรียน เพื่อให้เด็กเล็กง่ายต่อการไปเรียนหนังสือ จนทำให้หมู่บ้านแห่งใหม่กลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ พะตีจนนิกีถูกชาวบ้านคัดเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน

เช่นเดียวกันกับ กรณีการเป็นแกนนำคนหนึ่ง ที่ยื่นหนังสือเรียกร้องให้รัฐบาล (จอมพลถนอม กิตติขจร) ยกเลิกการสัมปทานเหมืองแร่ที่บ้านหัวยอค่าง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง ในช่วงเวลาล้านี้ (พ.ศ. ๒๕๑๔) พะตีจนนิยงเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แต่เมื่อญาติพี่น้องบ้านหัวยอค่าง บ้านทุ่งหลวง และบ้านหัวยทราย ได้รับความเดือดร้อนจากหินดินทรายจากเหมืองแร่ 宦ลทับถมที่น่าน น้ำสำหรับใช้ทำงานก็ถูกเหมืองแร่สูบน้ำไปฉีดแร่ทั้งหมด กลุ่มแกนนำชาวบ้านประมาณ ๒๐ คนจึงไปยื่นหนังสือเรียกร้องให้ยกเลิกสัมปทาน หลังจากยื่นหนังสือไปแล้ว ๑ วัน รัฐบาลก็สั่งยกเลิกสัมปทานดังกล่าว บทบาทหลักของพะตีจนนิกีคือ การเป็นล่ามในการเจรจาระหว่างตัวแทนชาวบ้าน (พะตีนุชิเกะ บ้านทุ่งหลวง) กับนายกรัฐมนตรี การต่อสู้ครั้งนี้ พะตีจนนิไม่เพียงเพิ่มพันธมิตรที่เป็นคนต่อคนแก่และผู้นำหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตตันน้ำแม่วาง ซึ่งกล่าวได้ว่าสำคัญยิ่งในทางสังคมวัฒนธรรมแล้ว หากยังเป็นการเริ่มสั่งสมประสบการณ์การต่อสู้เพื่อคนจนด้วย

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๖-๑๗ สถานการณ์ทางการเมืองการปกครองของประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงไป นักศึกษามหาวิทยาลัยหลายแห่งตั้งมุ่งหน้าสู่ชุมบท นักศึกษาส่วนหนึ่งได้มาร่วมงานเผยแพร่ประชาธิปไตยกับ สนพช.ชาวนาชาวไร่ภาคเหนือ ซึ่งกำลังเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมจากค่าเช่านา และการปฏิรูปที่ดิน อาจจะกล่าวได้ว่า ผู้นำชาวนาในห้องที่อำเภอสันป่าตอง และหลายอำเภอในจังหวัดเชียงใหม่ ต่างเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสนพช.โดยตรง แต่ก็ร่วมแลกเปลี่ยนปัญหาของชาวนาชาวไร่กับกลุ่มนักศึกษา และแกนนำของสนพช.ชาวนาชาวไร่ภาคเหนือก่อนข้างไกล ซึ่งโดยเฉพาะแกนนำชาวนาในเขตบ้านภาค-หัวยมนาว อำเภอแม่วาง ที่พยายามทำความเข้าใจถึงเหตุที่มาของประเด็นปัญหาความอดอยากยากจน โดยมีแนวทางการวิเคราะห์ว่าสาเหตุหลักของปัญหาดังกล่าวคือ การกดขี่ขุดร่องทางชนชั้น โดยชนชั้นผู้ปักทองและชนชั้นนายทุน จะบุค

รีดคนยากจนหรือชาวนาชาวไร่ สภาพดังกล่าวจึงทำให้ชาวนาถูกไล่เป็นคนยากจน ขณะเดียวกัน ในหมู่บ้านก็มีการบุกรุกคนยากจนโดยพ่อค้าคนกลาง (ซึ่งถูกให้ความหมายว่าเป็นชนชั้นนายทุนน้อย) ที่ใช้ยาเสพติด (ฟิน) เป็นเครื่องมือในการบุกรุกมูลค่าแรงงานส่วนเกิน กล่าวคือ นายทุนบุกรุกชาวบ้านจากการถูกยืมข้าวและเงินแล้ว ยังขาย หรือใช้ฟินเป็นค่าตอบแทนในการใช้แรงงานด้วย พะตีจนิและชาวบ้านจำนวนหนึ่ง จึงนำเรื่องไปฟ้องเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อขับไล่นายทุนผู้นี้ ให้ออกจากหมู่บ้าน ซึ่งแรกนายทุนคนดังกล่าวไม่ยอม และพาเจ้าหน้าที่ตำรวจนายหนึ่งมาข่มขู่ชาวบ้านอีก พะตีและชาวบ้านจึงไปพบสารวัตรใหญ่ สถานีตำรวจน้ำแโภสันป่าตอง แต่ไม่ได้รับความสนใจ ชาวบ้านจึงยกขบวนไปขอความเป็นธรรมที่กองบังคับการตำรวจนิชัยใหม่ และเจ้าหน้าที่ตำรวจนายนั้น ก็ถูกตั้งคณะกรรมการสอบสวน พร้อมกับถูกสั่งข้ายไปอยู่ที่อื่น ส่วนการฟ้องนายทุนเรื่องฟิน ในที่สุดศาลก็พิพากษาว่า นายทุนมีความผิดจริง และข้ายออกจากหมู่บ้านไป เนื่องจากเป็นการต่อสู้ที่ใช้ความรุนแรง และเลี่ยค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก ประกอบกับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวค่อนข้างลำบาก การต่อสู้ในครั้งนี้ พะตีจึงประสบอุบัติปัญหาอย่างแสนสาหัส โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาทางเศรษฐกิจ แม้พะตีจะมีข้าวคงกิน แต่ก็ไม่มีรายได้ พะตีต้องรับจำเลยไม่รับจำสรางบ้าน สรางโนบสต์คาಥอลิก ทั้งที่บ้านหนองเต่า และบ้านป่ากลด่วยเพื่อหาเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางลงไปในเมือง หลังจากศาลตัดสินคดีความเรียบร้อยแล้ว พะตีถึงกับคิดอย่างเลิกการทำงานแก้ไขปัญหาของชาวบ้านเลยทีเดียว

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากปัญหาที่เกิดขึ้น จะพบว่าในช่วงนี้พะตี มุ่งแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับความไม่เป็นธรรมที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขภายนอกเป็นหลัก หรืออาจจะกล่าวในอีกความหมายหนึ่งว่า โดยความรู้/ความคิดของพะตีเข้าใจว่า ปัญหาของคนในชุมชนเกิดจาก “การกระทำ” จากกลุ่มคน/นายทุน/อำนาจภายนอก การแก้ไขปัญหาจึงมุ่งต่อสู้เรียกร้อง เพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นธรรม เช่น การเรียกร้องรัฐบาลให้ยกเลิกการสัมปทานเหมืองแร่ การขับไล่นายทุนออกจากหมู่บ้าน เป็นต้น ประเด็นที่น่าสนใจก็คือว่า กระบวนการต่อสู้ดังกล่าว ในด้านหนึ่งดูเหมือนว่า พะตีจะนิยามว่าเป็น “ผู้นำ/ตัวแทน” ที่ปกป้องผลประโยชน์ของชาวบ้าน ขณะเดียวกัน หากพิจารณาลึกซึ้งไปการกระทำการดังกล่าว ก็ส่งผลให้ชาวบ้านยอมรับอำนาจ หรือมองความเป็นผู้กระทำให้กับพะตีในระดับหนึ่ง และที่แน่นอนที่สุดคือ การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่างพะตีกับชาวบ้าน ซึ่งแต่เดิมพะตีมักอยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำเป็นหลัก แต่หลังจากการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ การแก้ไขปัญหาของชุมชน สถานะภาพทางสังคมวัฒนธรรมของพะตี ก็ปรับเปลี่ยนจากผู้ถูกกระทำเป็นผู้กระทำได้บ้าง แต่เนื่องจากปัญหาของชุมชนก็ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างรอบค้าน ภายหลังจากนายทุนออกจากหมู่บ้านไปแล้ว ชาวบ้านยากจนกลุ่มนี้ก็ไม่พอใจ เพราะชาวบ้านกลุ่มนี้ไม่มีข้าวจะกิน และหายิ่มที่ไหนไม่ได้ พะตีจึงประสานกับ

หน่วยงานภายนอกจัดตั้งธนาคารข้าว เพื่อให้คนยากจนยืมข้าวไปบริโภคได้ ขณะเดียวกัน เนื่องจากการบริหารจัดการธนาคารข้าว ยังไม่เป็นที่คุ้นเคยของชาวบ้าน ในช่วงเริ่มต้น นับตั้งแต่การประสานกับองค์กรภายนอกเพื่อขอรับทุน การจัดการทุน และการใช้ทุนคืน พะตีจึงกล่าวเป็นตัวหลักในการดำเนินกิจการ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการจัดตั้งธนาคารข้าวเรียบร้อยแล้ว แต่ปัญหาเรื่องขาดแคลนข้าวเกือบๆ ไม่ได้ เพราะว่าคนยากจนก็ไม่มีข้าวจะคืนให้ ปีต่อไปก็ประสบปัญหาขาดแคลนข้าวเหมือนเดิม เมื่อประสบปัญหาเช่นนี้ พะตีจึงจัดตั้งกลุ่มแฉกเปลี่ยนแรงงานบุกเบิกที่น้ำ เพื่อให้คนยากจนของหมู่บ้าน มีที่นาปลูกข้าวให้พอที่จะมีกินอย่างเพียงพอในครัวเรือน พร้อมกันนี้ ก็จัดตั้งกลุ่momทรัพย์ เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหานี้สิน และปัญหาขาดแคลนทุนในการทำงาน หรือการทำการเกษตรอีน ๆ จนเวลาผ่านไป ๕-๖ ปี ปัญหาการทำงานหากินของคนในชุมชน ก็เริ่มคลี่คลายในทางที่ดีขึ้น

ในบริบทและเงื่อนไขของผู้ถูกกระทำ การดำเนินกิจกรรม หรือการกระทำการของพะตีที่กล่าวมาเบื้องต้น โดยความหมายที่ลึกซึ้ง ไปกีคือ ยุทธศาสตร์ในการต่อสู้เพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่างผู้ถูกกระทำกับผู้กระทำ พะตีในฐานะผู้ถูกกระทำได้พยายามกระทำการเองที่หลากหลายรูปแบบ เพื่อสร้างความเป็นไปได้ในการกำหนดทิศทางการกระทำการของผู้อื่น ซึ่งในความหมายหนึ่งก็คือ การทำให้ผู้อื่นมองความเป็นผู้กระทำแก่ตน ด้วยการสร้างอำนาจตามยุทธศาสตร์ดังกล่าว พะตีไม่เพียงถูกเลือกให้เป็น “ผู้ใหญ่บ้าน” ซึ่งเป็นผู้นำของชุมชนอย่างเป็นทางการแล้ว หากยังมีนายยะสำคัญถึง การยกระดับ/ปรับเปลี่ยนสถานภาพทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งแต่เดิมอยู่ในฐานะ “ผู้ถูกกระทำ” ที่หมายถึง ผู้ด้อยอำนาจ/ผู้ที่ตกเป็นเบี้ยล่างของผู้อื่น (the subordinate) มาสู่ความเป็นผู้กระทำ/ผู้มีอำนาจ มากกว่านั้น การที่ชาวบ้าน/ผู้อื่นยอมรับ หรือมอง “ความเป็นผู้นำ” แก่พะตี ยังเป็นการช่วยเสริมสร้าง “ความมั่นใจ” ต่อตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมวัฒนธรรม ตลอดจนความมั่นใจต่อคุณค่าและศักดิ์ศรีในความเป็นคนของตนด้วย

ในทำนองเดียวกัน การเป็นแกนนำคนสำคัญของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ ซึ่งมุ่งต่อสู้เรียกร้อง ทั้งสิทธิและความชอบธรรมในการตั้งถิ่นฐานในเขตป่า และยังเป็นการต่อสู้เพื่อรักษาความเป็นตัวตนทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) และศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ในช่วงเวลามากกว่า ๕๐ ปีที่ผ่านมา ด้วยแนวโน้มนายทางการเมืองที่แอบอิงกลุ่มประเทศโลกาเติร์ พร้อมกับมุ่งเสริมสร้างเอกภาพและความมั่นคงของชาติ กลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่มีวิถีชีวิต ระบบเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างจากกลุ่มคนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานในเขตป่า ซึ่งยัง

ชีพด้วยการเกษตรแบบตัดฟันโค่นเพา เรื่ร่อนเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่ทำกินและปลูกผื้น³ กลุ่มชาติพันธุ์ ดังกล่าว จึงถูกให้ความหมายในฐานะ “ผู้ทำลายป่า” ซึ่งถือว่าเป็นภัยต่อเศรษฐกิจและความมั่นคง ของชาติ กลุ่มคนเหล่านี้ต้องถูกทำให้กลายเป็น “คนไทยปกติ” พร้อมกับพัฒนาแบบแผนการเกษตรให้เป็นการเกษตรแบบชาว ไม่เรื่ร่อนเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่ทำกิน และเลิกการเพาะปลูกผื้น ในขณะเดียวกัน องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) กล่าวว่า การเกษตรแบบตัดฟันโค่นเพาเป็นการเกษตรที่ไร้เหตุผล ไม่มีประสิทธิภาพ และทำลายล้างระบบนิเวศ⁴ โดยเฉพาะพื้นที่ป่าเบตต์วอน ในต้นปี พ.ศ. ๒๕๔๑ องค์การเกษตรและอาหารแห่งสหประชาชาติ จัดสัมมนาเชี่ยวชาญการป่าไม้ ให้มาดำเนินการสำรวจสภาพและสถานการณ์ป่าไม้ในประเทศไทย ข้อเสนอสำคัญของผู้เชี่ยวชาญ ที่มีผลต่อนโยบายการจัดการพื้นที่ป่าของรัฐคือ การกันพื้นที่ป่าไม้ให้คงไว้ ประมาณร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศไทย การใช้แผนที่ทางอากาศในการจัดจำแนก และควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่า นับแต่นั้นมา รัฐบาลก็ตระหนายและกำหนดระเบียบ การใช้ประโยชน์จากป่า พร้อมกับมอบอำนาจให้กรมป่าไม้ควบคุมดูแลป่าให้เข้มงวดมากขึ้น เช่น การตราพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ พระราชบัญญัติส่วนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นต้น

ในช่วงทศวรรษ ๒๕๒๐ วิกฤติปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม กลายเป็นข้อถกเถียงและเรียกร้องของสังคม โดยเฉพาะการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่สูง หรือพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร ในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ เมื่อเกิดเหตุการณ์ภูเขาล่มที่จังหวัดนราธิวาส ในปีต่อมา รัฐบาลก็ประกาศปิดป่าและกำหนดนโยบายขยายเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ให้มากขึ้นกว่าเดิม มาตรการดังกล่าว ในด้านหนึ่งอาจจะช่วยทำให้ สถานการณ์ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติดีขึ้นบ้าง แต่ก็ทำให้การดำรงชีวิตของคน山 หายใจลำบากและประชาชนโดยรวม ต้องเผชิญกับปัญหาที่ซับซ้อนมากขึ้น โดยนายข้ายาขยายเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ไม่เพียงก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่าง รัฐกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานในเขตป่าแล้ว ในบางพื้นที่ยังทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชาวเขา กับชาวพื้นบ้าน กลายเป็นความขัดแย้ง ที่ใช้

³ Patya Saihoo “ได้ทำการศึกษาสภาพเศรษฐกิจสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขา ในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๕-๒๕๐๖ และเขียนหนังสือ *The Hill Tribes of Northern Thailand* (1970) กล่าวว่า ปัญหาชาวเขาในประเทศไทยมี ๓ ประดิษฐ์ที่ต้องพิจารณาคือ ๑) การทำไร่หมุนเวียน (Shifting Cultivation) เป็นการทำลายพื้นที่ป่า ๒) การไม่ยอมรับแนวอาณาเขต และอธิปไตยของชาติ และ ๓) การเพาะปลูกผื้น

⁴ อ่านรายละเอียดได้ใน “Discourse on Ethnicity in Thailand” เรียนโดย Pinkaew Leoung Aramsri ใน *Ethnic Communities in Changing Environment Proceeding, A Collaborative Research and Capacity Development Project between The Institute of Ethnology, The National Center for Social Sciences and Humanities, Vietnam and The Center for Ethnic Studies and Development, Chiang Mai University, Chiang Mai, Thailand, February 22-26, 1997.*

กำลังและความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาด้วย สถานการณ์ดังกล่าวมีผลกระทบต่อเอกภาพ และความมั่นคงของชาติอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ยกตัวอย่างเช่น เช่น ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเขตอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ และในเขตอำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน เป็นต้น

การกำหนดนโยบายขยายเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ในมุมมองของชาวบ้านค่างเข้าใจว่า รัฐบาล กำลังพยายามที่จะย้ายอาชญากรกลับมา แต่ผลัดดันให้พวากษาต้องเผชิญกับชะตาชีวิตที่เลือกไม่ได้ ประกอบกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ที่ไม่สามารถเป็นแหล่งพึ่งพิงในการยังชีพ ดังนั้น เมื่อรัฐควบคุมการใช้ทรัพยากรบนพื้นที่สูงอย่างเข้มงวด ชาวบ้านจึงจัดตั้งองค์กร เพื่อต่อต้าน และเรียกร้องสิทธิ/ความชอบธรรมในการตั้งถิ่นฐานในเขตป่าของตน ในสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น หากพิจารณาลึกลงไปแล้ว ปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานในเขตป่าในปัจจุบัน จึงไม่ใช่เรื่อง การเกยตระแยงตัดฟันโคลนเพา การเร่ร่อนเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่ และการเพาะปลูกฝัน แต่เป็นปัญหา ของความไม่มั่นใจต่อความมั่นคงของชีวิตและครอบครัว ซึ่งนัยยะสำคัญที่ลึกซึ้งไปยังหมายถึง ความไม่มั่นใจต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม ในลักษณะดังกล่าว หากรัฐบาลโดยกรรมป่าไม้ มีความมุ่งมั่นที่จะรักษาพื้นที่ป่า โดยไม่สนใจว่าชีวิตชาวบ้านจะเป็นอย่างไร แน่นอนที่สุดปัญหาความขัดแย้งระหว่าง กลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานในเขตป่า กับกรมป่า ไม้ และรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐจะไม่สามารถคลี่คลาย และลดความรุนแรงได้เลย

พัฒนาที่เชื่อและยืนยันว่า กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขา มีสิทธิและความชอบธรรม ที่จะอยู่ อาศัยและทำกินในพื้นแผ่นดินของตน รัฐบาลไม่มีสิทธิไล่ประชาชนออกจากพื้นแผ่นดิน ที่บรรพบุรุษของพวากษาได้ผ่านร่างกายและกระดูกไว้ พื้นที่ที่พวากษาดึงบ้านเรือน ทำไว้ปลูกข้าวเป็นพื้นที่ ที่ปูย่าตามมองไว้ให้ ด้วยความเชื่อถือดังกล่าว ในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ เมื่อรัฐบาลเริ่มดำเนินการอพยพคนออกจากป่า พะตีและพรรคพวากจำนวนนับ ๑๐,๐๐๐ คน จึงจัดให้มีการชุมนุม และเคลื่อน ขบวนจากจังหวัดเชียงใหม่ไปจังหวัดลำพูน มุ่งหน้าเข้าสู่กรุงเทพฯ เพื่อขอเจรจากับรัฐมนตรีว่า การกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เช่นเดียวกันกับปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เมื่อกรมป่าเริ่มจับกุมคุณปั้งชาวบ้าน โดยอ้างว่าชาวบ้านบุกรุกพื้นที่ป่า พะตีและพรรคพวากประมาณ ๒๐๐ คน ก็ปักหลักนอนอยู่หน้าทำเนียบรัฐบาลเป็นเวลานานถึง ๕๕ วัน เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลยุติการจับกุมชาวบ้าน และให้ดำเนินการพิสูจน์สิทธิครอบครองพื้นที่ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ เมื่อกรมป่าไม้อ้างเรื่องไฟป่า พร้อมกับพยาบาลจับกุมชาวบ้าน ที่ตั้งถิ่นฐานทำกินในเขตป่าแบบเหวี่ยงแห พะตีและสมาชิกเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ และกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานในเขตป่า จำนวนมากกว่า ๑๐,๐๐๐ คน ก็จัดชุมนุมหน้าศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่เป็นเวลานานถึง ๒๙ วัน เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลปรับ ปรุงแก้ไขกฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าไม้ จำนวน ๔ ฉบับ เป็นต้น

ในประดีนการเรียกร้องสิทธิและความชอบธรรม ในการตั้งถิ่นฐานที่อยู่ทำกินในเขตป่า หากพิจารณาจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ จะพบว่า พื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย มีกลุ่มประชากรที่แตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ประเพณีและวัฒนธรรม ตั้งถิ่นที่อยู่ทำกินร่วมกันนานาหลายร้อยปี ยกตัวอย่างเช่น เอกสารกองజดหมายเหตุแห่งชาติ รายงานการสำรวจปักปันเขตแดนระหว่างอาณาจักรสยามกับอังกฤษ หมายเลข ร. ๕ ต. ๔๐ ชี้ให้เห็นว่า ในเขตเมืองงาย เมืองแหงและเมืองฝาง มีชาวเชื้อชาติไทย (ไทใหญ่) และมูเซอ ตั้งหมู่บ้านทำกินอยู่ ส่วนในเขตเมืองยวน แม่สะเรียง และแม่่องสอน ก็มีชาว夷ang แดง (กะเหรี่ยง) ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน อยู่ทั่วไป⁵ หรือในหนังสือ Surveying and Exploring in Siam ของพระวิภา��ฎล (James McCarthy) เจ้ากรมแผนที่ทหาร (พ.ศ. ๒๔๒๔-๒๔๔๔) ก็บันทึกไว้ช่นกันว่า ในเขตเมืองน่าน ได้มีชาวบุญ ชาวมัง (แม้ว) และเข้า ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่เป็นกลุ่มก้อน ยิ่งกว่านั้น เจ้าราชวงศ์ผู้ปกครองเมืองน่าน ยังได้แต่งตั้ง นายจันกวาย แซ่ติน ผู้นำชาว夷ang เป็นพญาคีรีสมบัติ ทำหน้าที่ปกครองคุ้มครองหมู่บ้านชาว夷ang ที่ตั้งอยู่ในเขตตอนเหนือของเมืองน่านด้วย⁶ ส่วนในเขตเมืองฝาง แม่จัน เชียงราย และเชียงแสน พระวิภา��ฎลก็เขียนไว้อย่างชัดเจนว่า มีชาวมูเซอตั้งหมู่บ้านกระจัด กระจาຍอยู่⁷ เช่นเดียวกันกับบันทึกการเดินทางของ Carl Bock ที่ชื่อ Temples and Elephants ก็ชี้ให้เห็นเช่นกันว่า ทึ้งชาวกะเหรี่ยง ชาวลาหู่ หรือมูเซอ ตั้งถิ่นฐานที่อยู่ในเขตเมืองเชียงใหม่ เมืองฝาง และเมืองเชียงราย อีกทึ้งยังล่าสัตว์ ปลูกพริกมาเล็กข้าวกับชาวพื้นราบด้วย ส่วนหนังสือ Thousand Miles on an Elephant in the Shan State ของ Holt S. Hallett หัวหน้าหน่วยสำรวจเส้นทางรถไฟสายเมืองเมะละแห่ม-เชียงใหม่-ลำปาง-เชียงแสน-ยุนนาน ก็ได้บันทึกอย่างละเอียดถึงสภาพทั่วไปของหมู่บ้านที่พักอาศัยและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวลัวะ กะเหรี่ยง ที่ตั้งถิ่นฐานที่อยู่ในเส้นทางสำรวจ ตั้งแต่เมืองแม่สะเรียง หรือเมืองยวน (Maing Loongyee หรือ Mung Nium) เมืองซอต ลงเรือขึ้นมาเมืองเชียงใหม่ ครั้งแรกเดินทางไปทางเวียงป่าเป้า เข้าสู่เมืองเชียงราย แล้วกลับมาเชียงใหม่ จากนั้นก็เดินทางออกจากเชียงใหม่ ผ่านเมืองแกน (แม่แตง) เมืองเชียงดาว ไป

⁵ เอกสารบาน្តូរรายชื่อตำบลที่คำนวนในแผนที่อังกฤษยกเข้ามาในพระราชอาณาเขตสยาม ทึ้งรายเลบីយណพลเมืองและที่ดิน ซึ่งทำการสำรวจในสมัยรัชกาลที่ ๕ ตามเอกสารกองจดหมายเหตุชาติ ร. ๕ ต. ๔๐/๕ ชี้ว่า ในเขตเมืองบุญยวน เมืองแม่่องสอน มีกลุ่มชาติพันธุ์เชื้อชาติไทย (ไทใหญ่) และ夷ang แดง (กะเหรี่ยง) รวมกันแล้วประมาณ ๕๐๐ คน

⁶ เคิมชื่อนายจันกวาย แซ่ติน อดพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเมืองน่าน ประมาณปี พ.ศ. ๒๒๕๓ ต่อมาเจ้าราชวงศ์ผู้ปกครองเมืองน่าน แต่งตั้งให้เป็นพญาคีรีสมบัติ ปกครองชาว夷ang ในเขตเมืองน่านตอนเหนือ (ดอยพาจิ ดอยพาช้าง ดอยพาช้างน้อย) และเป็นดันคระภู “คีรีสมบัติ” ซึ่งปัจจุบันตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตบ้านพาช้างน้อย ต. พาช้างน้อย อ. ปง จ. พะเยา

⁷ บันทึกของพระวิภา��ฎล (James McCarthy) ในหนังสือ Surveying and Exploring in Siam เล่าถึง การตั้งถิ่นฐานที่อยู่ของชาวมูเซอ ทึ้งในเขตเมืองฝาง แม่จัน และเมืองเชียงแสน เช่น บ้านแสนพรม (Ban Sen Pom) ที่ดอยสามเสา และที่ดอยผ้าห่ม ปก (ปัจจุบันอยู่ในเขต อ. แม่อาย จ. เชียงใหม่)

เมืองฝาง เมืองเชียงราย จนถึงเมืองเชียงແสน⁸ ประเด็นสำคัญบันทึกของชาวตะวันตกเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า ความแตกต่างและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ หรือความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมในภาคเหนือของประเทศไทย เป็นสภาพปกติที่เกิดขึ้นมาบานห่างกาลัยชั่วอายุคน⁹

ในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น หากพิจารณาถึงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม จะพบว่า บรรพบุรุษของกลุ่มคนเหล่านี้ ตั้งถิ่นฐานที่อยู่ในอาณาจักรล้านนา มา ก่อนการสถาปนาราชธานีไทยสมัยใหม่แล้ว แต่ในช่วงต่อมา เมื่ออาณาจักรสยามได้สถาปนาเข้าสู่การเป็นราชธานีสมัยใหม่ กลุ่มคนเหล่านี้ก็ถูกรัฐบาลและสังคมให้ความหมายว่า “ไม่ใช่คนไทย” ไม่ใช่พลเมืองไทย และไม่ใช่กลุ่มคนดั้งเดิม ยิ่งกว่านั้น ยังกำหนดโดยนายที่ช้ำเดิม และควบคุมสิทธิที่จะดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ในทุกวิถีทาง โดยเฉพาะ การแย่งยึดสิทธิการใช้พื้นที่ป่า เพื่ออยู่อาศัยทำกิน พร้อมกับดำเนินการอพยพกลุ่มคนเหล่านี้ออกจากป่า แน่นอนที่สุด กลุ่มคนเหล่านี้ ต้องต่อสู้เรียกร้องสิทธิ และความชอบธรรมในการมีชีวิต และสิทธิที่จะเลือกถิ่นที่อยู่ของตน

อย่างไรก็ตามประเด็นที่น่าสนใจก็คือว่า การต่อสู้เรียกร้องของพะตีจอนในระยะต่อมา ไม่ใช่การต่อสู้/เรียกร้องรัฐบาลให้เปลี่ยนแปลงนโยบาย ในทางตรงกันข้าม พะตีกลับเรียกร้องให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานในเขตป่า ดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง ทั้งโดยการกำหนดเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และการประกอบพิธีกรรมบวงป่าชุมชน พร้อมกันนั้น ก็พยายามแสวงหาพันธมิตร หรือเสริมสร้างความเข้าใจให้กลุ่มคนในเขตเมือง ทั้ง

⁸ หนังสือ *Thousand Miles on an Elephant in the Shan State* ของ Holt S. Hallett เป็นบันทึกสภาพชุมชนหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ตั้งถิ่นที่อยู่ทำกินในเขตหัวเมืองล้านนา โดยเฉพาะในเขตเมืองแม่สะเรียง เชียงใหม่ และเชียงราย หรือถ้าหากผู้อ่านสนใจเพิ่มมากกว่านี้ก็สามารถหาอ่านได้จากหนังสือบางเล่ม เช่น *Amongst the Shan* ของ Archibald Ross Colquhoun และหนังสือที่ชื่อ *Temples and Elephants* ซึ่งเขียนโดย Carl Bock นักธรณีวิทยาชาวเนเธอร์แลนด์ และเข้ามาสำรวจหัวเมืองในพื้นที่ภาคเหนือประมาณปี พ.ศ. ๒๔๒๔ หนังสือต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยให้เห็นว่า ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในเขตพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย ไม่ใช่เพิ่งเกิดขึ้น แต่เป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นมาบานมากกว่า ๑๐๐ ปี

⁹ ประเด็นนี้ นายจัดภัย บุรุษพัฒน์ (เลขานุการสภาพความมั่นคงแห่งชาติ) ได้พิจารณาหนังสือขอ ชนกลุ่มน้อยสัญชาติพม่า เสนอความคิดเห็นว่า “.....ชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ในพม่าไม่ว่าจะเป็นมอง ไทยใหญ่ กะเหรี่ยง ได้อาศัยอยู่ในดินแดนพม่ามานานแล้ว นานนับพันปี ซึ่งแตกต่างไปจากประเทศไทยโดยสิ้นเชิง ที่คนไทยได้อาศัยอยู่ในดินแดนแห่งนี้มานับพันปี ในขณะนี้ชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ เพิ่งจะเดินทางเข้ามาอาศัยในพื้นแผ่นดินไทยเมื่อไม่นานมานี้เอง....” การนำเสนอในลักษณะดังกล่าว ประเด็นปัญหา ก็คือว่า แต่เดิมโดยความเป็นจริงแล้วไม่มีความตัดเจนของแนวเส้นแบ่งแนวเขตแดน ระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ ต่างอยู่เคลื่อนย้ายอันที่อยู่ไปมาเสมอ บางครั้งหัวเมืองขนาดใหญ่ เช่น เมืองเชียงใหม่ ยังยกกำลังไปภาครดต้อนกลุ่มคนเหล่านี้ให้มาร่วมสร้างบ้านแปลงเมืองด้วย เช่น การกวาดต้อนกลุ่มชาวไทยอง ไห่มาตึ่งบ้านเรือนที่เมืองลำพูน เป็นต้น ประเทศไทยและชาติไม่ได้เกิดขึ้นมาบานนับพันปี ถ้าจะว่ากันตามข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ รูปร่างของประเทศไทย เพิ่งจะมีความตัดเจนประมาณปี พ.ศ. ๒๔๒๔-๒๔๔๔ หรือในช่วงที่พระวิภา��ฤษณ์ ได้ทำการสำรวจและจัดทำแผนที่ ปักปืนเขตแดนกับชาติอังกฤษ ที่ปักรองเมืองพม่า และชาติฝรั่งเศส ที่ปักรองในเขตหัวเมืองลาว เท่านั้น

ກລຸ່ມຄນຈນ ກລຸ່ມໜ້ານໜັກຄາງ ກລຸ່ມນັກສຶກຍາ ນັກວິຊາກາຣ ນັກພັດນາອອກຄົກພັດນາເອກຂນ ແລະສື່ອມວລຂນ ເຂົ້າໃຈວິສີ່ຈິວຕແລະວັດນຫຮຣມຂອງກລຸ່ມຄນທີ່ຕັ້ງຄືນຮານໃນເບຕປໍາ ໂດຍເລັພາໃນປະເດັນທີ່ເກີ່ວຂໍອງກັບກາຣອນໜຸກຍ໌ປໍາ ພຣົມກັນນັ້ນກີ່ປະສານຈາກກລຸ່ມອອກຄົກຫຼານນັ້ນ ພັ້ນໃນແລະຕ່າງປະເທເສ ໃຫ້ເຂົ້າມາຫຸນຂ່າຍກິຈກາຣອນໜຸກຍ໌ ຮີ້ອເພຍແພວ່ປະຈາສົມພັນທີກາຣອນໜຸກຍ໌ຂອງຕນພະຕິມຸ່ງເນັ້ນທີ່ຈະພຸດຄູຍກັບຄນພາຍນອກໃນທຸກດ້ານ ທັກກາຣພຸດໃນເວທີພຸດຄູຍສວານາ ກາຣພຸດຄູຍອອກສື່ອມວລຂນ ທັກໜັງສື່ອພິມພໍ ວິທູ ແລະໂໂທຣທັສນ໌ ໂດຍກາຣກະທຳແລະສ້າງເຄຣື່ອຂ່າຍຄວາມສົມພັນທີ່ດັ່ງກລ່າວ ກລຸ່ມໜ້າພື້ນຮາບນາງກລຸ່ມ ໂດຍເລັພາກລຸ່ມນັກສຶກຍາ ແລະກລຸ່ມຄນໜັກຄາງໃນເມືອງໃໝ່ ຕ່າງເກີດຄວາມເຂົ້າໃຈວິສີ່ຈິວຕ ຮະບນກາຣທຳມາຫາກີນ ວັດນຫຮຣມ ປະເພີລີແລະຄວາມຄິດຂອງໜາວເຫາ ຍິ່ງກວ່ານັ້ນ ກີ່ຢັ້ງໃຫ້ຄວາມຮ່ວມນູ້ ຕລອດຈນຫຸນຂ່າຍກາຣແກ້ໄຂປຸ້ມຫາໃນນາງກຣົມແລະນາງໂອກສັ່ວຍ

ກາຣເຮັດກັ່ອງສີທີ່ແລະຄວາມຂອນຮຣມ ໃນກາຣຕັ້ງຄືນທີ່ອູ່ທຳກີນໃນເບຕປໍາຂອງພະຕິຈອນ ຈະເຫັນວ່າ ພະຕິເຊື່ອມັ້ນໃນສີທີ່ຂອງຄວາມເປັນພລເມືອງໄທຍ່ອຍ່າງເຕັມເປົ່າຍືນ ພະຕິເຊື່ອວ່າ ດ້ວມເມືອງເຊີ່ງໃໝ່ ໃນປັງຈຸບັນ ແຕ່ເຄີມຄື່ອນໜ້າມືອງຂອງໜາວປກາກະໝູອ ຕ່ອນາເມື່ອກລຸ່ມໜ້າ “ໂຍ” ຮີ້ອໄທ-ຍາວ ມີຄ້າຈົກກົດໄດ້ຂັ້ນໄລ່ໜາວປກາກະໝູອໃຫ້ໄປຕັ້ງບ້ານເຮືອນໃນເບຕພື້ນທີ່ສູງ ກາຣຕັ້ງຄືນທີ່ອູ່ທຳກີນໃນເບຕປໍາຂອງໜາວປກາກະໝູອ ຈຶ່ງໄໝໄໝ່ສິ່ງທີ່ບຣພນຸຮູມຂອງພວກເຫາເປັນຄນເລືອກ ລູກຫລານຂອງໜາວປກາກະໝູອຍ່ອນຈະມີສີທີ່ອ່າງສມນູຮລົມທີ່ຈະອັບຍຸດໃນປໍາ ເນື່ອຈາກບຣພນຸຮູມພິ່ງພິງທຣພາກຮຣມຫາຕິຈາກປໍາ ເພື່ອກາຣເລີ່ຍດູຈິວຕມານານຫລາຍຮ້ອຍປີ ພະຕິຈອນກີ່ເຊື່ອມັ້ນ ໃນຮະບນຄວາມຮູ້ ຮີ້ອຄູມປຸ້ມໝາຂອງໜາວປກາກະໝູອຕ່ອປໍາແລະຮຣມຫາຕິຄ່ອນໜ້ານຳກາ ພະຕິພຍາຍາມສຶກຍາຄົນຄວ້າໂດຍພຸດຄູຍກັບຜູ້ເຜົ່າຜູ້ແກ່ ພຣົມກັບຮ້ອຍເຮີຍໃຫ້ເປັນຄໍານອກເລ່າ ແລະນອກເລ່າໃຫ້ກັບຄນພາຍນອກຮັບຟົງອູ່ເສມອ ຄໍານອກເລ່າທີ່ເຂົ້າໃຈຈ່າຍ ໄນເພີ່ຍທຳໃຫ້ຄນພາຍນອກເຂົ້າໃຈວິສີ່ຈິວຕ ແລະວັດນຫຮຣມຂອງໜາວປກາກະໝູອແລ້ວ ອາກຍັງຊື່ໜ້າພະຕິ ທັ້ງໃນລັກນໍາມະກາຣເຊີ່ມໃຫ້ໄປພຸດ ຮີ້ອກາຣມອບຮາງວັດເຊີ່ມຫຼືກີ່ບຣຕິໃນຫລາຍ ຖ້າ ຈາກຮູ້ປຣມຂອງກາຣຍອນຮັບຂອງຄນພາຍນອກດັ່ງກລ່າວ ນັຍຍະສຳຄັ້ງທີ່ລືກລົງໄປແລ້ວກີ່ຄື່ອງ ກລຸ່ມໜ້າຕິພັນທີ່ໜາວເຫາ ມີພື້ນທີ່ຖາງສັງຄົມທີ່ພວກເຫາຈະສາມາດຢືນອູ່ຍ່າງເທົ່າທີ່ຍົມກັບຜູ້ອື່ນໄດ້ບ້າງ ແລະພື້ນທີ່ຢືນແທ່ງນີ້ ພະຕິຈອນໄຟໄໝມີສ່ວນໃນກາຣສ້າງເຂັ້ມແຂ້ວ ຍັງຈາກຈະກລ່າວໄດ້ວ່າເປັນ “ຜູ້ນຸກເບີກ” ດ້ວຍ

2. ຄໍານອກເລ່າ ແລະປຸ້ມຫາຂອງກາຣເຂີຍຄໍານອກເລ່າ

ໃນກາຣເຂີຍນັ້ນທີ່ “ຄໍານອກເລ່າ” ຂອງພະຕິຈອນ ພມຮູ້ແລະຕະຮ່ານກັດຕື້ອງແຕ່ຕົ້ນແລ້ວວ່າ ຕ້ອງພຍາຍາມ “ບັນທຶກ” ຄໍານອກເລ່າໃນຮານະ “ເສີ່ຍງ” ຂອງພະຕິໃຫ້ໄດ້ຍ່າງຕຽງໄປຕຽມມານາກທີ່ສຸດ ພມມັ້ນໃຈວ່າ ດ້ວຍພື້ນຮານຂອງຄວາມສົມພັນທີ່ກັບພະຕິແລະຄຣອບຄຣວ ທີ່ມີມານານມາກວ່າ ១០ ປີ ນ່າຈະຂ່າຍທຳໃຫ້ “ກາຣສົມພາຍລື່ມ” ເພື່ອເຂີຍນັ້ນທີ່ຄໍານີ້ເນີນກາຣໄດ້ຍ່າງໄນ່ຍາກເກີນໄປນັກ ໂດຍສ່ວນຕົວແລ້ວ ພມມີ

ความคุ้นเคยกับพะตีมัตตี้แต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๑ และหลังจากนั้นผู้ที่ไปเยี่ยมเยือนพะตีและครอบครัวอย่างสม่ำเสมอ ในบางครั้งเมื่อมีเพื่อนชาวต่างประเทศ ซึ่งมีความสนใจชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขา หรือในบางครั้งผู้ไม่รู้ว่าจะพาเพื่อนเหล่านั้นไปเที่ยวที่ไหนดี ผู้ที่จะพามาพูดคุย และนอนพักที่บ้านของพะตี ถ้าหากพะตีไม่อยู่ก็จะพูดคุยกับโน (ภารยาของพะตี) คุยกับลูกชาย ทั้งนี้แล้วแต่จังหวะเวลาและโอกาส ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๓๘ ผู้ทำงานในโครงการฝึกอบรมอาสาสมัครเพื่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมที่สูง เยาวชนชาวเขาในโครงการฯที่ผู้ทำงานอยู่หลายคน ก็ถูกส่งให้มารายงานรู้ชีวิต และประสบการณ์การทำงานของพะตีแทนทุกปี บางคนอาจจะใช้เวลาเรียนรู้ และใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัวของพะตีเป็นเวลานานประมาณ ๑ ปี บางคนอาจจะเดือน ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความสนใจของอาสาสมัคร และเงื่อนไขอื่นที่เกี่ยวข้องด้วย

หากจะว่ากันโดยข้อเท็จจริงแล้ว ก่อนการดำเนินงานของโครงการวิจัยนี้ ผู้กับพะตีและครอบครัวไม่ใช่คนแปลกหน้าของกันและกัน หากแต่มีความคุ้นเคยกันอยู่ในระดับหนึ่ง ยิ่งไปกว่านั้น หากพิจารณาจากภาระหน้าที่ ก็กล่าวได้ว่าค่อนข้างมีความใกล้ชิดกัน การจัดตั้งเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คกน.) ซึ่งมีพะตีเป็นผู้นำคนสำคัญ แม้ว่าผู้จะไม่ใช่คณะกรรมการที่รับผิดชอบการอนุช่วยของค์กรชาวบ้านโดยตรง แต่การจัดประชุมในครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ซึ่งจัดประชุมที่บ้านไทรลีอ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในฐานะคนทำงานที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขา ผู้ที่ได้เข้าร่วมและช่วยประสานงานการจัดประชุมในครั้งนั้นบ้าง หลังจากจัดตั้งเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือเรียบร้อยแล้ว ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ เมื่อเครือข่ายฯ มีมติให้มีการชุมนุมเรียกร้องสิทธิการตั้งถิ่นที่อยู่ทำกินในเขตป่า โดยมุ่งเรียกร้องให้รัฐบาลทบทวนนโยบายและยุทธิการอพยพคนออกจากป่า แม้ว่าผู้จะไม่ใช่แกนนำของการชุมนุม แต่ก็ได้เข้าร่วมประชุมในกลุ่มแกนนำ เพื่อกำหนดแนวทางการเรียกร้องแทนทุกครั้ง เช่นเดียวกันกับ การชุมนุมเรียกร้องในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่สามารถหน้าศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ ที่มุ่งเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขกฎหมายป่าไม้ ๔ ฉบับ เนื่องจากการป่าไม้ใช้เป็นข้ออ้างในการจับกุมคุณช้างชาวบ้าน และเรียกร้องการลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้กับ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาที่เป็นคนไทย แม้ว่าผู้จะไม่ใช่แกนนำของการชุมนุมในครั้งนี้ แต่ก็มีโอกาสเข้าร่วมประชุมเพื่อสรุปปัญหาของผู้เชื้อชาติชุมนุม รวมทั้งการสรุปผล และกำหนดแนวทางการเจรจาในแทนทุกวัน

เนื่องจากพะตีจนิกือ ผู้นำคนสำคัญของค์กรชาวบ้าน ผู้กับพะตีจึงต้องพบปะพูดคุยกันค่อนข้างบ่อย และภายใต้เงื่อนไขของความสัมพันธ์ที่กล่าวมาเบื้องต้น ในช่วงแรกของการวิจัยในโครงการนี้ ผู้พยายามอย่างเต็มที่ที่จะสัมภาษณ์ เพื่อบันทึกคำบอกเล่าของพะตี แต่ในความรู้สึกของผู้แล้ว การสัมภาษณ์นั้นล้มเหลวแทนทุกครั้ง ผู้ไม่สามารถจำแนกได้อย่างชัดเจนว่า คำ

บอกเล่าที่ผมบันทึกนี้เป็น “เสียง” ของคร แทนทุกครั้งของการสัมภาษณ์ ผมไม่สามารถตั้งคำถามเพื่อให้พตีบอกเล่าได้ เพราะบางเรื่องก็เป็นเรื่อง/ประเด็นที่รู้กันอยู่ และคุยกันมานานนับสิบปี หากคุยช้าอีก ก็เป็นเรื่องที่น่าเบื่อที่สุด แต่บางเรื่องพตีเองก็ต้องการผู้แกลกเปลี่ยนถกเถียง ซึ่งในช่วงก่อนหน้าของการทำวิจัยในโครงการนี้ ผมก็เป็นคนหนึ่งที่ทำหน้าที่ดังกล่าว หากพตีต้องการคนพูดคุยด้วย ยากเป็นอย่างยิ่งที่ผมจะปฏิเสธได้ และการพูดคุยนั้น บางครั้งผมก็ไม่รู้ว่า “เสียง” ที่แท้จริงของพตีอยู่ตรงไหนและอย่างไร ในบริบทและสถานการณ์ เช่นนี้ ผมไม่สามารถสัมภาษณ์เพื่อบันทึก “คำบอกเล่า” ในฐานะ “เสียง” ของพตีจ่อนิได้อย่างมีประสิทธิภาพนัก

ในช่วงเริ่มต้น แม้ว่าผมจะมีผู้ช่วยวิจัย ซึ่งจะช่วยสัมภาษณ์และบันทึกคำบอกเล่าของพตี แต่เนื่องจากประเด็นการวิจัยของโครงการนี้เป็นเรื่องของ “ความคิด” ที่แสดงออกโดย “การบอกเล่า” ซึ่งผู้วิจัยต้องฟังคำบอกเล่าของพตี และคิด/ตั้งคำถามต่อประเด็นที่พตีกำลังเล่านั้นได้ ทั้งนี้ การคิด/ตั้งคำถามนั้น ก็ไม่ใช่ว่าเราอยากรคิด/ถามเรื่องอะไรก็ตามได้ หากแต่ต้องมีพื้นฐานความเข้าใจในประเด็นที่พตีกำลังเล่าอยู่บ้าง แต่เนื่องจากผู้ช่วยการวิจัยยังไม่คุ้นเคย และมีความเข้าใจในประเด็นปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาไม่มากเท่าที่ควร การพูดคุยเพื่อบันทึกคำบอกเล่าจึงทำได้ไม่เต็มที่ ประมาณเดือนพฤษจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒ ผมจึงต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการและวิธีการ เพื่อให้ได้มาซึ่ง “เสียง” ที่แท้จริงของพตี กล่าวคือ ประการแรกสุด ผมใช้ชีวิตในครอบครัวของพตี เป็นเวลาที่ยาวนานมากกว่าเดิม ผมไม่สามารถไปนอนพี่ยง ๑-๒ คืน เพื่อบันทึกคำบอกเล่าของพตีดังเช่นที่ผมเคยปฏิบัติก่อนหน้านี้ หากแต่ต้องพักอยู่ที่นั่นอย่างน้อยก็ ๔-๕ คืน บางครั้งก็นานมากกว่า ๒ สัปดาห์ ผมพยายามใช้เวลาในช่วงกลางคืน โดยเฉพาะภายหลังจากกินอาหารค่ำเสร็จ เรียบร้อยแล้ว พตีและครอบครัวจะนั่งล้อมรอบเตาไฟ และพูดคุยกันในเรื่องสัพเพเหระต่าง ๆ ในช่วงเวลานี้ บางค่ำคืนพตีก็จะเล่านิทาน หรือไม่ก็จะเล่าถึงประวัติชีวิตในวัยเด็กของตนให้ลูกหลานฟัง ในบางคืนก็เล่าถึง คำสั่งสอนของผู้เช่าผู้แก่ ผมก็อาชัยช่วงเวลานี้บันทึกคำบอกเล่าของพตี บางทีหากฟังไม่เข้าใจ ผมก็ขอให้ลูกชาย หรือไม่ก็ลูกสาวของพตีช่วยแปล และขอให้พตีช่วยเล่าช้าอีกรั้ง นี่เองจากเป็นการเล่าให้ลูกหลานฟัง พตีก็จะเล่าอย่างสนุกสนานและมีความสุข

ในบางครั้ง เมื่อมีมีคณะชาวบ้าน นักพัฒนา นักเรียน นักศึกษาจากภายนอก เดินทางมาแลกเปลี่ยนดูงาน ซึ่งพตีก็ต้องไปร่วมพูดคุยให้ข้อคิดเห็น ผมก็จะถือโอกาสนั้นบันทึกคำบอกเล่าของพตีที่เล่ากับคนเหล่านั้น และในบางครั้ง ผมก็ไปทำงานในไร์นา หรือร่วมเดินทางไปเยี่ยมเยือนญาติพี่น้อง หรือไปเป็นวิทยากรในการประชุมของนักพัฒนา และนักวิชาการ ผมก็มักจะเดินทางไปกับพตีด้วย อีกกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญก็คือ การสอนนักเรียนชั้นประถมปีที่ ๕ และ ๖ โรงเรียนบ้านหนองเต่า ทุกครั้งที่ผมไปไห่หมู่บ้าน และหากมีโอกาสผมจะเข้าร่วมฟังพตีสอนเด็กนักเรียน

เหล่านี้เสนอ มากไปกว่าหนึ่น พะตีมักจะชอบเดินทางเข้าป่า และไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ผสมก็จะเดินทางไปด้วย ครั้งหนึ่ง ผมไปกับพะตีเพื่อเดินป่าในท้องที่ตำบลแม่กี้ อำเภอชุมแสง จังหวัดแม่ส่องสอน เป็นเวลา ๒-๓ คืน พื้นที่ป่าในอาณาบริเวณดังกล่าว อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นพื้นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์มากแห่งหนึ่ง ในช่วงเดินทางและพักค้างแรมในป่า พะตีได้ออกเล่าถึงเรื่องราวความรู้ และความผูกพันระหว่างคนป่าจะกับป่า ที่ทำให้ผมสามารถบันทึกได้ไม่ยาก

การเดินทางขึ้นเขาลงห้วย การนอกรักษาธรรมชาติ ไฟได้ร่มไม้ รวมทั้งการดำรงชีวิตในป่า ซึ่งต้องหุงข้าวและปรุงอาหารด้วยระบบอุ่นไม่ไฟ ทำให้ผมได้เห็นและเรียนรู้ชีวิตของพะตี และพื้นท้องชาวป่าจะกู้ ในการอุ่นหุ่นหนึ่งที่ต่างจากที่เคยรู้มา ก่อนหน้านี้ ตลอดช่วงของการเดินป่า อาจจะกล่าวได้ว่าหลู่เกือบทุกต้น หินเกือบทุกก้อน ภูเขา หน้าผา และลักษณะของธรรมชาติ แบบทุกอย่าง กลุ่มคนที่ตั้งถิ่นที่อยู่ทำกินในป่า สามารถอธิบาย พร้อมกับใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้ ความรู้ของชาวบ้านที่อธิบายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างต้นหญ้า, กอไฟ และต้นข้าว ที่อธิบายเปรียบเทียบกับระบบเครือญาติของมนุษย์ กล่าวคือ ต้นหญ้านิดหนึ่งที่ชื่อเป็นภาษาป่าจะกู้ว่า ต้น “สู่ เล โน” ต้นหญ้านิดนี้เปรียบเสมือนเป็น “ปู่” ของต้นข้าว ส่วนกอไฟก็เปรียบเสมือน “วิญญาณ” ของต้นข้าว ในระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว หากพิจารณาในแต่ละ群落 ทางพุกยศาสตร์จะพบว่า พืชทั้ง ๓ ชนิดเป็นพืชที่อยู่ในวงศ์เดียวกันคือ พืชในวงศ์หญ้า (*Gramineae*)

เช่นเดียวกันกับความรู้ในด้านการปรับปรุงพันธุ์ข้าว แน่นอนว่า พืชทุกชนิดที่มีนุ่มนิ่มมา เพาะปลูก ถ้าหากใช้เมล็ดพันธุ์นี้ ในระยะเวลานานติดต่อ กันหลายปี ปัญหาที่เกิดขึ้นจะเป็นเรื่อง โรคแมลง และอัตราผลผลิตต่อไร่ที่ลดลง การทำไร่หมุนเวียน เพื่อปรับปรุงพันธุ์ข้าว นอกจากต้องใช้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเลือกพื้นที่ทำไร่ ซึ่งต้องเลือกพื้นที่ที่เป็นป่าไฟ และมีพันธุ์ข้าวป่าเข้ามายัง อย่างหนาแน่นพอควรแล้ว หากยังต้องมีความรู้เกี่ยวกับการคัดพันธุ์ด้วย การทำไร่หมุนเวียนในพื้นที่ป่าไฟ หรือการปลูกข้าวท่ามกลางพันธุ์ข้าวป่า ไม่ใช่เป็นเรื่องปกติธรรมชาติ หากแต่เป็นการกระทำที่มีจุดมุ่งหมายคือ การสร้างโอกาสให้เกิดการผสมพันธุ์ระหว่าง พันธุ์ข้าวบ้านกับพันธุ์ข้าวป่า พันธุ์ข้าวรุ่นใหม่ที่ได้จากการคัดพันธุ์แล้ว ไม่เพียงจะทำให้พันธุ์ข้าวที่ปลูกในปีต่อไปมีความแข็งแรง และต้านทานโรคแมลง ได้ดีขึ้นแล้ว หากยังช่วยทำให้ผลผลิตข้าวเพิ่มมากขึ้นด้วย

ผมเข้าใจว่า ถ้าผมสัมภาษณ์ หรือเขียนบันทึกคำบอกเล่าที่อยู่เฉพาะในบ้านของพะตี ผมไม่ขึ้นเขาลงห้วย ไม่ได้เห็นสภาพป่าที่ชาวบ้านเลือกเพื่อทำไร่หมุนเวียน ไม่ได้รับรู้อารมณ์และความรู้สึกของพะตีเมื่อใช้ชีวิตอยู่ในป่า แน่นอนที่สุดว่า ผมจะไม่สามารถรับรู้ความคิดและเข้าใจ

ถึง ความรู้/ความคิดของพะตีและชาวปกาภณ์อ่อป้าได้อ่าย่างแจ่มชัด ขณะเดียวกัน ความคิดและความรู้ของชาวบ้านต่อเรื่องดังกล่าวก็จะไม่นักแน่นด้วย หมายความว่า ความคิด/ความรู้ของชาวบ้านจะไม่สามารถถ่ายทอดอย่างมีชีวิตชีวา ถ้าหากว่าไม่มีบริบทที่เป็นจริงรองรับ การเขียนบันทึกคำบอกเล่าจากห้องประชุมสัมมนา หรือการพูดคุยแลกเปลี่ยนภายในบ้านเรือน จะไม่สามารถบอกเล่าได้อ่าย่างหนักแน่น และในบริบทเช่นนี้ คำบอกเล่าหรือ “ข้อมูล” ที่ผู้วิจัยรับรู้ ก็เป็นเพียงเศษเสี้ยวหนึ่งของความคิด/ความรู้ของผู้ถูกวิจัยเท่านั้น หากไปกว่านั้น ในบริบทและเงื่อนไขที่ความรู้/ความคิดของชาวบ้านไม่สามารถปฏิบัติการที่เป็นจริงได้ การบอกเล่าก็จะเป็นไปอย่างผิวนิ่ม ไม่สามารถที่จะหยั่งลึกลงไปถึงจิตใจ และจะเป็นการบอกเล่าอย่างความมั่นใจต่อสิ่งที่เล่านั้น

อย่างไรก็ตาม แม้มน江湖ายามหลีกเลี่ยงการบันทึกคำบอกเล่าของพะตีโดยการสัมภาษณ์ และปรับเปลี่ยนไปเป็นการฟื้นและติดตามพะตีไปตามที่ต่าง ๆ ขณะเดียวกัน ก็江湖ายามบันทึกคำบอกเล่าของพะตีจากการพูดกับคนอื่น แต่เมื่อผลกลับมาเขียนเป็นรายงานการวิจัย ผมไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้เลย ที่จะต้องปรับปรุง ตัดต่อ เรียนเรียง และจัดหมวดหมู่เนื้อหาสาระของคำบอกเล่าของพะตีให้อยู่ใน “พื้นที่” ที่ผมจะเห็นสมควร เนื่องจากนี่ที่ผมอ้างได้ก็คือว่า ในช่วงเวลาประมาณ ๑ ปีที่ผมเพ่งบันทึกคำบอกเล่า ในบางเรื่องบางประเด็นพะตีพูดซ้ำกันมากกว่า ๑๐ ครั้ง ยกตัวอย่างเช่นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าอย่างยั่งยืน ที่ต้องมีการจัดแบ่งพื้นที่ออกเป็น๓ ประเภท หรือประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการทำแนวกันไฟ ฯลฯ ด้วยความซ้ำซ้อนของประเด็น แต่ต่างช่วงเวลาของการบอกเล่า ผมในฐานะผู้เขียนก็ได้จัดเรียบเรียงใหม่ให้อยู่ใน “พื้นที่” เดียวกัน

การเขียนบันทึกและเรียบเรียงคำบอกเล่าดังกล่าว หากจะกล่าวอย่างถึงที่สุดแล้ว ผมไม่เพียง “ตรึง” คำบอกเล่าที่มีชีวิตชีวาให้กลายเป็นสิ่งที่หยุดนิ่งแล้ว สิ่งแวดล้อมบรรยายกาศ อารมณ์ และความรู้สึก ซึ่งเป็นบริบทที่สำคัญของการบอกเล่ายังถูกตัดออกไปด้วย เราอาจจะได้殃งว่า สิ่งเหล่านี้ไม่สำคัญและมีความหมาย เพราะเราต้องการ “สาระ” ของคำบอกเล่าเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงแล้ว คำบอกเล่าที่สอดคล้องกันทั้ง “พื้นที่” และ “เนื้อหา” อิกหั้งยังประสบปะสานกับบรรยายกาศของเสียงหัวเราะของผู้คนที่นั่งร่ายร่อนเตาไฟ หรือท่ามกลางเสียงสายลมที่กำลังล้อเล่นกันใบไฝ เสียงนกและแมลงกลางคืน ที่กรีบปีกส่องเสียงร้องกลางผืนป่าใหญ่ ไม่เพียงทำให้นื้อหสาระของคำบอกเล่าแสดงออกได้อย่างหนักแน่นแล้ว หากยังเต็มเปี่ยมด้วยอารมณ์ และความรู้สึก ซึ่งยากเป็นอย่างยิ่งที่บันทึกคำบอกเล่าจะสามารถนำเสนอเช่นนี้ได้ หากไปกว่านั้น ผู้ฟังไม่เพียงตีความและเข้าใจจากคำบอกเล่าโดยตรงแล้ว ยังสามารถตีความและให้ความหมายต่อคำบอกเล่าจากกริยาท่าทาง ตลอดจนภาษาไทยอื่น ๆ อิกด้วยมากไปกว่านั้น ในบริบทของการเล่า ผู้เล่ายังเป็นผู้มีอำนาจที่จะกำหนดว่าจะเล่าอะไร และเล่าอย่างไร อำนาจของผู้เล่าที่มีอยู่ห้าได้ลดลงลงแม้แต่

ນ້ອຍ ตรงกันข້າມກັບບັນທຶກຄຳນາກເລ່າ ທັງຕົວອັກຍະແລະບັນທຶກໄມ່ເພື່ອລົດທອນອໍານາຈຂອງຜູ້ເລ່າ ລົງແລ້ວ ມາກພິຈາລະນາໃນຈຸນະ “ພື້ນທີ່” ບັນທຶກດັ່ງກ່າວຢັງຄູກຍືດຄຣອງໂດຍ “ຜູ້ເຈີນ” ທີ່ໃຊ້ອໍານາຈ ໃນການຍືດຄຣອງພື້ນທີ່ການເຈີນນັ້ນ ກະທາກການເລືອກສຣ໌ ຕັດແຕ່ງ ຈັດວາງ ແລະເຮັບເຮັດວຽກຄຳນາກເລ່າ ຕາມປະສົບກາຮັນ ແລະຄວາມຮູ້ຄວາມເຂົ້າໃຈຂອງຜູ້ເຈີນອີກດ້ວຍ ມາກຈະວ່າໄປແລ້ວ ບັນທຶກຄຳນາກເລ່າ ສາມາດນຳເສນອໄດ້ເພື່ອເສຍເສີ່ງຫົ່ງຂອງ “ຄວາມຈົງ” ທີ່ຜູ້ເລ່າຕ້ອງການນຳເສນອເທົ່ານັ້ນ

ດ້ວຍເງື່ອນໄຂແລະຂໍອຈຳກັດທີ່ກ່າວມາເນື້ອງຕົ້ນ ການອ່ານແລະການໃຫ້ຄວາມໝາຍຕ່ອບັນທຶກຄຳນາກເລ່າ ຜູ້ອ່ານຕ້ອງອ່ານດ້ວຍການພິຈາລະນາອ່າງລະເອີຍດິຈິ່ງ ແມ່ນບັນທຶກຄຳນາກເລ່າເປັນການເຈີນຕາມຄຳນາກເລ່າ ທີ່ກ່າວໄດ້ວ່າເປັນ “ເສີຍ” ຂອງຜູ້ເລ່າເພື່ອຜູ້ເດືອກ ແຕ່ຄວາມຈົງແລ້ວ ບັນທຶກຄຳນາກເລ່າຈະຈະປະກອບດ້ວຍ “ເສີຍ” ຂອງຄົນຫລາຍກຸ່ມ ຮວມທັງເສີຍຂອງຜູ້ເຈີນກີ່ຮວມອູ້ໃນບັນທຶກນັ້ນດ້ວຍ

บรรณานุกรม

กรรณิการ์ พรมเสาร์, เปญจา ศิลารักษ์

2542 ปั่นจีดชั้น ปัญญาประชัญ กรุงเทพฯ ; มูลนิธิภูมิปัญญา

ขัดกัย บุรุษพัฒน์

2538 ชาวเขา, กรุงเทพฯ ; แพรพิทยา

ชิงสาร ทนาเบ

2529 นุ่งเหตืองนุ่งคำ : ตำนานผู้นำชาวนาแห่งล้านนาไทย กรุงเทพฯ

สำนักพิมพ์สร้างสรรค์

Berger, Perter L. and Luckmann, Thomas

1967 *The Social Construction of Reality : A Treatise in the Sociology of Knowledge*,

London ; Penguin Books.

Marshall, Harry Ignatius.

1977 *The Karen People of Burma*, Bangkok; White Lotus

McCarthy, James

1994 *Surveying and Exploring in Siam*, Bangkok; White Lotus

Patya Saihoo

1970 *The Hill Tribes of Northern Thailand*, Bangkok; Chulalongkron University.

Pinkaew Leoung Aramsri

1997 “Discourse on Ethnicity in Thailand” in *Ethnic Communities in Cheanging Environment Proceeding*, Chiang Mai ; Chiang Mai University.

Renard, Ronald D.

1980 “Kariang: History of Karen-T’ai Relations from the Beginnings to 1923”

Honolulu: Ph.D. Thesis, University of Hawaii.